

6938
Sprawozdanie Dyrekcyi

c. k. Seminaryum Nauczycielskiego
Żeńskiego w Krakowie
za rok szkolny 1909/10.

W Krakowie.

Nakładem funduszu Naukowego. — Druk A. Kozińskiego.

1910.

Korzystając z udzielonego mi przez Wysokie c. k. Ministerium urlopu i subwencji, brałam udział w drugim, międzynarodowym Kongresie higieny szkolnej, który obradował w Londynie w pierwszych dniach sierpnia 1907 r. Kongres ten, zagajony przez Lorda Crewe pod hasłem: „Dla zdrowia naszych dzieci“ zgromadził w salach obrad Uniwersytetu londyńskiego 500 delegatów z wszystkich krajów Europy i kilka tysięcy uczestników, wśród których obok doktorów i higienistów, najliczniej zebrali się nauczyciele i nauczycielki. Było to ze strony tych ostatnich, jakby odpowiedzią na rezolucyę I-go Kongresu norymberskiego, streszczone w zasadzie głoszącej, „że w celu podniesienia ogólnego stopnia zdrowotności w szkołach i wśród młodzieży, należy obok stawiania budynków szkolnych, odpowiadających wszystkim warunkom nowoczesnej higieny, otoczenia ich boiskami zabaw, unormowania godzin nauki, ulepszenia samychże metod nauczania, wprowadzenia instytucji lekarzy szkolnych, przedewszystkiem obznajomić z podstawowemi wiadomościami z zakresu higieny teoretycznej i praktycznej jak najszersze warstwy nauczycielstwa, szczególnie ludowego“. Obrady toczyły się w 11-tu poszczególnych sekcjach, a wyczerpujące referaty o nader aktualnej treści, obejmowały i wykazywały wszystkie zdobycze wiedzy w zakresie higieny, przedstawiły usilną i skuteczną pracę narodów kulturalnych nad podniesieniem i unormowaniem stosunków szkolnych.

Następnie zaś zwiedziłam w tymże samym roku szkolnym 1907/8 tak w samym Londynie jak i w kilku miejscowościach poza obrębem tegoż, liczne szkoły różnych typów i stopni, począwszy od szkółek (infants-schools), ogródków dziecięcych (kinder-gartens), niższych i wyższych szkół ludowych (elementary and higher elementary schools) kursów zawodowych (polytechnics) seminarya nauczycielskie itp. Zwiedzając je, przyznać musiałam racyę paradoksalnemu określeniu, „że Anglia jest krajem najlepszych i najgorszych szkół zarazem“, w którym na szczęście te ostatnie zmniejszają się bardzo szybko, a miejsce ich zajmują

coraz to racjonalniej i staranniej prowadzone szkoły, posługujące się nowymi, naukowymi metodami, dążącymi do wszechstronnego rozwinięcia umysłu dziecka od pierwszych zaraz chwil formowania się pojęć i uczuć, do rozbudzenia wielorakich interesów życiowych, jednym słowem do stworzenia nowego typu człowieka, tak pod względem intelektualnym jak i moralnym. Przyjąwszy niejako za dewizę zdanie „że człowiek wielkiej duszy będzie dość silnym, aby dobrze żyć i działać“ (a great soul will be strong to live as well as to think) szkoła angielska rozwija przede wszystkim uczucia moralne, kształci wyobraźnię, a kładąc na te właśnie momenta większy nacisk, stwarza całe zastępy jednostek, które umieją być skończonymi gentlemanami a zarazem dzielnymi ludźmi pracy i czynu. Anglicy nie chcą pod żadnym warunkiem stwarzać ludzi-maszyn, tych zastępów młodzieży, opuszczających rok rocznie szkoły niższe lub średnie, dociągniętych do jednej miary wiedzy a po części i charakteru. Stąd to uderzyła mnie, jak wogóle i każdego innego cudzoziemca ta niesłychana różnaitość typów szkół, poziomów udzielanych nauk, tak, aby każdy mógł według swego wyboru i możliwości iść drogą, jaką mu jego zdolności i upodobania wskazują.

Niniejsze zaś sprawozdanie nie ma na celu skreślenia wyczerpującej charakterystyki całego szkolnictwa angielskiego, (praca taka wymagałaby specjalnych studyów) lecz raczej tylko podzielenie się miłemi i dodatnimi wrażeniami, odniesionemi w czasie zwiedzania tych szkół, zwrócenie baczniejszej uwagi na niektóre, u nas może nie dość należycie wyzyskane strony życia szkolnego. W pierwszej zaraz linii rzuca się tu w oczy umiejętne wykorzystanie dla przyszłego rozwoju dziecka okresu przedszkolnego tj. od 3—6-go roku życia, objętego w Anglii szkołkami dziecięcymi, (infants-school), dalej posługiwanie się od pierwszych chwil nauczania ścisłymi metodami — szczególnie w naukach przyrodniczych — przyzwyczajanie do krytycznego zapatrywania i ścisłego rozumowania t. j. budzenie ducha naukowego, zwracania uwagi dziecka na naturalne i społeczne otoczenie, w którem ma ono żyć i działać, przyzwyczajanie jak dostosowywać się do tegoż, a wreszcie na wychowanie fizyczne, które w całym ich rozwoju intelektualnej i moralnej wszechpotęgi tak wielką odgrywa rolę.

Kilka uwag o metodach nauczania w szkołach ludowych i o wychowaniu fizycznym w Anglii.

(Wrażenia z podróży naukowej).

Na polu szkolnictwa zajęła dziś Anglia jedno z pierwszorzędných stanowisk w Europie, jakkolwiek do wielkiego dzieła reformy tegoż, przystąpiła później, jak wiele innych państw kontynentalnych. Jeszcze w 1870 r. urzędowa statystyka wykazywała tak niedostateczną liczbę szkół, że zaledwie $\frac{2}{5}$ ogółu dzieci w wieku szkolnym pobierać mogło początkową naukę. Zwróciwszy wreszcie uwagę na ten smutny stan rzeczy, postanowiono jak najenergiczniej zabrać się do poprawy tych anormalnych stosunków i już reskryptem lutowym z 1871 r. minister Foster przeprowadził pierwszą zasadniczą ustawę w tym kierunku. I od tej chwili powstaje z niesłychaną szybkością coraz to większa liczba szkół, zakładanych przez rząd z funduszów publicznych, podczas gdy do owego przełomowego roku utrzymywane one były przez kongregacye kościelne różnych wyznań, lub też przez prywatne związki. Liczebne to pomnożenie szkół sprawiło wkrótce, już w roku 1876, że frekwencya dzieci wzrosła w dwójnasób, a równocześnie, wzorując się na Niemczech i Szwajcaryi, zaczęto usilnie pracować nad ulepszeniem metod nauczania, wprowadzeniem postępowych urządzeń higienicznych, stawianiem nowych budynków szkolnych itd. Decydujący jednak w całej pełni, stał się właściwie rok 1902, w którym to Balfour wraz ze swem stronnictwem przeprowadził ów sławny bill, organizujący wewnętrznie w najdrobniejszych nawet szczegółach całe szkolnictwo ludowe i średnie, poddając je pod ścisłą kontrolę centralnej władzy szkolnej „Board of Education“.

To zreformowanie i wprowadzenie ścisłej organizacyi nie wykluczyło, lecz owszem pozostawiło i nadal zupełną swobodę działania prywatnej inicjatywie, która wyrósłszy z narodowych tradycyi, wielką i chlubną rolę odegrała w dziejach całego szkolnictwa angielskiego.

To też i dziś, nie spotyka się w Anglii szablonowego typu szkoły rządowej, lecz ogromną różnorodność typów, a mają one na celu zadośćuczynienie różnorodnym potrzebom i wymaganiom społeczeństwa. Anglicy, naród wybujałych indywidualizmów, nie znoszą wogóle jednostajnego szematu, głosząc, że na polu wychowania, panować powinna jak największa swoboda, umożliwiająca powstawanie wszelkich nowych, indywidualnych usiłowań, a także nietamowanie rozwoju wielkich, występujących tam odrębności lokalnych. Stąd też pierwszym, najbardziej w oczy rzucającym się rysem charakterystycznym w organizacyi zewnętrznej szkolnictwa angielskiego jest decentralizacya—zaufanie do władz miejscowych i do komitetów obywatelskich.

W obrębie przyjętego we wszystkich krajach podziału szkolnictwa na elementarne, średnie i wyższe, występują w Anglii pewne zasadnicze i decydujące różnice, tak pod względem ogólnego założenia, zakresu udzielanych nauk, jak wreszcie i wieku młodzieży. W szkołach t. zw. elementarnych, czyli ludowych, odpowiadających mniej więcej naszym 4-o klasowym szkołom ludowym i dwóm wydziałowym, otrzymują szerokie warstwy ludności staranne wychowanie i jednolite systematyczne wykształcenie, zastosowane ściśle do praktycznych potrzeb życiowych, nie obciążone najmniejszym nawet balastem niepotrzebnej teoretycznej wiedzy. Szkoła elementarna daje młodzieży, zmuszonej na niej już poprzestać, całokształt wiedzy podstawowej, a nie jest jak np. u nas, raczej tylko przygotowaniem do szkół wydziałowych i średnich.

W wewnętrznej organizacyi szkoły elementarnej występuje znów podział na niższą „infants-school“ szkołę przygotowawczą mniej więcej od 3 — 7-go roku życia i właściwą elementarną od 7-go do 14-go roku. Nauka jest tak w niższej, jak i w wyższej dwurazową od 9 — 12-tej i od 1:30 do 4-tej (z małemi niekiedy zmianami). Sobota jest zawsze dniem wolnym od nauki, a o ile pogoda sprzyja, dzieci pod kierunkiem nauczycieli zwiedzają muzea, robią wycieczki botaniczne i t. p. Rok szkolny

dzieli się na 3 okresy czyli „terms“: jesienny, zimowy i wiosenny.

Wielokrotnie robiono Anglikom zarzut z tego, że szkoła rozpoczyna swą działalność zbyt wcześnie, przyjmując trzechletnie dzieci. I istotnie, o ile dawniej rozpoczynano w tym okresie formalną naukę, sprawiano tem nieobliczalne szkody, przemęczając niezupełnie jeszcze dojrzały, nierozwinięty i do żadnych systematycznych wysiłków niezdolny umysł dziecka. System ten należy już jednak do smutnej przeszłości, pokutuje gdzieś w zakątkach miast, lub odległej prowincyi. Obecnie, owe wyżej wymienione szkółki, (infants-school) mają więcej na celu ogólne umoralnienie i danie możności spędzenia najbiedniejszemu nawet dziecku, kilku godzin w atmosferze zdrowej pod każdym względem. Szkółki te, oddzielone zupełnie od właściwej szkoły elementarnej, zajmują przeważnie niskie parterowe budynki, okolonowane boiskiem zabaw, szeregiem grządek, gdzie dzieci same kopią, sieją i sadzą nasionka; bawiąc się, bez jakiegokolwiek wysiłku, zdobywają pierwsze podświadome poznanie i ukochanie przyrody. Wewnątrz zaś budynku pierwsze miejsce zajmuje duża przestrona hala (hall) z rozmysłem i starannością zaopatrzona we wszystko, co na imaginację i rozwój duchowy dziecka korzystnie wpłynąć może. Hala ta jest małym światkiem, w którym formują się pierwsze dodatnie doświadczenia życiowe dziecka. Wysokie, liczne, zazwyczaj w barwne kwiaty malowane okna, jasne ściany, niedużo, (by nie rozpraszać zbytnio uwagi dzieci) lecz za to doborowych obrazów, przedstawiających sceny z fantastycznych rymowanych bajek (nursery rhymes), kwiaty cięte i w wazonach, małe akwaryum, klatki z ptaszkami, robią nawet w najsmutniejszy i najbardziej mglisty dzień niesłychanie miłe wrażenie, nastrajają pogodnie wrażliwszą, jak się to zwykle mniema, duszę dziecka, rozwijając w niej potrzebę i umiłowanie harmonii i piękna. Każdy zaś, kto choć trochę zajmował się psychologią dziecka, wie, jak niesłychanie ważnym czynnikiem wychowawczym jest wpływ dodatnich wrażeń wzrokowych, jak kształcą one nietylko estetyczne, ale i moralne strony charakteru, uszlachetniają i wysubtelniają duszę, robiąc ją podatną do rozwinięcia się uczuć lepszych i wyższych. A o ile są one niesłychanie ważne w całej epoce wychowania szkolnego, o tyle jeszcze większe mają znaczenie w czasie pierwszego powstawania

i formowania się pojęć i uczuć t. j. w epoce objętej właśnie temi szkółkami przygotowawczemi. Dziecko, pozostawione do 6-go roku życia bez dodatniego wpływu wychowawczego, bo ubogi dom rodzicielski, rzadko tylko dać mu go może, przynosi do szkoły tyle już zakorzenionych wad, że zadaniem teje, staje się raczej oduczanie złych przyzwyczajęń, jak kierowanie naturalnymi instynktami i wyrabianie charakteru. A przecież zadaniem szkoły ludowej, co zresztą i sama nazwa już mówi, jest danie nie tylko tej pewnej niezbędnej sumy wiadomości ogólnych, lecz przede wszystkim wychowania i umoralnienia. Na tę więc stronę wychowania położyli Anglicy tak wielki nacisk, starając się jednolitym kierunkiem dać od jak najwcześniejszych chwil życia jak największą sumę stałych dobrych nawyknień jako najlepszą podstawę przyszłego charakteru.

Podczas gdy kierowniczą ideą przy zakładaniu tych szkółek dziecięcych było uszlachetnianie budzących się dusz, to znów metodę, którą uznano za najodpowiedniejszą do rozwijania młodocianych umysłów, najjaśniej sformułował prof. James w zdaniu „no impression without expression“. „Żadnego wrażenia, bez zdania sobie zeń sprawy przez określenie i wyrażenie“ t. j. dążenie do tego, by każde wrażenie doszło do wyraźnej świadomości w umyśle dziecka, by zdawało ono sobie zeń jasno sprawę, uczyło się je rozumieć i natychmiastowo oceniać. Wrażenie, które tylko przepływa przez mózg, a nie oddziaływa w jakiegokolwiek formie na jego czynności, jest zmarnowane.

Chcąc, aby przyniosło ono istotny pożytek, musi się wpleść w krąg operacji umysłowych i odpowiednio na zewnątrz wyrazić. U dzieci zaś, których pamięć świeża, nader je sobie szybko przyswaja, wypowiedzenie słowne nie jest wystarczające. Zauważyć to daje się zresztą, że czasem nawet zupełnie dokładna reprodukcya słowna, jest tylko czczeniem i bezmyślnem powtarzaniem, a nie jasnym zrozumieniem przedmiotu. Na tę więc stronę dokładnego rozwijania umysłu dziecka położono w tym właśnie okresie, duży nacisk, zwiększono zakres wypowiedzania się, dając mu wiele różnych środków wyrażenia myśli, spostrzeżeń i wrażeń. Doskonalenie zaś zmysłów musi, a przynajmniej powinno poprzedzać formalne kształcenie władz umysłowych, ponieważ w takimże samym porządku rozwijają się

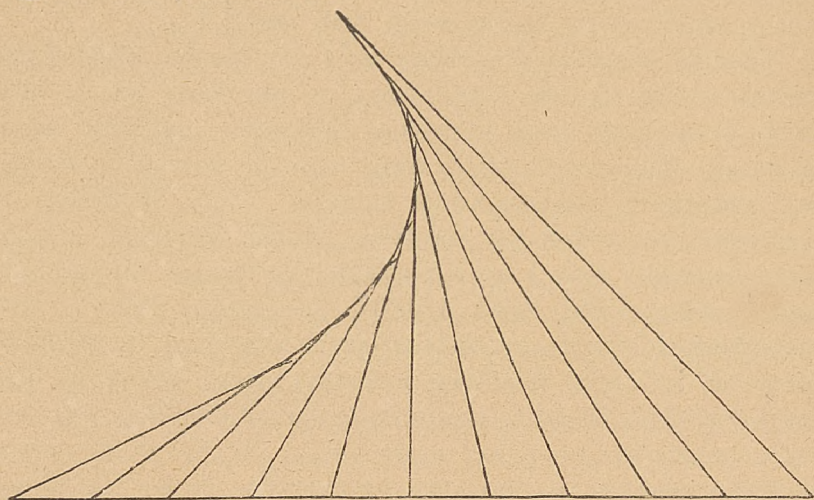
newrony ¹⁾ i organizuje system nerwowo-mózgowy dziecka. Zaniedbanie zaś wydoskonalenia zmysłów sprawia, że całe następne kształcenie jest do niejakiego stopnia utrudnione i pozostawia na całe życie pewną niezręczność, brak swobody.

Szkołka angielska wyzyskuje więc te chwile dojrzewania i organizowania się sfer mózgowych, co ma mniej więcej miejsce do 10-go roku życia, rozwijając delikatne i subtelne ruchy ręki, ucząc obureczności, zaprawiając oko do oceniania rozmiarów i odległości, rozpoznawania kolorów i t. d. Środkami do osiągnięcia tych celów są: kolorowe kredki, plastelina, wyszywanki, pendzel i inne t. p. Z plasteliny poczynając od najprostszego kształtu: kulki, jajka, gałązki, przechodzą dzieci powoli do bardziej złożonych, przedstawiających otaczające przedmioty, kwiaty lub ich części składowe, wykonują nieraz „co się im najwięcej podoba“. Drugim, często stosowanym środkiem jest pendzel, a przemawia on nawet może więcej do pierwotnej duszy dziecka; posługuje się nim ono swobodniej nieraz, jak mową, szczególnie w opisowym oddaniu otaczających przedmiotów; łatwiej dobierze barwę, jak da jej nazwę. Miękkim pendzlem, pełną płaszczyzną, zaczynając o ile możności dużymi kształtami, dziecko dokładniej nieraz wyrazi proporcje, objęcie zewnętrznej całości przedmiotu, niż szukając konturów ostrym ołówkiem. W tym zakresie najwięcej interesu przedstawiają malowanki, objęte nazwą „expressions work“ t. j. dowolne illustrowanie różnych przedmiotów zaobserwowanych, a także poszczególnych momentów z danych opowiadań, których tematem w klasach wyższych są ustępy z historii, geografii, w niższych bajeczki. Nauczycielka n. p. opowiada jakąś bajeczkę o zabarwieniu dramatycznym, lub fantastycznym, dzieci zaś następnie illustrują dowolnie kredkami lub farbą scenę, która najwięcej uderzyła ich fantazyę. Rysunek taki odsłania nieraz charakter dziecka, widzi się, że jedno uderzyła n. p. nastrojowa, inne tragiczna, lub komiczna strona opowiadania. — Do dalszego wyrażania się, a także rozwinięcia percepcyi matematycznych służą wyszywanki według metody p. Boole, (żony znanego matematyka i logika angielskiego, który procesy myślowe wyrażał w formie równań). P. Boole

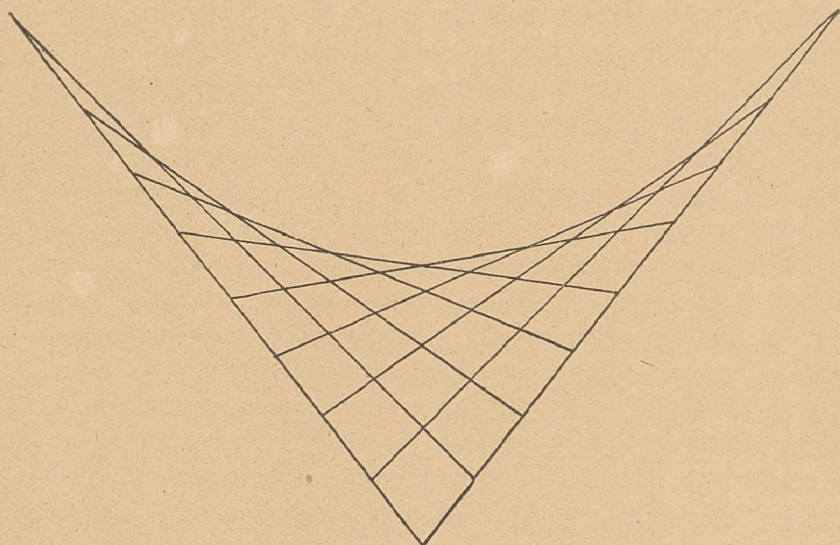
---

¹⁾ Newron, komórka nerwowa z jądrem, wypustkami i nitką osiową.

opracowała ten system wyszywanek, polegających na nader łatwej kombinacji dwóch linii, znanych w geometryi, jako linia ciągła i linia paraboliczna.

Nr. I. Linia ciągła.

Nr. II. Linia paraboliczna.

Dowolne kombinacye i łączenie tych linii w różnych figurach, geometrycznych kwadratach, trójkątach, pięciokątach, i t. d. dają bardzo piękne desenie, załączone poniżej, odbitka Nr. 3. Pedagogiczna zaś wartość tych wyszywanek polega na

tem, że dziecko nie wykonuje mechanicznie konturów zwierząt lub kwiatów poprzednio narysowanych, co niema żadnej artystyczno-pedagogicznej wartości, lecz zaprawia się do samodzielnej kombinacji, uczy się praktycznie, jak należy dobierać kolory, nie jest naśladowcą lecz twórcą. Z pod ręki dziecka, prawie że nieświadomie, wyrasta deseń całkiem nieraz nowy, oryginalny, niespodziewany. I tak n. p. w jednej szkółce (South Kensington Kindergarten) na pozornie nie pozwalającym wielu kombinacji pięcioboku, wykonały dzieci 84 różnych deseni, (odbitka Nr. IV.) Dziecko dostaje do ręki kwadratowy kawałek kartonu, (odbitka Nr. V.) z wyrysowaną i wyklutą, daną figurą geometryczną, bez jakiegokolwiek wzoru łączy ono dowolne naprzemianległe kąty, dobiera przytem barwy i układa desenie, wszystko to razem zachęca je do ciągłych wysiłków myśli, kształci fantazję, zapoznaje podświadomie z formami geometrycznymi, których wyjaśnienie w późniejszej nauce nie przedstawia żadnej już trudności ¹⁾.

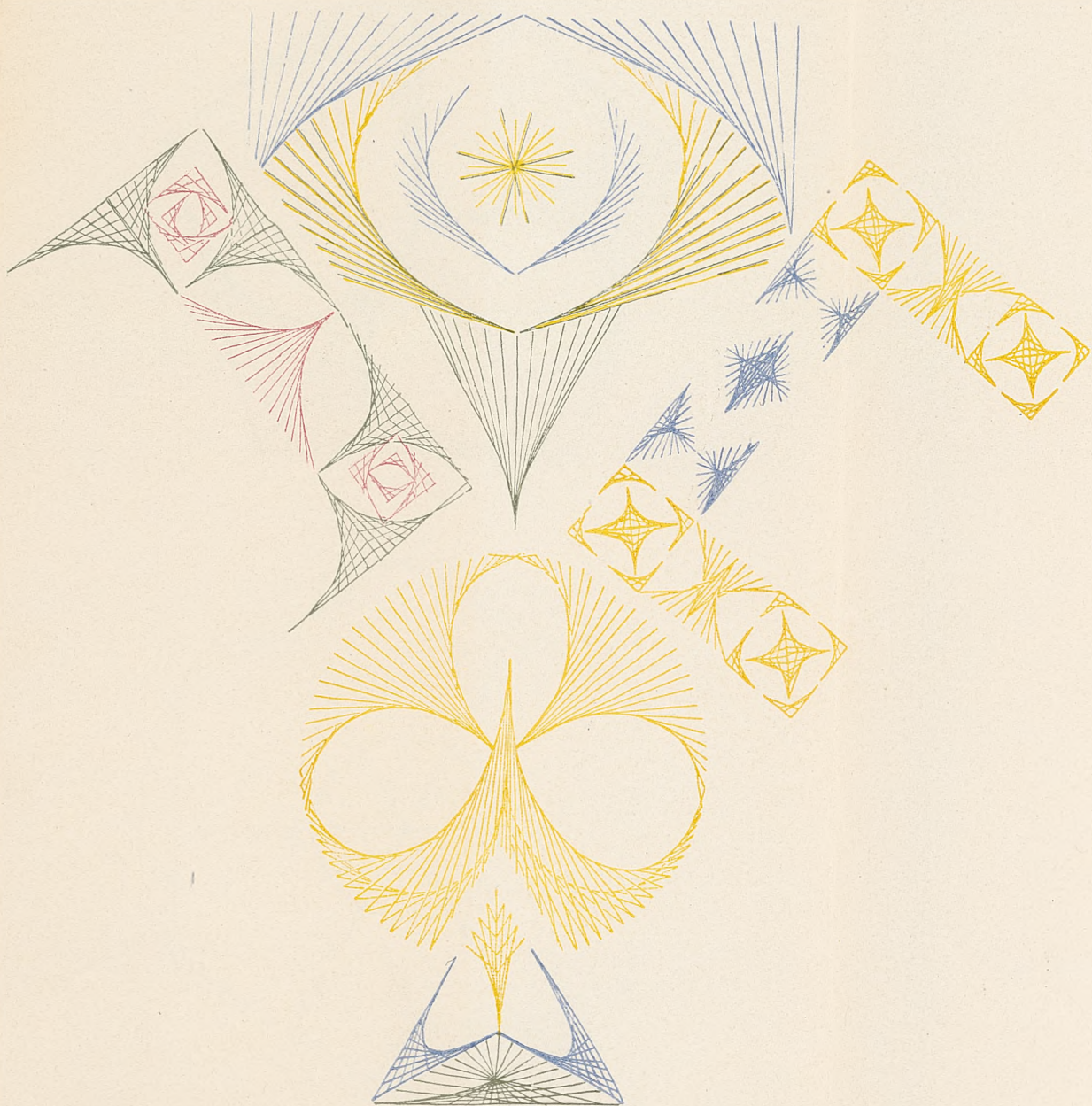
Ulubionem zajęciem dzieci w tych szkółkach jest także prowadzenie kalendarzy ściennych, opartych na własnych ich spostrzeżeniach. Są to dwa arkusze kartonu, podzielone na kwadraciki, odpowiadające liczbie dni i tygodni, zawieszane wzdłuż ścian, w wysokości dostępnej dla dzieci. W każdym takim kwadraciku, dziecko, na które przypada kolej, lub też niespodziewanie wybrane przez nauczycielkę, przedstawia sposobem obrazowym swe spostrzeżenia, co do stanu pogody, a więc n. p. jasno-żółtym kolorem namalowany mały krążek oznacza pogodny dzień, ciemno-czerwony mgłę, parasol, lub szare ukośne kreski deszcz i t. p. W dalszych wolnych rubrykach wolno dziecku narysować pierwszy, n. p. na wiosnę zauważony lub przyniesiony kwiat, muszkę lub motyla. Z końcem tygodnia rachuje się dni słotne i pogodne, układa rodzaj statystyki, czy tydzień był deszczowy, czy pogodny, układa rodzaj statystyki, czy tydzień był deszczowy, czy pogodny, kiedy na wiosnę pojawiła się pierwsza zieloność. Tak przyzwyczajone dzieci z uwagą i ciekawością śledzą wszystko, co się koło nich dzieje, nie przechodzą

¹⁾ Wyszywanki te prowadzą, pod umiejętnym kierunkiem prof. Gasstang'a w Beadales-school w Petersfield, jednej z najbardziej znanych i cenionych koedukacyjno-internatowej szkół angielskich, o której powiedział jeden z naszych wybitnych pedagogów, że dla zwiedzenia choćby tej jednej szkoły, wartoby już jechać do Anglii.

bezmyślnie obok zjawisk przyrody, uczą się w niej czytać, jak w otwartej księdze. Podczas ostatniego roku pobytu w infants school, bez wybitniejszej zmiany w powyżej opisanych metodach, dodaje się naukę czytania, pisania i rachunków, w zakresie odpowiadającym mniej więcej 1 i 2-giej klasy szkoły ludowej. Nauka pisania i czytania przedstawia w języku angielskim ogromne trudności, dawniej biedzono się z nią od 3-go roku życia, teraz zaczynają później i z lepszym skutkiem. Szczególniej odkąd ogólnie zaczęto wprowadzać metodę fonetyczną układu p. Nelly Dale. Czytanki, używane przy tej metodzie, odznaczają artystycznym wykonaniem, pełne barwnych obrazków. Ilustracje do jednej z takich czytanek wykonał Walter Crane, jeden z najwybitniejszych rysowników angielskich. Książki te, jak wogóle i wszystkie przybory do pisania i rysowania otrzymują dzieci bezpłatnie ¹⁾. Jest to bowiem znamienym rysem społeczeństwa angielskiego, że nie szczędzi kosztów na szkolnictwo; świadczy o tem choćby fakt, że jeden z posłów żądając większych dotacyi na szkoły i zwiększenia funduszków na każde dziecko z osobna, dowodził cyframi, że państwo dając jak najlepsze i jak najstaranniejsze wychowanie i wykształcenie, zarabia jedynie na tem, robi dobrodziejstwo samemu sobie. Bo jeżeli obecnie przy dość wygórowanych wymaganiach koszt każdego dziecka wynosi rocznie 22 s. utrzymanie człowieka nie mającego zajęcia przynajmniej 6, a więźnia 10 i więcej razy tyle. A zatem im więcej państwo łoży na każde dziecko i zapewnia mu staranniejsze wychowanie, tem może być pewniejsze, że zmniejszy nędzę ogólną, a położwszy podstawę moralnego charakteru i uzbroiwszy w środki do życia, tem tylko zdoła usunąć setki tysięcy bezrobotnych, ginących z głodu, a którzy przecież odpowiednio zajęci, mogliby przynieść krajowi ogromny pożytek. To też Anglicy, zrozumiawszy to, wolą łożyć na szkoły, jak na zakłady karne lub więzienia.

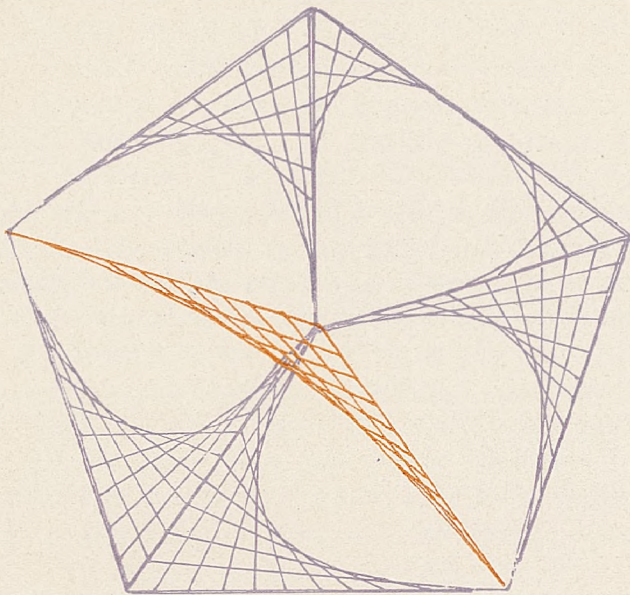
---

¹⁾ Pod bezpłatnem nauczaniem rozumieją Anglicy nietylko bezpłatny wstęp do szkół, ale i zaopatrywanie dzieci w książki, zeszyty i wszystkie materiały potrzebne do zajęć ręcznych. Przeciętnie oblicza się roczny wydatek na dziecko w infants school 17 s. = 20 K na dziecko w elementary school 22 s.

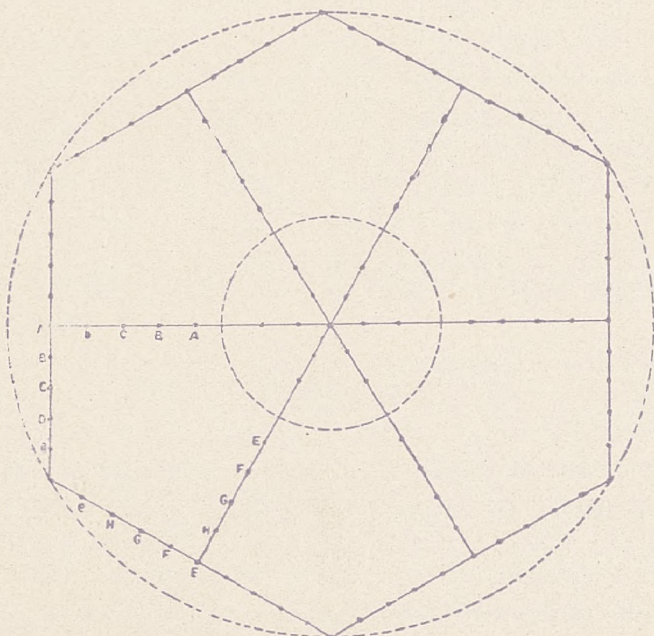

Nr. III.

Nr. IV.

Nr. V.

Przechodząc teraz do właściwych szkół elementarnych, do których uczęszczają dzieci od 7--12 lub 14 roku życia zaznaczyć należy, że są one często koedukacyjne, przeważnie jednak oddzielnie dla dziewcząt i chłopców. Kwestya koedukacji nie sprawia Anglikom wiele kłopotu. W zasadzie są oni jej przeciwni między 15—18 rokiem tj. w okresie dojrzewania fizycznego, choć wiele szkół jak n. p. Kings-Alfred i inne, a nawet internatowa w Petersfield, dały dowód, że tam gdzie jest dobry kierunek, zdrowa atmosfera między młodzieżą, można i na to sobie pozwolić. Wybitni pedagogzy, jak np. p. Somerwell i inni utrzymują jednak, że koedukacja nie stanie się nigdy tak ogólnie przyjętą jak w Finlandyi lub Szwecyi. Zasadniczo szkoła elementarna właściwa dzieli się na 7 klas t. zw. „standards“, podział ten jednak nie jest tak ścisły jak u nas, jest to właściwie 7 różnych stopni, można je przejść w 7 latach albo też w krótszym lub dłuższym przeciągu czasu, stosownie do zdolności i pilności ucznia. Uczeń, który celuje w danym przedmiocie, może być z tegoż w wyższej klasie, z innych zaś przedmiotów w klasie niższej, a umożliwia to odpowiednio ułożony podział godzin tak, że np. zawsze 1-sza godzina w każdej klasie przeznaczona jest na matematykę itp. Wobec tego urządzenia, nie spotyka się tak forsownego przepychania z klasy do klasy; młodzież uczy się więcej dla zdobycia samej nauki, a nie dla uzyskania świadectwa. Przy końcu każdego okresu (terms) odbywają się (we wyższych klasach naturalnie) ściśle egzamina piśmienne, w formie odpowiedzi na pytania, a dostateczne przygotowanie pozwala przechodzić nawet w ciągu roku szkolnego do wyższej klasy. Nie istnieją tam więc poprawki ani dwójki, a nauczyciele wolni są od zarzutu niesprawiedliwości i wyróżniania uczniów według swego upodobania.

Ułatwia to niesłychanie pracę pedagogiczną i umożliwia w znacznej mierze zachowanie między nauczycielem a uczniem wzajemnego przyjacielskiego stosunku. A tem właśnie przyjacielskim stosunkiem, podniosłym tonem, całą wogóle atmosferą wewnętrzną imponują szkoły angielskie każdemu, kto tylko miał sposobność poznać je bliżej. Obcym trudno się odrazu zorientować, w czem leży ta siła wychowawcza szkoły, wybijająca swe piętno na całe życie i stwarzająca ludzi takiej niezwykłej miary, pełnych rzutkości, o szerokich horyzontach. Anglicy tłómaczą

to wpływem wielkich, narodowych tradycji, i istotnie musi się na to zgodzić każdy, że duch szkolnictwa angielskiego idzie tymi torami, jakie mu nadał Arnold, kierownik szkoły w Rugby¹⁾. Zasadą jego było, że ważniejsze jak nauczanie, jest wyrobienie stałego moralnego charakteru, stworzenie chrześcijańskich gentlemanów (christian gentlemen). Zasada ta pozostała dotąd przewodnią myślą pedagogii angielskiej i istotnie więcej zwraca się tam uwagi na rozbudzenie wielorakich interesów życiowych, poznanie środowiska naturalnego i społecznego, w którym się żyje i w którym ma się działać, więcej na przymioty obywatelskie, jak na czysto intelektualny rozwój. System tutorialny i monitorialny²⁾, t. j. oddziaływanie i wyrabianie młodzieży przez młodzież, ścisła i umiejętna organizacja gier ruchowych i sportów uczą od najwcześniejszego dzieciństwa dziewczęta i chłopców, że należy być sprawiedliwym, działać własnowolnie, ale także umieć poddać się pod bezpośredni kierunek przewodnika. Nigdzie indziej — może chyba tylko w Ameryce — młodzież, a nawet dzieci nie są obdarzone tak ogromną swobodą postępowania i czynu, w zamian zaś za to żąda się od nich tylko bezwzględnej szczerości i uczciwości w słowie i czynie, zarzucenie komuś kłamstwa jest np. największą obelgą. To poczucie odpowiedzialności za własne czyny i ponoszenie konsekwencji za nie, hartuje i dziwnie dodatnio wyrabia charaktery i wolę.

Kształcąc i rozwijając młodzież dalej w tym duchu i temi metodami, które zapoczątkowały szkółki, kładą i szkoły elementarne silny nacisk na doskonalenie wrażliwości zmysłów, dokładności itd., zmieniają się jedynie forma i zakres tych ćwiczeń. Zajęcie ręczne w warsztatach, wyplatanie koszyków, robienie plastycznych modeli geograficznych, z dodatkiem robót ręcznych dla dziewcząt, występuje w miejsce poprzednio w opisie szkółek opisanych zajęć. Nie mają one jednak na celu, jakby się to na

1) Żyjący na początku 19 stulecia.

2) System monitorialny wprowadzony przez dr. Belle polegał na tem, że starsi chłopcy dopomagali młodszym w naukach a nawet sami prowadzili naukę. Obecnie „tutors“ wybrani przez młodzież są rodzajem pośredników między młodzieżą a nauczycielami; mają oni pewien rodzaj władzy wykonawczej, odpowiadają n. p. za porządek podczas gier. i t. p. We wszystkich szkołach, nawet ludowych panuje wśród młodzieży rozległy samorząd.

pierwszy rzut oka zdawać mogło, wyrobienia całych zastępów zdolnych rękodzielników, lub zająć czemś nieszkodliwym wolnego czasu młodzieży, bynajmniej! Ma to inne daleko głębsze znaczenie, przedewszystkiem rozszerza pola podnieć umysłowych, wyrabia niektóre, zwykle tylko naturalnemu rozwojowi pozostawione ośrodki nerwowe, jest najlepszym środkiem kształcenia dokładności spostrzegawczej, a wreszcie przygotowaniem do prowadzenia samodzielnych prac w przyszłości. Zmierza to jednym słowem do stworzenia nowego umysłowego typu ludzi, obdarzonych podstawową wszechstronnością i możliwością łatwiejszego przystosowania się do środowiska fizycznego i społecznego. Na początkową naukę o przyrodzie „nature study“ jest położony na tym stopniu nauki duży nacisk. Celem tej nauki jest zdobywanie wiedzy drogą własnej obserwacji i doświadczenia. Prof. Armstrong żąda, aby szkoła nie tłumiała, lecz rozwijała przedewszystkiem naturalną chęć dziecka, do poszukiwania i dochodzenia do wniosków. Według niego ogólnikowe podanie faktów jest podrzędnego znaczenia, główną zaś rzeczą jest, by metody naukowe przeszły w stałe przyzwyczajenia, a każde twierdzenie miało wiarogodną rację, gdyż to jedynie wyposażać może umysł w prawdziwą inteligencję i rozwinąć w nim zdolność do samodzielności intelektualnej i życiowej. Wiedza jest potęgą, ale wiedza oparta na obserwacji. Trudność zetknięcia się z przyrodą, szczególnie w olbrzymich i przeludnionych miastach tamtejszych, starają się oni usunąć w różny sposób. Dzieci np. szkół wiejskich i przedmiejskich zaopatrują biedniejsze szkoły miejskie w olbrzymie pęki kwiatów, gałązek puszczejących listki (każde dziecko przy opisie rośliny musi ją mieć w ręku). A przytem pełno w każdej klasie kiełkujących ziarn grochu, fasoli, zbóż na flaneli, bibule, w szkiełkach od lamp, ażeby dziecko dokładnie obserwować mogło wzrost rośliny, prowadzić codzienny dziennik, odrysowywać jak najdokładniej występujące zmiany.

Nauka o przyrodzie nie rozpada się na tym stopniu na poszczególne działy, botanikę, zoologię, mineralogię, lecz jest traktowana ogólnie, stosownie do pór roku a więc dzieli się na kurs jesienny, zimowy, wiosenny i letni. W okresie letnim dużą rolę odgrywają wycieczki naukowe. Przynoszą z nich dzieci wszystko, co tylko udało się im zdobyć, a więc rośliny, motyle i inne owady. Najwięcej jednak zainteresowania i radości sprawia

woda, zaczerpnięta z kałuż pełna larw, ślimaków, kijanek. Wodę tę przelewają dzieci do dużych naczyń szklanych, by następnie mózdz z całą swobodą obserwować przeobrażenia owadów, żab, różnorodność ruchów, walkę o byt, jednym słowem istotne, ruchliwe prawdziwe życie przyrody. Nie z mniejszem zainteresowaniem robi młodzież spostrzeżenia w jesieni nad zamierającą, w zimie obumarłą przyrodą. Temi samymi mniej więcej zasadami kieruje się szkoła przy nauce wszystkich innych przedmiotów. Poznać niewiele rzeczy, lecz bardzo dokładnie i uwzględnić wzajemny stosunek nauk do siebie. To też przedmioty, udzielane w ten sposób łączą i uzupełniają się wzajemnie, wykazują ciągłość zjawisk w przyrodzie, uczą o stosunku człowieka do całego bytu, jego dążeniach do opanowania przyrody i zapragnięcia jej do swych celów.

Nie można również pominąć milczeniem tego, co siłą kontrastu w stosunku do naszych szkół uderza więcej może jeszcze, jak wyżej wspomniane metody. Jest to wprowadzenie do szkół elementarnych żeńskich nauki higieny, gospodarstwa domowego¹⁾, i pielęgnowania niemowląt. Co do wprowadzenia na tym stopniu, nauki gospodarstwa domowego i pielęgnowania niemowląt, mógłby kto podnieść zarzut, że to przedwcześnie obarczać tak specjalnymi wiadomościami młode 11-to lub 12-to letnie dziewczątka. Zapewne, gdyby się wiedziało dokładnie, że każda z nich ukończy klasy wyższe, ale w biedniejszych sferach, nieraz już 12-to letnie dziewczęta przerwać muszą naukę, w celu zarobkowania. Wychodząc zaś za mąż i zostając matkami, nie miałyby potem żadnych teoretycznych podstaw do umiejętnego pielęgnowania dzieci, lub racjonalnego prowadzenia gospodarstwa. Wiemy, jak przedstawia się to u nas, jak nasze kobiety są bezradne, ile to dzieci umiera z powodu braku starannej pieczy, jak wreszcie smutnie wyglądają gospodarstwa domowe. Szkoła nasza bardzo nieznaczny, dodatni wpływ wywiera w tym kierunku, trudno tu brać w rachubę te skąpe wiadomości z higieny, udzielane przez jedno półrocze w II-giej klasie szkoły wydzielowej. W Anglii inaczej tę rzecz się traktuje; po pierwsze, zasady

¹⁾ Naukę gotowania i gospodarstwa domowego wprowadzono tego roku do dwu szkół w Krakowie w klasie VI szkoły wydzielowej.

przestrzegania elementarnej higieny, zwracania uwagi na konieczną potrzebę czystości ciała, pielęgnowania zębów, włosów, skóry wpaja się już w dzieci od najwcześniejszego wieku, mówi się im na każdym kroku czego unikać a jak postępować należy, by być zdrowym. Przez cały ciąg dalszego wychowania szkolnego kładzie się na te momenta silny nacisk, tak, że wreszcie zasady higieny stają się stałymi przyzwyczajeniami i niezbędną potrzebą każdej jednostki. Ta staranna nauka higieny w szkole elementarnej, ma również na celu przyczynienie się do podniesienia ogólnego poziomu zdrowotności i oddziaływanie przez dzieci na rodziny i otoczenie. Nauka gospodarstwa domowego obejmuje pierwsze zasady gotowania, prania, prasowania, czyszczenia, odpoliturowywania mebli, upinania firanek itd., wogóle nauczania tego wszystkiego, co może przyczynić się do uczynienia najbiedniejszego nawet domu higieniczniejszym, miłszym, piękniejszym. Celem tej nauki nie jest znów przygotowanie dziewcząt do specjalnych zawodów kucharek, pokojówek, lecz przez wpojenie w młode generacje zasad postępowego i racjonalnego gospodarstwa podnieść powszechną zdrowotność i dobrobyt. To też np. nauka gotowania ogranicza się do wyuczenia, jak przyrządzać niewiele tylko potraw, a większy kładzie nacisk na wyjaśnienie doboru pokarmów ze względu na ich wartość odżywczą. Liczne kolorowe tablice z procentowem obliczeniem wartości pokarmów uzmysławiają i wskazują, jak należy składać każdy poszczególny posiłek, by dać organizmowi dorosłej osoby czy też dziecka odpowiednią sumę białka, tłuszczu, węglowodanów itd. Dziewczęta podzielone na grupy spędzają jeden ranek tygodniowo wśród tych zajęć i odnoszą z nich istotnie wielką korzyść, która odbija się dodatnio na domach (home'ach) na ogólnym dobrobycie i powszechnej kulturze w Anglii. Dotąd ¹⁾ w niewielu, bo zaledwie w 5-ciu szkołach elementarnych w różnych dzielnicach Londynu wprowadzona została również nauka pielęgnowania niemowląt (baby's care). Na dużej, naturalnej wielkości lalce, uczą się dziewczęta, jak należy obchodzić się z niemowlętami, myją, kąpią ją, a ubierając i rozbierając zapoznają się, jaki rodzaj ubrania jest najodpowiedniejszy dla dziecka. Uczy się je również jak przyrządzać mleko, w jakiej ilości dawać je

¹⁾ T. j. do roku 1908.

dziecku, tyle a tyle miesięcy mającemu, zapoznają się ze wszystkimi sposobami racjonalnego sztucznego odżywiania, gdyż tamtejsi doktorzy nie są temu przeciwni, szczególnie wśród klas biedniejszych, gdzie matki z powodu licznych zajęć poza obrębem domu, nie mogą dać w należyтым czasie dobrego pokarmu. W dzienniczkach, ściśle prowadzonych, zapisuje się wszystkie odnośne uwagi w rubrykach zatytułowanych, „co należy robić“ a w drugiej „czego należy unikać“. To pouczenie o pielęgnowaniu niemowląt ma być z czasem wprowadzone do wszystkich szkół żeńskich elementarnych.

Kończąc na tem pobieżny przegląd niektórych metod nauczania w elementarnej szkole angielskiej zaznaczyć należy, że porównując ogółem szkolnictwo tamtejsze z naszym, dochodzi się do przekonania, że zakres udzielanych wiadomości jest tam stosunkowo mniejszy, lecz może za to gruntowniejszy, oparty więcej na własnym doświadczeniu i ściślejszej obserwacji stając się istotnie fundamentem, na którym łatwo już potem budować gmach przyszłej wiedzy.

Wychowanie fizyczne.

W ścisłym związku z powyżej wymienionymi metodami i środkami, którymi posługują się Anglicy w wychowaniu młodzieży, stoi kultura fizyczna, stanowiąca ogromną siłę w rozwoju ich intelektualnej i moralnej wszechpotęgi. Wpaja się tam w dzieci od najwcześniejszego wieku, że „grzechem jest być chorym“, że „obowiązek zdrowia fizycznego zarówno jak doskonałości moralnej i intelektualnej, nie są dwoma różnymi i od siebie niezależnymi obowiązkami, lecz raczej dwoma stronami jednego zadania, którem jest wzbogacenie jednostek całą pełnią żywotnych sił moralnych, umysłowych i fizycznych, a nie oddanie społeczeństwu życia połowicznego, nie dosyć rozwiniętego. Pod względem kultury fizycznej Anglia miała już z dawna piękne tradycje, gdyż w 8-miu t. zw. wielkich szkołach jak Rugby, Eton i innych, od samego już założenia, dużo miejsca w programie nauk zajmowały ćwiczenia, fizyczne, gry i sporty, a następnie zwyczaj ten przyjął się we wszystkich zakładach wy-

chowujących bogatszą młodzież. Z biegiem zaś czasu zrozumiano, że staranna i racjonalna kultura fizyczna nie jest zbyt trudnym, na który pozwolić sobie mogą tylko klasy wyższe, lecz istotną potrzebą wszystkich, tembardziej, że w Anglii umiejętną higieną bronić się ludzie muszą przeciw złym wpływom niekorzystnego klimatu. Żelaznym wysiłkiem energii doszli wreszcie Anglicy do rezultatów, które im pozwoliły, te szkodliwe wpływy przezwyciężyć. Udoskonalając odporność i sprawność ciała ćwicząc hart duszy, stworzyli oni rasę ludzi silnych, mogących dzielnie żyć i wciąż się rozwijać, wśród natury najbardziej wrogiej, czy to we własnym ich kraju, czy też w odległych koloniach. Sama tylko gimnastyka nie byłaby w tym kierunku dość silnym środkiem przeciwdziałającym, należało odpowiednio ukształtować cały tryb życia każdej poszczególnej jednostki, zaczynając naturalnie od wieku młodzieńczego, gdy organizm łatwiej jest podatny każdemu wpływowi i gdy jednostka nie jest jeszcze zmuszoną do ciężkiej, absorbującej pracy zawodowej. Przystępując więc do reorganizacji szkół między 1870 a 1902 r. uwzględniono należycie wszystkie te momenta i postawiono jako zasadę, ażeby we wszystkich szkołach tak wyższego jak i niższego typu, położyć silny nacisk na wychowanie fizyczne. Po licznych próbach ustalono wreszcie w szkołach elementarnych jednolity system, a tak jak się tenże po 1902 r. skryształizował, przedstawia się imponująco i według danych statystycznych prowadzi do coraz lepszych rezultatów.

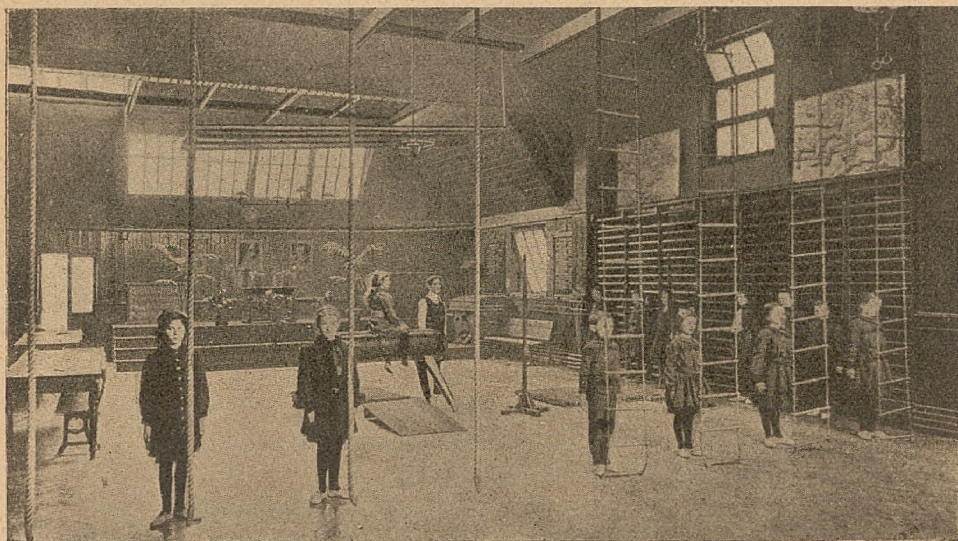
Pojęcie wychowania fizycznego obejmuje w Anglii zakres bardzo rozległy i tworzy pewien całokształt wiedzy w tym kierunku. Należą tu w pierwszym rzędzie: 1) gimnastyka, 2) gry, zabawy i sporty, 3) obowiązkowe kąpiele i nauka pływania, 4) teoretyczne i praktyczne wreszcie nauczanie higieny. — Po rozlicznych próbach wprowadzenia czy to systemu niemieckiego, czy też kolektywnego szwedzko-niemieckiego, lub wreszcie stworzenia narodowego angielskiego (starał się go stworzyć Thomas Chesterton), Anglicy przyszedli do przekonania, że jedynie racjonalnym, odpowiadającym wychowawczym zadaniom szkoły, jest system czysto szwedzki, o którym powiedziano, że jest to jedyny system, który zdoła się utrzymać. I ten też po owym sławnym, przełomowym dla angielskiego szkolnictwa billu Balfour'a z 1902 r. został ostatecznie w całym kraju ogólnie przy-

jęty. Plany naukowe, poprzedzone szczegółową instrukcją, i podręcznik nauki gimnastyki, wydany przez centralną władzę szkolną Board of Education, obejmuje, na zasadach systemu szwedzkiego, krótko metodycznie, (dla użytku nauczycieli szkół elementarnych) zbiór wolnych ćwiczeń jedynie. Ćwiczeń przyrządowych z powodu braku osobnych sal gimnastycznych w szkołach elementarnych nie uwzględniono zupełnie i z tego także powodu mało się zwraca uwagi na nie w seminariach nauczycielskich. W szczególowej instrukcyi, tak jak i w praktycznym zastosowaniu, główna uwaga przy gimnastyce skierowana jest na: a) ćwiczenia wyprostne, w które tak obfituje gimnastyka szwedzka, b) ćwiczenia równoważne, jako posiadające z wszystkich ćwiczeń gimnastycznych największą wartość pedagogiczną, c) ćwiczenia oddechowe. Na ćwiczenia oddechowe w Anglii większy może nawet nacisk położono jak w Szwecyi i o ile w Szwecyi zwraca się większą uwagę na mechaniczne uruchomienie i rozszerzenie klatki piersiowej, wzmoczenie pojemności tejże, w Anglii ćwiczenia te, zaczerpnięte z praktyk Hindusów, uczą, jak dowolnym aktem siły woli pogłębiać oddech, zmieniać rytm tegoż i tem działać nie tylko na przyspieszenie dyfuzyi gazów w płucach, na obieg krwi itd., ale uczą także podporządkowywać woli system nerwowy, opanować do pewnego stopnia ruchy mimowolne.

Na gimnastykę przeznaczają instrukcyja w szkole elementarnej, dowolnie rozłożone $1\frac{1}{2}$ godziny tygodniowo, w szkołach zaś średnich i seminariach $2\frac{1}{2}$ godziny t. j. pół godziny dziennie poświęca się formalnej nauce gimnastyki. Ponieważ w przeważnej liczbie szkół elementarnych niema osobnych sal gimnastycznych (szczególnie szkoły dawniejsze pod względem budowy pozostawiają wiele do życzenia) lekcye gimnastyki odbywają się w dni słotne i mgliste w dużej, w środkowej części budynku znajdującej się hali (hall). Hala taka służy zarazem za miejsce odma-
wiania wspólnej modlitwy dla całej szkoły równocześnie, tam także zbierają się wszystkie dzieci po nauce i przy dźwiękach marszu rozchodzą się do domów. Podczas lekcyi gimnastyki okna górne bywają zawsze otwarte, by zapewnić jak największy dopływ świeżego powietrza.

W dni pogodne gimnastyka odbywa się na świeżem powietrzu na dziedzińcach, na których także gromadzą się, urządzając zabawy, uboższe dzieci w godzinach poza szkolnych.

Wszystkie szkoły angielskie budowane są w środku obszer-
nego dziedzińca, otoczonego dokoła wysokim murem. Dziedzi-
niec podzielony bywa na 3 oddzielne części; osobną dla szkółki,
osobno dla chłopców i dziewcząt (nawet w szkołach mieszanych
boiska zabaw są oddzielnie dla chłopców i dziewcząt). Część ($\frac{1}{3}$)

Nr. VI. Hala (hall) zaopatrzona w przyrządy szwedzkie.

każdego boiska jest kryta dachem (poddasze), aby w razie deszczu
dzieci mogły znaleźć schronienie; pozostawanie podczas pauzy
w budynku szkolnym jest niedozwolone z powodu tego, że
wszystkie klasy obowiązkowo muszą być przewietrzane. Jedyną
ujemną stroną tych boisk jest wybetonowanie, ponieważ każdy
upadek dziecka staje się niebezpieczny, choć znów z drugiej
strony wobec wilgotnego klimatu w kwadrans po każdym
ulewnym nawet deszczu, dzięki temu wybetonowaniu boiska obsy-
chają i stają się zdatne do użycia.

Obok czasu przeznaczanego na gimnastykę, 2 godziny
w czasie popołudniowym oddane są wyłącznie sportom, grom
ruchowym i zabawom. Boiska zabaw uważają Anglicy za naj-
lepszą szkołę moralnego i obywatelskiego wyrobienia młodzieży.
To też nie szczędzą na nie nakładu pieniędzy i czasu. Podsta-

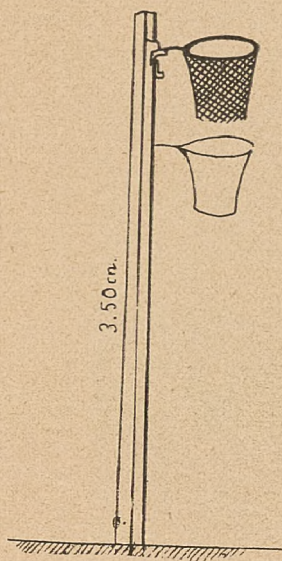
Hala środkowa wyjątkowo zaopatrzona w przyrządy gimnastyczne.

wową ideą wychowania szkolnego nie jest udzielenie młodzieży jedynie, pewnej określonej sumy wiadomości, lecz stworzenie jak to określił Spencer, silnego zdrowego zwierzęcia (a healthy animal) o organizmie mocnym i odpornym, a zarazem prawdziwego człowieka, t.j. woli, charakteru umiającego pokierować każdym swym czynem i w przeświadczeniu tego mającego pełne zadowolenie. To też obok higienicznego znaczenia gier, jako swobodnego, nie krępowanego niczem ruchu, oddychania pełną pierśią świeżem, niezatrutem powietrzem na niezliczonych, cały rok zielonych polach zabaw, (playing fields) rozwija się u setek tysięcy dzieci angielskich poczucie obywatelskości (civic duty) i inne instynkta społeczne, którymi Anglicy tak górują nad całym światem. Zabawa, czy to u całkiem małych dzieci w infants-school, czy słuchaczy Uniwersytetów, nie jest nigdy bezmyślnem spędzeniem czasu, lecz zorganizowaną instytucją kształcenia woli, charakteru, zgodności, uprzejmości, sprawiedliwości, poświęcenia się i tylu innych subtelnych cnót towarzyskich i obywatelskich. Jeden z wielkich wodzów angielskich słusznie zauważył, że wszystkie wielkie wycięstwa odniesione zostały pierwiej na boiskach zabaw w Eton Harrow i innych.

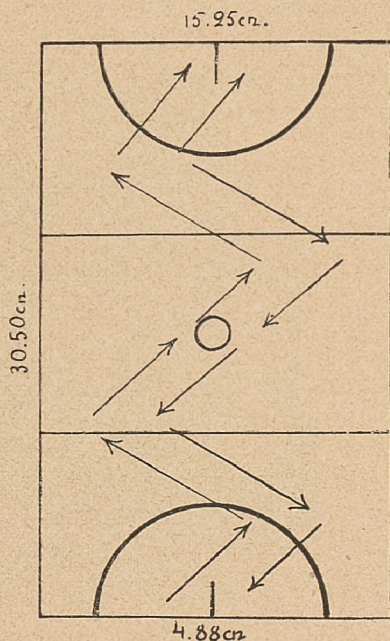
W obecnem zaś, demokratyzującym się społeczeństwie, wprowadzenie gier i zabaw do nawet najbiedniejszych szkół ma na celu uspołecznienie, złagodzenie obyczajów sfer najniższych, odciążenie jej od niewłaściwego spędzenia wolnego czasu, wypielegnowanie pewnych stałych dobrych nawyknień, mających dla późniejszego pożycia obywatelskiego nader doniosłą wartość. W szkołach chłopców panuje prawie niepodzielnie foot-ball cricket, w żeńskich piłka przez siatkę baskett-ball, hockey ¹⁾ (Nr. VII) mniej więcej równorzędny piłce nożnej, stały się najpopularniejszymi z powodu ogromnej łatwości zastosowania nawet w licznie dużych szkołach

Do gry w net-ball, grywanej nawet w większych salach gimnastycznych lub halach, staje zastęp złożony z 14 grających. Z powodu ogromnej intenzywności, gra ta nie powinna trwać dłużej jak 20 m. dla każdego zastępu, a więc w ciągu godziny 3 partye grających t.j. 42 uczenic. Jedyne przyrząd konieczny do tej znakomitej pod względem pedagogicznym jak i hygie-

¹⁾ Załączona rycina przedstawia dziewczęta szkoły elementarnej bawiące się w hockey.

Nr. VII. Słup metowy.

Nr. VIII. Boisko z ustawieniem grających w baskett-ball.

nicznym gry, stanowią dwa słupy metowe, (goal post) zaopatrzone u góry obręczą żelazną, oplecioną siatką i duża piłka dęta, jak do piłki nożnej.

Gra ta znalazła tak wielkie uznanie, że zarząd szkół miejskich London County Council rozesłał w 1908 r. przybory do tej gry, t.j. słupy metowe, zaopatrzone podstawką, by można je ustawiać w salach, do wszystkich szkół elementarnych londyńskich.

Drugą, również bardzo rozpowszechnioną, choć z powodu wadliwej postawy mniej polecenia godną grą jest hockey, który może być grany jedynie na boiskach, o ile można porosłych trawą. Boiska do tej gry większe rozmiarami jak do net-ballu; przyrząd, sportową laskę, półokrągło na jednym końcu zakończoną, zastąpiono w szkołach elementarnych ze względu na taniość i łatwość nabycia zwykłymi sosnowymi laskami. W ten więc sposób umożliwiono nawet najbiedniejszym dzieciom nabywanie takich lasek, bo o ile klubowa laska kosztuje w Anglii 7—9 s., cena takiej zwykłej kilka zaledwie pensów 30—40 h. Zastąpienie drogich przyborów tańszymi, uproszczenie reguł gry,

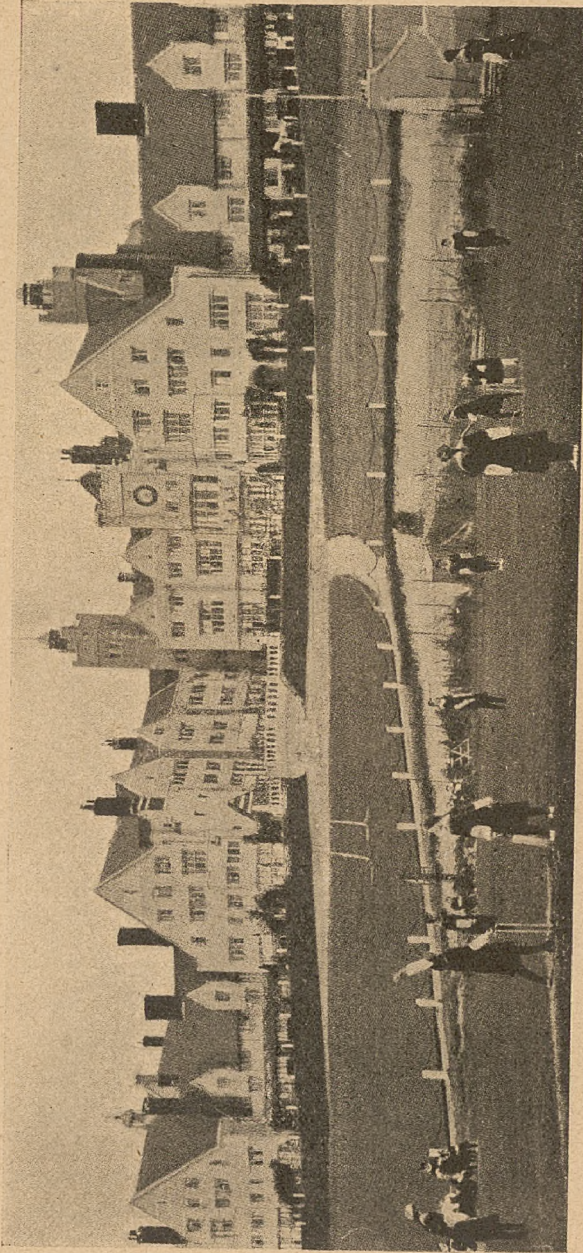
którem zajęło się specjalne towarzystwo, dążące do jak największego rozpowszechnienia gier i zabaw wśród młodzieży szkolnej, sprawiło, że w przeciągu ostatnich dwu lat, we wszystkich, nawet najbiedniejszych okręgach miasta, dzieci spędzają na

Nr. IX.

boiskach, chwile wolne od zajęć szkolnych. To też nie spotyka się w Anglii na ulicach miast setek dzieci marnujących czas na bezmyślną zabawie, lub szkodliwych psotach. Statystyki szkolne, przesłane władzom centralnem Board of Education, wykazują, że w szkołach, w których gry i sporty są silniej popierane przez kierowników i grono nauczycielskie, w których istnieją kluby i samorząd organizacyjny, nietylko duch i ogólne wyrobienie młodzieży stoi wyżej, ale także i cały poziom nauki.

W szkołach dziewcząt prace nad zreformowaniem i wprowadzeniem racjonalnej kultury fizycznej datują się mniej więcej od lat 15 stu. Wielkie szkoły trustowe jak Brighton, wzorujące się na męskich Eton Rugby wprowadziły od pierwszej chwili założenia całą organizację sportową na wielką skalę kluby, tenis'a, hockey'a, cricketa i inne (Nr. X). W publicznych szkołach elementarnych nowe rozporządzenia w tym kierunku były dziełem ostatnich dopiero lat; a wynikły one z licznych rozpraw i dyskusyj, wykazujących konieczność tej reformy, a także z głębokiego przekonania, że w równej mierze jak w wychowaniu chłopców, uwzględnić należy gimnastykę gry i sporty w szkołach żeńskich. Wartość zorganizowanych zabaw, gier, w wychowaniu dziewcząt,

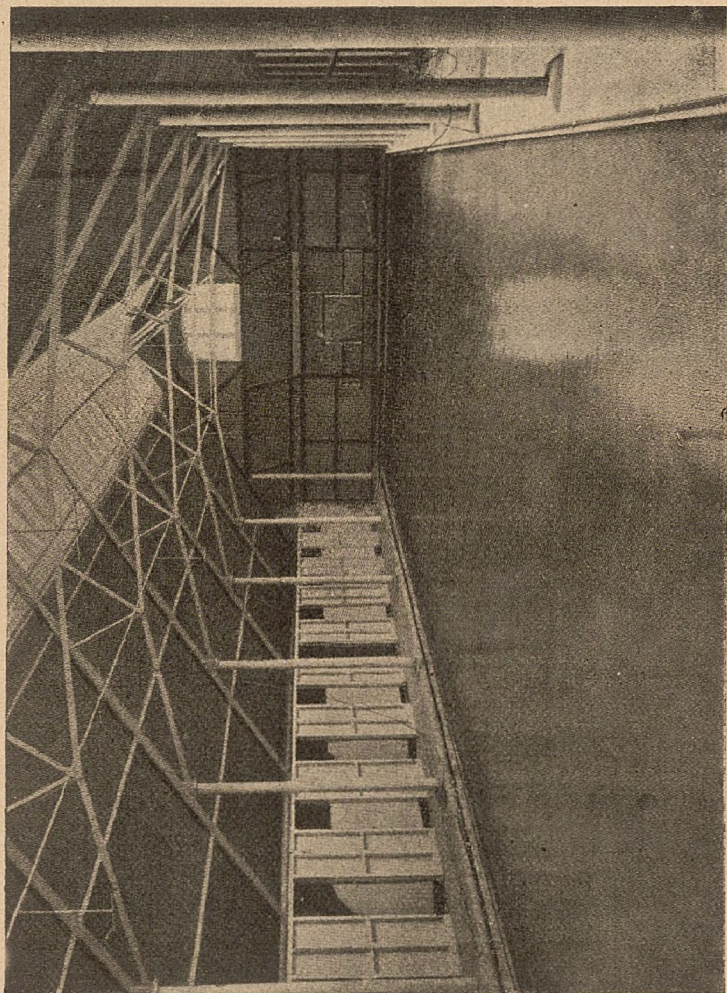
Nr. X. Największe boiska zabaw w szkole żeńskiej w Brighton. Match cricketowy.

jak to zaznaczyła w swem dziele Mrs. Burstall, jest z jednej strony pozytywną, przez rozwijanie pożycia koleżeńskiego, wykazanie jak wielką potęgą jest wspólne działanie kooperacye, samokontrola najdrobniejszego nawet czynu i ruchu, z drugiej zaś strony negatywnie dodatnią, usuwając czułość, banalność i puste rozmowy. Wprowadzenie gier do szkół wypełniło brak, dający się odczuć w wychowaniu dziewcząt, stało się, jak się ta sama autorka wyraża, rodzajem aseptyki w atmosferze szkolnej. Czynne, budzące zainteresowanie gry, stworzyły w żeńskiej szkole angielskiej pogodny nastrój, wyrobiły zdrowszy pogląd na rzeczy, skoncentrowały myśl dziewcząt, odwracając ją od ustawicznego zajmowania się sobą lub swym strojem. A wiadomem jest z doświadczenia, że obywatelskie wyrobienie dziewcząt więcej jeszcze nastęrcza trudności jak chłopców. Dotąd nie kładło się na tę stronę wychowania takiego nacisku, obecnie jednak, kobiety, coraz częściej występujące na arenę życia czynnego społecznego, muszą zarówno jak mężczyźni odpowiednio być przygotowane. Przełożone zakładów wychowawczych jak Miss Home z South-Kennsington i Miss Sowrence zaznaczyły kilkakrotnie, że odkąd w szkołach żeńskich zaprowadzono na większą skalę gry i sporty, nadano samorząd wewnętrzny, szkoły te znacznie na korzyść się zmieniły. Zresztą każdemu zwiedzającemu szkoły angielskie rzuca się w oczy ta ogromna swoboda, samodzielność nawet u małych dziewczątek, a przytem poważny ton, połączony z pogodną, zdrową pod względem fizycznym i moralnym atmosferą ogólną.

Kwestya dalszych momentów wychowania cielesnego a mianowicie ciepłych kąpieli i obowiązkowej nauki pływania, jest również ustaloną i rozwiązaną. W nowszych szkołach znajdują się specjalne budynki z basenami wyłożonymi białą kaflą, wypełnione ciepłą wodą. W miesiącach letnich od marca do listopada pobierają tam dzieci naukę pływania pod kierunkiem nauczyciela gimnastyki.

Obok tych wspólnych basenów znajdują się także łazienki i tusze, tak, by przynajmniej 2 razy na miesiąc mogło każde z dzieci mieć ciepłą kąpiel z użyciem mydła i szczotki. Szkoły dawniejsze, nie posiadające takich urządzeń, korzystają z publicznych łazienek i pływalni.

Nakoniec podnieść należy z naciskiem, że na wszystkich niższych i wyższych stopniach szkoły wprowadzona jest nauka higieny, uświadamianie młodzieży o konieczności przestrzegania pewnych niezbędnych wskazań higieny i ich racjonalnej celo-

Nr XI. Plywalnia.

wości, a teoretyczne to nauczanie, poparte przestrzeganiem w szkole praktyką doskonałą w ten sposób przynosi rezultat.

Już w szkole są pogadanki z tego zakresu, o konieczności utrzymania czystości ciała, o dobroczynnym wpływie świeżego powietrza, słońca, jak należy starannie żuć pokarmy, kiedy pić

wodę, że należy unikać napojów wysokowych itd. W wyższych zaś uwzględnia się to wszystko w szerszym i bardziej naukowym zakresie.

W ten sposób harmonizują się i łączą w szkole angielskiej różnorodne usiłowania, zmierzając do jednego wielkiego celu, którym jest pełniejsze wydoskonalenie wszystkich władz, zdolności i sił młodej, rozwijającej się jednostki, przyszłego członka społeczeństwa.

Kraków, 1908.

Jadwiga Mayówna.

CZEŚĆ URZĘDOWA.

I.

Skład grona nauczycielskiego w r. 1909/10.

1. *Vimpeller Roman*, radca szkolny i dyrektor VI rangi, pierwszy zastępca dyrektora c. k. komisji egzaminacyjnej dla nauczycieli szkół wydziałowych, członek c. k. Rady szkol. okręg. zamiejskiej; uczył: historii wychowania i nauczania na IVa i b kursie, brał udział w hospitacji i konferencji informacyjnej i krytycznej IVa i b kursu.
2. *Gebhardt Józef*, profesor VIII rangi, przydzielony jako kierownik do c. k. Seminarium naucz. męsz. w Kętach.
3. *Ks. Masny Jan*, katecheta, członek komisji egzam. dla naucz. szkół ludowych, uczył religii na wszystkich kursach, na kursie freblowskim i w szkole ćwiczeń, gospodarz II b kursu.
4. *Dropiowski Tadeusz*, profesor, członek c. k. komisji egzam. dla naucz. szkół wydziałowych, zawiadowca gabinetu fizycznego gosp. IVa kursu; uczył matematyki na IIa, IIIa i b, IVa i b kursie, fizyki na IIIa i b, IVa i b; brał udział w hospitacji i konferencji sprawozdawczej uczenic III b kursu.
5. *Wyrobek Emil*, profesor, zawiadowca gabinetu historii naturalnej, gosp. I b kursu; uczy chemii na Ia i b, IIa i b kursie i historii naturalnej na Ia i b, IIa i b, III, a a w drugim półroczu na IVa i b kursie.
6. *Pachoński Henryk*, pr. nauczyciel główny, członek c. k. komisji dla naucz. szkół wydziałowych, zawiadowca biblioteki oraz zbiorów geograficzno-historycznych, gosp. IV b kursu; uczył geografii na Ia i b, IIa i b, IIIa i b, IVa i b; historii powszechnej na IIa i b, IIIa i b, IVa i b; historii kraju

- rodzinnego na IIa i b, IIIa i b.; brał udział w hospitacji i konferencji sprawozdawczej uczenie IIIa kursu.
7. *Radwańska Marya*, egzaminowana zast. nauczyciela gł., uczyła matematyki na Ia i b, IIa kursie i historii naturalnej na IIIb kursie (miała zmniejszenie liczby godzin).
  8. *Pawłowski Franciszek*, zast. naucz. gł. gosp. IIIa kursu; uczył pedagogiki na IIa i b, IIIa i b i jęz. polskiego na IIIa i b, IVa i b kursie.
  9. *Mikulski Antoni*, naucz. szkoły wydz. w Krakowie, przydzielony do tutejszego zakładu, gosp. Ia kursu; uczył języka niemieckiego na Ia, IIa, IIIa, IVa kursie.
  10. *Schilling Marya*, nauczycielka szkoły ćwiczeń VIII rangi, uczyła na kursie freblowskim i kierowała ogródkiem freblowskim.
  11. *Teisseyre Marya*, naucz. szkoły ćwiczeń IX rangi, członek c. k. komisji egzam. dla nauczycieli szkół wydz., prowadziła 3 klasę, uczyła metodyki w drugim półroczu na IIIa i b kursie.
  12. *Bojarska Ludwika*, nauczycielka szkoły ćwiczeń IX rangi, członek c. k. komisji egzam. dla naucz. szkół wydz., prowadziła 4 klasę i uczyła kaligrafii na Ia i b kursie.
  13. *Baranowska Julia*, naucz. muzyki i śpiewu, członek c. k. komisji egz. dla naucz. szkół ludowych; uczyła śpiewu na wszystkich kursach, na kursie freblowskim i w 3 i 4 klasie szkoły ćwiczeń; gry na skrzypcach jako przedmiotu obowiązkowego na Ia i b, a na IIIa i b IVa i b jako nadobowiązkowego i gry na fortepianie również jako przedmiotu nadobowiązkowego na wszystkich kursach.
  14. *Luszczyńska Zofia*, naucz. robót kobiecych, członek c. k. komisji dla naucz. szkół wydz.; uczyła robót ręcznych kobiecych na wszystkich kursach, na kursie freblowskim i w 2, 3, 4 klasie szkoły ćwiczeń.
  15. *d'Endel Antonina*, naucz. szkoły ćwiczeń, członek c. k. komisji dla naucz. szkół wydz. i lud.; gosp. IIIb kursu uczyła języka niemieckiego na Ib, IIb, IIIb i IVb kursie.
  16. *May Jadwiga*, naucz. szkoły ćwiczeń, członek c. k. komisji egzam. dla naucz. szkół lud.; uczyła gimnastyki na kursach, kursie freblowskim i w 2, 3, 4 klasie szkoły ćwiczeń.

17. *Chrzanowska Henryka*, naucz. w Sędziszowie, przydzielona do zakładu, gosp. IIa kursu; uczyła języka polskiego na Ia i b, IIa i b kursie i na kursie freblowskim, historii powszechnej na Ia i b kursie.
18. *Wolińska Marya*, zast. nauczycielki, uczyła rysunków na kursach, kursie freblowskim i w 2, 3, 4 klasie szkoły ćwiczeń.
19. *Kłodzińska Michalina*, zast. nauczycielki, prowadziła 2 klasę.
20. *Skwarczkówna Wanda*, zast. naucz., prowadziła 1 klasę.

Nauczyciele pomocniczy:

1. *Dr. Bujwid Odon*, profesor zw. c. k. Uniw. Jagiellońskiego, członek c. k. komisji egz. dla naucz. szkół ludowych, uczył higieny na IV a i b kursie (w I półroczu) i na kursie freblowskim, somatologii na Ia i b kursie (w II półroczu).
2. *Baraniecka Zofia*, członek c. k. komisji egzam. dla naucz. szkół wydz., uczyła języka francuskiego na kursach, jako przedmiotu nadobowiązkowego w 12 godzinach tygodniowo.
3. *Kirkorowa Ryta* uczyła gry na skrzypcach na IIa i b kursie, jako przedmiotu obowiązkowego.
4. *Gotogórska Marya*, pomocnicza naucz. w ogródku freblowskim.
5. *Schilling Karolina*, pomocnicza naucz. w ogródku freblowskim.

Służba szkolna:

1. *Soja Kazimierz* stały.
2. *Zawilowa Marya* tymcz.
3. *Kozioł Stanisław* tymcz.

Zmiany w gronie nauczycielskiem:

Rozporządzeniem z dn. 5. VI 1907 przyznała c. k. Rada Szkolna Krajowa Maryi Schilling od 1. IV 1907 szósty dodatek pięcioletni.

Rozp. z dn. 29. V 1907 l. 10797 podwyższył J. E. Minister W. i O. remunerację dla pomocnicy w ogródku freblowskim do kwoty 1200 K. od 1. IX 1907 (int. c. k. Rady S. K. z dn. 29. VI 1907 l. 24978.)

Rozp. z dn. 25. VI 1907. l. 21631 zamianował J. E. Minister W. i O. zast. nauczycielki Antoninę d'Endel nauczycielką szkoły ćwiczeń w tutejszym zakładzie od 1. lipca 1907 i przyznał jej pierwszy dodatek pięcioletni za poprzednią służbę (int. c. k. Rady S. K. z dn. 28. VIII 1907 l. 29220).

Rozp. z dn. 28. IX 1907 l. 27346 zamianowała c. k. Rada S. K. Maryę Radwańską zast. naucz. głów. w tutejszym zakładzie.

Rozp. z dn. 23. IX 1907 l. 50240 poruciła c. k. Rada S. K. Józefowi Gebhardtowi, naucz. głównemu, kierownictwo nowo-otwartego c. k. Sem. n. męś. w Kętach.

Według intymatu c. k. Rady S. K. z dn. 15. X 1907 l. 34763 przyznało c. k. Ministerium W. i O. Maryi Schilling IX rangę od 1. VII. 1907, a to rozp. z dnia 26. VII 1907 l. 25641.

Rozp. z dn. 10. IX 1907 l. 33611 udzielił J. E. Minister W. i O. Maryi Gologórskiej, pom. nauczycielce ogródka frebl. urlopu na r. 1907/8, a to w celu odbycia podróży naukowej dla studyów nad urządzeniem ogródków frebl. za granicą i przyznał jej na ten cel zasiłek 800 kor. (int. c. k. Rady S. K. z dn. 26. X 1907 l. 48089).

Rozp. z dn. 8. X. 1907 l. 40390 przeniósł J. E. Minister W. i O., Piotra Prysaka, naucz. głów. na własne żądanie w stały stan spoczynku z końcem października r. 1907 i przyznał mu emeryturę w kwocie 6760 kor. (int. c. k. Rady S. K. z dn. 25. X 1907 l. 98621).

Rozp. z dn. 16. XI 1907 l. 53912 przeniosła c. k. Rada S. K. Franciszka Pawłowskiego, zast. naucz. w tutejszem c. k. Sem. n. męskim w tym samym charakterze do tutejszego zakładu.

Rozp. z dn. 6. I 1908 l. 50423 zamianował J. E. Minister Wyz. i O. zast. naucz. gł. Dr. Stefanię Tatarównę prow. naucz. główną w c. k. Sem. naucz. żeń. we Lwowie (int. c. k. Rady S. K. z dn. 1. II. 1908 l. 3123).

Rozp. z dn. 7. IV 1908 l. 29557 zamianowała c. k. Rada S. K. Władysława Kownackiego, kandydata stanu naucz. zastępcą nauczyciela w tutejszym zakładzie.

Rozp. z dn. 31. III 1908 l. 11152 zamianowała c. k. Rada S. K. naucz. pryw. szkoły klasztornej Amalię Preissównę, zast. naucz. w tutejszym zakładzie na czas potrzeby.

Rozp. z dn. 30. V 1908 l. 11391 przyznała c. k. Rada S. K. w myśl ustawy z dn. 24. II 1907 Maryi Teisseyre, naucz. szkoły ćwiczeń za czas spędzonej służby przed nominacją, na zajmowanej obecnie posadzie trzeci i czwarty dodatek pięcioletni, a to od 1. IV 1907 począwszy.

Rozp. z dn. 19. II 1908 l. 2584 zamianowała c. k. Rada S. K. Wandę Skwarczkównę, zast. naucz. w Półwsiu Zwierzynieckiem, zast. nauczycielki w tutejszym zakładzie od 1. I do końca roku szk. 1907/8, a to wskutek urlopu udzielonego na ten czas Ludwice Bojarskiej celem poratowania zdrowia.

W dn. 20. VI 1908 umarł Michał Pociecha, naucz. szkoły ćwiczeń (ad personam, nauczyciel rysunków od wielu lat w tutejszym zakładzie. Zakład stracił w nim nader gorliwego i pracowitego nauczyciela, a Grono najlepszego kolegę.

Rozp. z dn. 3. IX 1908 l. 30105 zamianowała c. k. Rada S. K. Maryę Wolińską, dotychczas. zastep. nauczycielki w szkole miejskiej – zast. nauczycielki w tutejszym zakładzie.

Rozp. z dn. 21. XII 1908 l. 60527 przyznała c. k. Rada S. K. Zofii Łuszczynskiej pierwszy dodatek pięcioletni od 1. IX 1908.

Rozp. z dn. 15. XII 1908 l. 49223 przyznał J. E. Minister W. i O. Maryi Teisseyre IX rangę (int. c. k. Rady S. K. z dn. 11. I 1909 l. 65000 a

Rozp. z dn. 19. I 1909 l. 730 przyznała jej c. k. Rada S. K. w myśl ust. z dn. 19. IX 1898 piąty dodatek pięcioletni, a to od 1. I 1909.

Rozp. z dn. 24. I 1909 l. 564 przyznała c. k. Rada S. K. na mocy reskr. c. k. Ministerium W. i O. z dn. 20. XII 1908 l. 50736 Zofii Łuszczynskiej drugi dodatek pięcioletni od 1. IV 1907, a to w myśl powołanej ustawy.

Rozp. z dn. 12 listopada 1908 l. 15481 podwyższyło c. k. Ministerium W. i O. dyrektorowi zakładu dodatek na mieszkanie z 1000 kor. na 1400 od 1. I 1908 (int. c. k. Rady S. K. z dn. 26. I. 1909 l. 60719).

Rozp. z dn. 12. I 1909 l. 52505 zamianował J. E. Minister W. i O. zast. nauczyciela gł. Henryka Pachońskiego prow. nauczycielem głównym w tutejszym zakładzie od 1. II 1909 (int. c. k. Rady S. K. z dn. 31. I 1909 l. 4126).

Rozp. z dn. 27. II 1909 udzieliła c. k. Rada S. K. Antoninie d'Endel urlopu dla poratowania zdrowia na 3 miesiące t. j. do kwietnia, który potem przedłużyła do końca czerwca 1909, a na jej miejsce na czas urlopu przydzieliła Antoniego Mikulskiego, nauczyciela szkoły wydz. im. św. Jana Kantego w Krakowie.

Rozp. z dn. 13. VII 1909 l. 33776 przyznała c. k. Rada S. K. naucz. głównemu Tadeuszowi Dropiowskiemu pierwszy dodatek pięcioletni od 1. VI 1909.

Rozp. z dn. 21. VI 1909 l. 15758 posunął J. E. Minister W. i O. nauczycielkę i kierowniczkę ogródka frebl. do VIII rangi od 1. VII 1909 (int. c. k. Rady S. K. z dn. 13. VII 1909 l. 34622).

Rozp. z dn. 15. III 1909 l. 8968 zezwolił J. E. Minister W. i O. na ustanowienie pomocniczej nauczycielki ogródka freb. na r. 1908/9 i 1909/10 za roczną remunerację w kwocie 1200 kor. (int. c. k. Rady S. K. z dn. 20. VI 1909 l. 17411).

Rozp. z dn. 3. VIII 1909 l. 30140 zamianował J. E. Minister W. i O. rzeczywistego nauczyciela c. k. gimn. w Gorlicach, Emila Wyrobka naucz. głównym w tutejszym zakładzie od 1. IX 1909 (int. c. k. Rady S. K. z dn. 4. IX 1909 l. 44662).

Rozp. z dn. 14. IX 1909 l. 47380 przeniosła c. k. Rada S. K. zast. naucz. głównego Władysława Kownackiego w tym samym charakterze do c. k. gim. św. Jacka w Krakowie.

Rozp. z dn. 24. IX 1909 l. 49696 przydzieliła c. k. Rada S. K. do tutejszego zakładu Antoniego Mikulskiego, naucz. szkoły im. ces. Franciszka Józefa w Krakowie w charakterze zast. naucz. głównego.

Rozp. z dn. 5. X 1909 przyznała c. k. Rada S. K. nauczycielce szkoły ćwiczeń Ludwice Bojarskiej, trzeci dodatek pięcioletni od 1. IX 1909 a rozp. z dn. 16. X 1909 l. 57585 nauczycielce szkoły ćwiczeń Jadwidze Mayównie pierwszy dodatek pięcioletni od 1. X 1909, wreszcie rozp. z dnia 21. X 1909 l. 57589 nauczycielce muzyki i śpiewu Julii Baranowskiej drugi dodatek pięcioletni od 1. X 1909.

Rozp. z dn. 30. X 1909 l. 58801 upoważniła c. k. Rada S. K. Dyrekcyę do poruczenia nauki gry na skrzypcach prywatnej nauczycielce muzyki Rycie Kirkorowej w 8 godz. tygodniowo od 1. XI. 1909 za przepisana remuneracyę.

Rozp. z dn. 16. X 1909 posunął J. E. Minister W. i O. naucz. szkoły ćwiczeń Ludwikę Bojarską do IX rangi od 1. XI 1909.

Rozp. z dn. 25. IX 1909 l. 56824 pozwolił J. E. Minister na dodanie dyrektorowi siły pomocniczej do pomocy przy załatwianiu agend administracyjnych i kancelaryjnych za remunerację w kwocie 400 kor. od 1. I 1910 (int. c. k. Rady S. K. z dn. 11. X 1909 l. 56824) a rozp. z dn. 11. XI 1909 poruczyła c. k. Rada S. K. tę czynność pr. nauczycielowi głównemu Henrykowi Pachońskiemu.

Według zawiadomienia c. k. Rady S. K. z dn. 21. stycznia 1910 l. 2027 zezwolił J. E. Minister W. i O. reskryptem z dn. 31 grudnia 1909 l. 51428 dyrektorowi na pozostanie w czynnej służbie (*honoris causa*) na przeciąg jednego roku.

II.

Ponieważ w rozkładzie nauki zaszła zmiana, przeto umieszcza się przepisy o przyjmowaniu do seminariów nauczycielskich żeńskich i rozkład nauki.

Do przyjęcia na pierwszy rok seminaryum wymaga się ukończonego z początkiem roku szkolnego 15-go roku życia, fizycznego uzdolnienia i moralnej nieskazitelności, tudzież odpowiedniego przygotowania naukowego.

C. k. Rada szkolna krajowa aż do dalszego zarządzenia jest upoważniona do udzielania w razach, zasługujących na uwzględnienie, dyspenzy od wieku najwyżej do sześciu miesięcy. Dalej idące uwzględnienia są niedopuszczalne.

Co do świadectwa fizycznego uzdolnienia, to ma być ono wystawione albo przez lekarza szkolnego, albo urzędowego, przy czem nie jest wykluczona rozstrzygająca decyzja grona nauczycielskiego, powzięta na podstawie własnych spostrzeżeń. Kandydaci (kandydatki), umysłowo upośledzeni, albo dotknięci uderzającymi brakami w organach mownych, nie mogą uzyskać przyjęcia do seminariów nauczycielskich.

Za dowód przygotowania naukowego służyć ma ścisły egzamin wstępny.

Wpisy odbywają się zwyczajnie z końcem roku szkolnego, ewentualnie także bezpośrednio przed rozpoczęciem roku szkolnego, jeżeli z końcem roku nie osiągnięto liczby maksymalnej.

Dyrekcye ogłaszają w odpowiedni sposób termin przyjęć.

Zgłoszenia o przyjęcie ustne lub pisemne przyjmuje Dyrekcya zakładu; przy zgłoszeniu należy przedłożyć:

- a) metrykę chrztu lub urodzenia;
- b) ostatnie świadectwo szkolne;

c) świadectwo fizycznego uzdolnienia, wystawione przez lekarza szkolnego lub urzędowego.

Podczas roku szkolnego jest przyjęcie nowych wychowanków z reguły niedozwolone; w wyjątkowych razach rozstrzyga konferencja nauczycielska.

Przyjmowanie uczniów nadzwyczajnych jest niedozwolone.

Do egzaminu wstępnego należy przypuścić wszystkie kandydatki, które przepisany warunkom zadość uczyniły.

Zarządzenie egzaminu wstępnego należy do dyrektora, który w tym celu w razie potrzeby tworzy sekcje egzaminacyjne z grona nauczycielskiego.

Przedmiotami egzaminu wstępnego na kurs pierwszy są:

Religia,

Język wykładowy w zakładach utrakwistycznych oba języki wykładowe,

Język niemiecki,

Rachunki i nauka o formach geometrycznych,

Kaligrafia.

Celem stwierdzenia nabytej wprawy w rysunkach, a u dziewcząt także w robotach ręcznych, należy przedłożyć gotowe rysunki, względnie roboty ręczne.

Należy również i na to zważać, czy i jak dalece kandydatka przygotowana w muzyce, czy przy jej muzykalnym słuchu i rytmicznym poczuciu można oczekiwać wystarczających postępów w nauce muzyki i czy wobec tego wśród innych równych warunków zasługuje na szczególniejsze uwzględnienie.

Z języka wykładowego, z rachunków i z języka niemieckiego ma się odbyć piśmienny i ustny egzamin wstępny.

Przy egzaminie wstępnym należy stawiać takie wymagania, jakie odpowiadają zadaniu naukowemu trzeciej klasy wydziałowej.

Przy egzaminie z języka wykładowego (z języków wykładowych) należy uwzględnić także najważniejsze wiadomości z realiów w zakresie nauki w szkole ludowej.

O przyjęciu rozstrzyga konferencja nauczycielska, przyczem należy ściśle przestrzegać ograniczeń, zawartych w § 4 Statutu, co do liczby wychowanków.

Przedłożone świadectwa szkolne i rysunki, względnie roboty ręczne kobiece, a w szczególności piśmienne wypracowa-

nia przy egzaminie wstępnym i sprawozdania egzaminatorów z ustnego egzaminu stanowią, wykluczając wszelki szablon, podstawę oceny, tak, że przyjęcie nie zależy od wyniku egzaminu z poszczególnych przedmiotów lub od zdania poszczególnych egzaminatorów.

Przy równym wyniku egzaminu należy się pierwszeństwo przyjęcia kandydatkom, które osiągnęły całkowicie wiek przepisany.

Kandydatów, którzy w ciągu pierwszych trzech miesięcy po przyjęciu na pierwszy rok seminaryum okazali się zdaniem grona nauczycielskiego niezdolnymi, należy z zakładu usunąć.

Religia.

(osobno dla każdego wyznania).

Cel nauki określa zwierzchnicza władza kościelna (dla uczennic izraelskich przełożenia gmin wyznaniowych), a przepisuje władza szkolna krajowa.

Liczba godzin: Na każdym kursie 2 godziny tygodniowo. Godziny na kursie IV. są przeznaczone na powtórzenie materiału naukowego, na specjalną metodykę przedmiotu i na stosowne ćwiczenia praktyczne w szkole ćwiczeń.

Pedagogika z ćwiczeniami praktycznymi.

Cel nauki: Poglądowa znajomość władz ducha ludzkiego i środków do ich rozwoju i kształcenia; znajomość zasad wychowawczego nauczania wogóle, a metodyki poszczególnych przedmiotów nauki w szkołach ludowych pospolitych w szczególności; zaznajomienie z książkami, używanymi w szkołach ludowych pospolitych i z poszczególnymi podręcznikami metodycznymi; znajomość najistotniejszych momentów z historii pedagogiki ze szczególnem uwzględnieniem historycznego rozwoju szkoły ludowej; znajomość najważniejszych dla praktyki szkolnej przepisów; wystarczająca do objęcia urzędu nauczycielskiego wprawa w praktycznym nauczaniu.

KURS II.

2 godziny tygodniowo.

Pedagogika ogólna. Nauka ma się ograniczyć do ogólnego wprowadzenia w naukę wychowania, do poznania celów, środków, zasad i metody wychowania, tudzież wychowawców i urządzeń wychowawczych, a uwzględnić także wychowanie głuchoniemych i ciemnych, umysłowo upośledzonych i słabo rozwiniętych, tudzież zaniedbanych dzieci.

Najniezbędniejsze pouczenia psychologiczne mają wyprzedzać poszczególne części pedagogiki.

Naukę wspiera i uzupełnia lektura z wypisów pedagogicznych.

KURS III.

4 godziny tygodniowo.

Półrocze I.

Dydaktyka ogólna. We wstępie należy przerobić najniezbędniejsze i najłatwiejsze pojęcia logiczne na przykładach, wziętych z zakresu wyobrażeń uczniów. Zresztą obejmie dydaktyka metody, formy i środki nauczania, zasady wychowawczego nauczania, nauczycieli i szkoły (2 godziny tygodniowo).

Połrocze II.

Metodyka specjalna. Nauka, w której punkt ciężkości spoczywa w hospitowaniu klas szkoły ćwiczeń, ogranicza się do metodyki przedmiotów naukowych klasy elementarnej posługując się ciągle używanymi w szkołach podręcznikami i wskazując najlepsze środki naukowe i prace metodyczne w zakresie nauki elementarnej (3 godziny tygodniowo).

Hospitacye.

Przez cały rok odbywają uczenice hospitacye w szkole ćwiczeń (1 godzina tygodniowo).

Hospitowanie zaczyna się od klasy najniższej i przechodzi kolejno przez wszystkie stopnie nauki. O ile to możliwe, powinien, zwłaszcza z początku, cały kurs odbywać hospitacye w tej samej klasie równocześnie.

Co tydzień odbywa się z uczenicami konferencya hospitacyjna (1 godzina) pod kierownictwem dyrektora przy udziale dotyczących nauczycielek szkoły ćwiczeń i nauczyciela dydaktyki ogólnej, a w drugim półroczu także przy udziale nauczyciela specjalnej metodyki klasy elementarnej.

W pierwszych początkach roku szkolnego otrzymują uczennice na takiej konferencji potrzebne pouczenia o zachowywanym toku nauki na lekcjach hospitowanych, tudzież o innych wydarzeniach z praktyki szkolnej, przyczem wdraża się je w obserwowanie i notowanie tego, co widzą. W dalszym ciągu roku szkolnego podstawą tych konferencji stają się zwięzłe przez uczennice naszkicowane sprawozdania pisemne z odbytych hospitacji.

W półroczu drugim należy hospitujące uczennice brać do pomocy w nauczaniu.

W seminaryjach nauczycielskich żeńskich, z którymi są połączone ogródki dziecięce, powinny uczennice odbywać hospitacje w ogródku dziecięcym i za wskazówkami kierowniczkimi ogródka, brać wedle możliwości czynny udział w pracy, tam dokonywanej.

W tym celu mogą być uczennice podzielone na grupy, z których każda zajęta jest przez jedną godzinę tygodniowo w ogródku. I te hospitacje stanowią przedmiot rozpraw na zwyczajnej konferencji pohospitacyjnej, mającej się odbywać przy udziale kierowniczkim ogródka dziecięcego.

Lektura z wypisów pedagogicznych, jak na kursie II.

KURS IV.

9 godzin tygodniowo.

Historia wychowania i nauczania. Najistotniejsze wiadomości z dziejów wychowania i nauczania w poglądowych obrazach najwybitniejszych postaci, najważniejszych epok i najdonioślejszych postępów w dziedzinie szkolnictwa ludowego z uwzględnieniem historycznego rozwoju szkoły ludowej w Austrii, a w szczególności w kraju ojczystym na podstawie lektury z wypisów pedagogicznych, zastosowanych do potrzeb historii wychowania i nauczania. Powtórzenie pedagogiki i dydaktyki, najważniejsze przepisy praktyki szkolnej w Galicyi, w szczególności zaś Regulamin szkolny (2 godz. tygodniowo).

P r a k t y k a s z k o l n a.

Ta łączy się najpierw ze specjalną metodyką klasy elementarnej, traktowaną na kursie III., potem z nauką specjalnej metodyki, traktowaną przy nauce poszczególnych przedmiotów na kursie IV., a udziela się jej przez cały rok:

- a) zapomocą konferencyi przygotowawczych;
- b) zapomocą ćwiczeń praktycznych, odbywanych przez kandydatki w szkole ćwiczeń;
- c) zapomocą następujących po nich konferencyi krytycznych.

Na konferencyi przygotowawczej ustanawia się pod przewodnictwem Dyrektora, przy udziale nauczycieli specjalnej metodyki i nauczycielek szkoły ćwiczeń na cały tydzień plan ćwiczeń praktycznych, które mają łączyć się ze zwykłym tokiem nauki w szkole ćwiczeń. Ćwiczenia te powinny być tak urządzone, żeby równocześnie jak najwięcej uczenic było zajętych i żeby w ciągu roku każda miała sposobność odbyć ćwiczenia praktyczne na różnych stopniach nauki i we wszystkich przedmiotach. W razie potrzeby przygotowanie do ćwiczeń praktycznych ma się także odbywać pisemnie.

Osobno ma dyrektor w porozumieniu z nauczycielem religii postarać się o ćwiczenia praktyczne dla uczenic z nauki religii w obrębie liczby godzin, na ten przedmiot wyznaczonych (§ 55).

Ćwiczenia praktyczne kandydatek z innych przedmiotów odbywają się grupami pod kierownictwem nauczycielek szkoły ćwiczeń, które mają obowiązek udzielać kandydatkom przy końcu lekcyi swych spostrzeżeń i odpowiednich uwag (3 godziny tygodniowo).

Każdego tygodnia odbywają się takie ćwiczenia praktyczne, jako lekcyje próbne w obecności wszystkich kandydatek pod kierownictwem Dyrektora, a przy udziale dotyczącego nauczyciela specjalnej metodyki, tudzież nauczycielki szkoły ćwiczeń (2 godziny tygodniowo).

Przy ćwiczeniach praktycznych, które powinny się odbywać corocznie ze wszystkich przedmiotów naukowych szkoły ćwiczeń, należy zachować tę zasadę, ażeby liczba ich z języka wykładowego i z rachunków przewyższała znacznie liczbę tych

ćwiczeń z innych przedmiotów i żeby uczennice wyćwiczyły się dostatecznie w nauczaniu różnych stopni nauki równocześnie.

Przy ćwiczeniach tych należy uwzględnić i kaligrafię; kandydatki otrzymują wskazówki metodyczne do udzielania tego przedmiotu, przyczem zwraca się ich uwagę na to, jakie powinny być zeszyty, jaki lineament, jaki system ławek i t. p.

Lekcyje próbne stanowią z końcem tygodnia przedmiot szczegółowych rozpraw krytycznych na osobnej konferencyi, w której biorą udział tak kandydatki, jak i dotyczący członkowie grona nauczycielskiego. Z tą konferencyą łączy się także omówienie najważniejszych wydarzeń szkolnych z ubiegłego tygodnia celem praktycznego wprowadzenia uczenic w sprawę wychowania i administracyi szkolnej i zaznajomienia ich z zakresem obowiązków nauczycielskich. (Na konferencye przygotowawcze i krytyczne przeznaczają się 2 godziny tygodniowo).

Gdzie na to pozwalają stosunki, powinny uczennice zwiędzać pod kierownictwem nauczycieli także inne szkoły miejscowe i w okolicy.

W seminaryjach, z którymi połączone są ogródki dziecięce, powinny uczennice brać udział praktyczny w pracach ogródka za wskazówkami kierowniczką, w obrębie liczby godzin, na ćwiczenia praktyczne wogóle przeznaczonej.

Na wszystkich stopniach należy wspierać naukę pedagogiki lekturą prywatną. W tym celu należy dawać kandydatkom do czytania stosowne książki treści ogólnie pedagogicznej, dydaktycznej i specjalnie metodycznej, w szczególności książki, zawierające opracowania wzorowych lekcji próbnych i zniewalające do samodzielnego przerabiania tych książek i zdawania z nich sprawy ustnie lub pisemnie.

Język wykładowy.

(W zakładach utrakwistycznych oba języki wykładowe).

Cel nauki: Znajomość gramatyki, o ile potrzebna do poprawnego wyrażania się w słowie i piśmie; poprawność, jasność i jak największa biegłość w używaniu języka ustnie i na piśmie.

Znajomość głównych rodzajów i form artystycznych prozy i poezyi, zdobyta na podstawie wzorowych przykładów.

Poznanie najcenniejszych dzieł literatury ojczystej na podstawie lektury. Łącznie z tem poznanie głównych momentów rozwoju literatury ojczystej.

KURS I.

4 godziny; w zakładach utrakwistycznych 3 godz. tygodniowo.

- a) *Gramatyka*: Nauka o formach i rzeczy najważniejsze z głosowni, z uwydatnieniem właściwości ortograficznych. Zdanie pojedyncze ze szczególnem uwzględnieniem składni rządu.
- b) *Lektura*: Ćwiczenia w czytaniu i objaśnianie wzorowych ustępów pod względem formy i treści przy pomocy stosownych wypisów szkolnych. Ćwiczenia w opowiadaniu i w gładkiem ustnem podawaniu treści i toku myśli z ustępów czytanych, tudzież w wygłaszaniu.
- c) *Stylistyka i wypracowania piśmienne*: Nauka ta łączy się ściśle z lekturą, ale temat do prac piśmiennych może być zaczerpnięty także z innych przedmiotów nauki. Na wzorowych przykładach należy omówić, a potem najpierw na wzorach, następnie więcej samodzielnie ćwiczyć w opowiadaniu, opisywaniu, w pisaniu listów, w pisemnem przedstawianiu toku myśli i dyspozycji ustępów przeczytanych, w łatwiejszych definicyach. Wdrażanie w sztukę streszczenia.
Co miesiąc 1 zadanie szkolne, co drugi miesiąc jedno zadanie domowe.

KURS II.

4 godziny; w zakładach utrakwistycznych 3 godziny tygodniowo.

- a) *Gramatyka*: Zdanie złożone, ściągnięte i skrócone; uzupełnienie głosowni; nauka o tworzeniu wyrazów (etymologia); uzupełnienie nauki o formach.
- b) *Lektura*: Ćwiczenia w czytaniu i objaśnianie trudniejszych ustępów pod względem treści i formy jak na kursie I.; ćwiczenia w wygłaszaniu.
- c) *Stylistyka i wypracowania piśmienne*: Ciąg dalszy ćwiczeń w układaniu dyspozycji i innych działach tej nauki, jak na kursie I. ze zwiększonymi wymaganiami; wypracowania w zakresie stylu praktycznego.

Co miesiąc 1 zadanie szkolne, co 2 miesiące 1 zadanie domowe.

KURS III.

4 godziny ; w utrakwistycznych zakładach 3 godziny tygodniowo.

- a) *Gramatyka*: Systematyczna nauka gramatyki.
- b) *Lektura*: Ćwiczenia w czytaniu i objaśnianie ustępów przeczytanych pod względem treści i formy w dalszym ciągu; łącznie z tem wprowadzenie w literaturę na podstawie chronologicznie ułożonej antologii; okresy literatury i najwybitniejsze postaci literackie omawia się w związku z lekturą; ćwiczenia w swobodnem wygłaszaniu.
- c) *Stylistyka i wypracowania piśmienne*: Ćwiczenia w pisaniu obszerniejszych dyspozycji; przejście do samodzielniejszych wypracowań, po uprzedniem omówieniu zadania.

Co miesiąc 1 zadanie; w każdym półroczu 3 zadania domowe, 2 szkolne.

KURS IV.

4 godziny ; w zakładach utrakwistycznych 3 godziny tygodniowo.

- a) *Specjalna metodyka języka wykładowego*, nawiązując do tej nauki na kursie III.

Nauka ta obejmuje traktowanie wszystkich gałęzi nauki języka wykładowego na różnych stopniach nauki podług planów, przepisanych dla galicyjskich szkół ludowych popolitych z pomocą książek, używanych w tychże szkołach. Należy przytem zaznajomić uczennice z najlepszymi pracami metodycznymi w zakresie języka wykładowego, tudzież z najcelniejszymi książkami dla młodzieży (1 godz. tygodn.).

- b) *Lektura*: Lektura najcelniejszych dzieł z literatury ojczystej. Łącznie z tem zwiezły zarys historii literatury.
- c) *Stylistyka i wypracowania piśmienne*: Ciąg dalszy ćwiczeń w układaniu dyspozycji. Rozprawki na dane temata o całych dziełach.

Co miesiąc 1 zadanie; 3 prace domowe i 2 szkolne w półroczu.

Na wszystkich stopniach lektura prywatna ma wspierać naukę szkolną. Należy mianowicie zaprawiać uczennice do czytania z pożytkiem dzieł wyborowych, a lekturę tę, zużytkować przy nauce szkolnej (w formie przeglądów, wykładów, prac piśmiennych i t. d.).

Na ustne wyrażanie myśli należy szczególniejszy kłaść nacisk pielęgnując troskliwie sztukę opowiadania.

Przy lekturze udziela się, szczególniejszej na kursie I. i II., odpowiednich pouczeń o głównych rodzajach form artystycznych w prozie i poezji.

W zakładach utrakwistycznych należy przy nauce gramatyki zwracać uwagę przy każdej sposobności na analogiczne zjawiska gramatyczne w drugim języku wykładowym.

Drugi język.

Gdzie zachodzi potrzeba, należy uczniom seminaryów nauczycielskich żeńskich z polskim językiem wykładowym dać również sposobność wyuczenia się języka ruskiego. Plan nauki układa grono nauczycielskie, a wydaje Rada szkolna krajowa z przyzwoleniem Ministra oświaty.

Język niemiecki.

Cel nauki: Rozumienie dzisiejszego języka literackiego; możliwie największa wprawa w używaniu języka potocznego; znajomość gramatyki, o ile jest konieczna do poprawnego wyrażania się ustnie i piśmiennie.

KURS I.

4 godziny, w utrakwistycznych zakładach 3 godziny tygodniowo.

- a) *Rozmowy* o przedmiotach z codziennego życia podług obrazów poglądowych i w związku z lekturą;
- b) *Lektura*: Ćwiczenia w czytaniu, objaśnianie i reprodukcya czytanych prozaicznych i niektórych łatwiejszych poetycznych ustępów wzorowych z wypisów. Memorowanie;

- c) *Gramatyka*: Rzeczy najważniejsze z głosowni; ćwiczenia w pisowni zapomocą dyktatów; nauka o formach, zdanie pojedyncze;
- d) *Stylistyka i wypracowania piśmienne*: Dyktaty, piśmienna reprodukcja rzeczy przeczytanych, opowiadania, opisy.
Co miesiąc 1 zadanie domowe i 1 szkolne, nie wliczając w to dyktatów.

KURS II.

3 godziny tygodniowo.

- a) *Rozmowy* o przedmiotach z codziennego życia podług obrazów poglądowych i w związku z lekturą; opisy podług własnych spostrzeżeń i łatwe opowiadania wydarzeń z własnego życia;
- b) *Lektura*: Ćwiczenia w czytaniu, objaśnianie i swobodniejsza reprodukcja przeczytanych prozaicznych i poetycznych ustępów wzorowych z wypisów. Memorowanie;
- c) *Gramatyka*: Powtórzenie nauki o formach, zdanie rozwinięte i złożone;
- d) *Stylistyka i wypracowania piśmienne*: Reprodukcja czytanych ustępów, opowiadania, opisy, listy.
Co miesiąc 1 zadanie domowe i 1 szkolne.

KURS III.

3 godziny tygodniowo.

- a) *Rozmowy i lektura*: Ćwiczenia w czytaniu, objaśnianie i reprodukcja trudniejszych poetycznych i prozaicznych ustępów, których treść może być zaczerpnięta także z innych przedmiotów nauki, a uwzględnić również obrazki z literatury niemieckiej; ćwiczenia w swobodniejszym opowiadaniu i dalsze rozmowy w związku z lekturą, obrazami poglądowymi, z wydarzeniami i stosunkami z życia codziennego;
- b) *Gramatyka*: Powtórzenie i uzupełnienie nauki o zdaniu;
- c) *Stylistyka i wypracowania piśmienne*: Swobodniejsza reprodukcja rzeczy czytanych, opowiadania i opisy, podług własnych spostrzeżeń, listy i inne ważniejsze pisma z za-

kresu stylu praktycznego. Ćwiczenia w układaniu dyspozycji.

Co miesiąc 1 zadanie; wogóle 3 szkolne zadania i 2 domowe w każdym półroczu.

KURS IV.

3 godziny tygodniowo.

- a) *Rozmowy i lektura*: Ćwiczenia w czytaniu, objaśnianie i re-produkcyja ustępów czytanych, jak na kursie III. Dalsze ćwiczenia w swobodniejszym opowiadaniu i rozmowy, jak na kursie III.
- b) *Gramatyka*: Zwięzłe powtórzenie materiału gramatycznego z poprzednich kursów.
- c) *Wskazówki metodyczne* do udzielania nauki języka niemieckiego na podstawie planów i książek, przepisanych dla szkół ludowych pospolitych. Zaznajomienie uczenic z najlepszymi, metodycznymi podręcznikami do nauki języka niemieckiego.
- d) *Stylistyka i wypracowania piśmienne*: Ciąg dalszy ćwiczeń, jak na kursie III. z większemi tylko wymaganiami.

Co miesiąc 1 zadanie; wogóle 3 zadania szkolne, a 2 domowe w każdym półroczu.

Na wszystkich stopniach nauki należy zdążyć do dobrej i poprawnej wymowy i należytej w niej wprawy; należy nadto zwracać szczególną uwagę na zasadnicze różnice w wyrażaniu się i w budowie między językiem ojczystym, a niemieckim.

Na wszystkich stopniach nauki powinna lektura prywatna, stosownie urządzona i kontrolowana, wspierać naukę szkolną.

Geografia.

Cel nauki: Rozumienie mapy, globusu i najważniejszych zasad geografii fizycznej i matematycznej; ogólne poznanie powierzchni ziemi podług naturalnego i politycznego ugrupowania; znajomość Europy, mianowicie środkowej i wschodniej; szczegółowa znajomość Monarchii austriacko-węgierskiej z uwydatnie-

niem kraju ojczystego; ćwiczenia kartograficzne i ćwiczenia w porównywaniu stosunków geograficznych.

KURS I.

2 godziny tygodniowo.

Globus i linie na nim, o ile to potrzebne do oznaczania położenia geograficznego; rozmieszczenie lądu stałego i obszaru wód na powierzchni ziemi; części świata i oceany, granice ich i wielkość. Azja, Afryka i Europa ogólnie; kraje nad morzem Śródziemnem szczegółowiej.

KURS II.

2 godziny tygodniowo.

Środkowa i wschodnia Europa szczegółowo z wyłączeniem Austro-Węgier; Ameryka i Australia przeglądowo.

KURS III.

2 godziny tygodniowo.

Geografia Austro-Węgier, a w szczególności kraju ojczystego.

KURS IV.

1 godzina tygodniowo.

Wskazówki metodyczne do udzielania nauki geografii podług planów, przepisanych dla szkół ludowych pospolitych. Należy przytem zaznajomić uczenie z najlepszymi, metodycznymi dziełami i z najcelniejszymi książkami dla młodzieży.

Zebranie i uzupełnienie zasadniczych wiadomości z geografii fizycznej i matematycznej. Porównawcze powtórzenie całego materiału naukowego.

Czytanie mapy i żywe zwięzywanie geograficznego i historycznego materiału naukowego należy uprawiać na wszystkich stopniach nauki. Ćwiczenia kartograficzne łączą się z nauką na wszystkich stopniach, ale są wykluczone jako prace domowe.

Historya.

Cel nauki: Ogólna znajomość najważniejszych wydarzeń z dziejów powszechnych, zwłaszcza z dziejów cywilizacji; dzieje Monarchii austriacko-węgierskiej i kraju ojczystego.

KURS I.

2 godziny tygodniowo.

Dzieje powszechne od początku wieku odkryć w zaokrąglonych obrazach ze szczególnem uwzględnieniem osób i wydarzeń, mających znaczenie w dziejach cywilizacji, uwydatniając związek powszechno-dziejowy.

KURS II.

2 godziny tygodniowo.

Dzieje powszechne od początku wieku odkryć aż po czasy najnowsze w zaokrąglonych obrazach ze szczególnem uwzględnieniem osób i wydarzeń, mających znaczenie w dziejach cywilizacji, uwydatniając związek powszechno-dziejowy.

KURS III.

2 godziny tygodniowo.

Historya Monarchii austriacko-węgierskiej. Nieco o ustroju państwa i urządzeniach państwowych (1 godzina). Historya kraju ojczystego (1 godzina).

KURS IV.

1 godzina tygodniowo.

Wskazówki metodyczne do udzielania nauki historii podług planów, przepisanych dla szkół ludowych pospolitych. Zwięzłe powtórzenie materiału historycznego, osobliwie z historii austriackiej i kraju ojczystego.

Należy ciągle mieć to na oku, ażeby nauka historii i geografii wzajemnie się wspierały na każdym stopniu nauki, dlatego też potrzeba przy nauce historii nieustannie używać mapy.

Na wszystkich stopniach nauki należy starannie pielegnować swobodne, barwne i gładkie opowiadanie, tudzież lekturę prywatną wartościowych, popularnych opisów historycznych, a osobliwie pism dla młodzieży.

Arytmetyka i nauka form geometrycznych.

Cel nauki: Zrozumienie działań arytmetycznych na liczbach szczególnych i ogólnych, tudzież nauki o równaniach stopnia pierwszego. Biegłość w rachunkach z pamięci i znajomość najniezbędniejszych rachunków praktycznych, wprowadzając uczennice w dokładne zrozumienie sposobu postępowania.

Zrozumienie najważniejszych zasad planimetrii i stereometrii.

K U R S I.

3 godziny tygodniowo.

Arytmetyka (w obu półroczach): Pojęcie wielkości i liczb; cztery główne działania na liczbach szczególnych i ogólnych, bezwzględnych i względnych, na jednomianach i wielomianach; własności liczb układu dziesiętkowego, uważanych jako wielomiany o zasadzie 10; rozkładanie liczb na czynniki pierwsze; największa wspólna miara, najmniejsza wspólna wielokrotność. Działania na ułamkach zwyczajnych. Najważniejsze wiadomości o stosunkach i proporcjach. Potęgowanie i pierwiastkowanie. Ćwiczenia w rachunku z pamięci.

Geometria (w obu półroczach): Linie, kąty, trójkąty i wielokąty, przystawanie i obliczanie powierzchni figur prostoliniowych.

Częste, krótkie ćwiczenia domowe w związku z przerobionym materiałem; co miesiąc 1 zadanie szkolne.

K U R S II.

3 godziny tygodniowo.

Arytmetyka (w obu półroczach): Krótkie powtórzenie działań algebraicznych ze szczególnem uwzględnieniem działań na wyrazach złożonych (iloczynach, ilorazach, ułamkach, potęgach

i pierwiastkach). Rozwiązywanie równań stopnia pierwszego o jednej i dwu niewiadomych. Układanie zagadnień w równania i zastosowanie ich do rozwiązywania zagadnień z geometrii i rachunków praktycznych. Proporcjonalność prosta i odwrotna. Reguła trzech prosta i złożona. Ćwiczenia w rachunku z pamięci.

Geometrya (w obu półroczach): Podobieństwo figur prostoliniowych; nauka o kole, najważniejsze własności elipsy, paraboli i hyperboli.

Wypracowania piśmienne, jak na kursie I.

KURS III.

2 godziny tygodniowo.

Arytmetyka (w obu półroczach): Równania pierwszego stopnia w zastosowaniu do rozwiązywania zadań praktycznych. Najpotrzebniejsze rachunki kupieckie i w zakresie zagadnień życia praktycznego. Zasady buchalteryi pojedynczej. Ćwiczenia w rachunku z pamięci.

Geometrya (w obu półroczach): Najważniejsze wiadomości ze stereometrii.

Wypracowania piśmienne, jak na kursie I.

KURS IV.

W półroczu pierwszym 1 godz., w drugim 2 godz. tygodniowo.

Powtórzenie całego materiału naukowego z arytmetyki i geometrii, a szczególnie za pomocą rozwiązywania zadań praktycznych.

Specjalna metodyka nauki arytmetyki i geometrii na różnych stopniach nauki podług planów i książek, przepisanych dla galicyjskich szkół ludowych pospolitych, przyczem należy zaznajamiać uczenie z najlepszymi metodycznymi podręcznikami.

Wypracowania piśmienne, jak na kursie I.

Głównie należy dążyć do zrozumienia działań na liczbach szczególnych; rachowanie liczbami ogólnymi powinno się uprawiać tylko ze względu na cel powyższy.

Uczenie mają się ćwiczyć w używaniu cyrkla, lineалу, kątomierza i podziałki.

Historia naturalna wraz z warzywnictwem i ogrodnictwem.

Cel nauki: znajomość wewnętrznej budowy i funkcji życiowych ciała ludzkiego. Ogólne poznanie trzech królestw przyrody i budowy skorupy ziemskiej. Znajomość warzywnictwa i ogrodnictwa wogóle. Ćwiczenia w wykonywaniu najważniejszych prac ogrodniczych, a osobliwie z uwzględnieniem potrzeb ogrodu szkolnego.

KURS I.

2 godziny tygodniowo.

Półrocze I., 2 godziny tygodniowo: Zoologia ze szczególnym uwzględnieniem pożytecznych i szkodliwych zwierząt. (Uczy nauczyciel fachowy).

Półrocze II., *a*) 1 godzina tygodniowo: Zoologia, j. w. (nauczyciel fachowy); *b*) 1 godzina tygodniowo: Budowa, funkcje życiowe i stosunki rozwoju ciała ludzkiego, przyczem uwzględnią się najważniejsze zasady pielęgnowania zdrowia. (Uczy lekarz szkolny).

KURS II.

2 godziny tygodniowo.

Półrocze I.: Najważniejsze minerały i skały pod względem ich znaczenia technicznego i gospodarczego.

Półrocze II.: Najważniejsze wiadomości o budowie skorupy ziemskiej. Uwydatnienie geologicznych właściwości kraju ojczyzstego.

KURS III.

2 godziny tygodniowo.

Półrocze I.: Budowa i czynności życiowe roślin.

Półrocze II.: Poznanie i opisanie najważniejszych roślin na podstawie układu naturalnego, zwracając ciągle uwagę na rośliny najbliższej okolicy tak uprawne jak i dziko rosnące, tak pożyteczne, jak i szkodliwe. Ćwiczenia w oznaczaniu roślin.

W półroczu II.: Praktyczne pouczenia o warzywnictwie i ogrodnictwie. Należy zarazem uwzględnić hodowlę kwiatów.

KURS IV.

2 godziny w półroczu pierwszym, 1 godzina w drugim.

Półrocze I.: Powtórzenie materiału z somatologii z kursu I. Zarys higieny szkolnej, według ogólnych i szczegółowych przepisów, obowiązujących w galicyjskich szkołach ludowych.

Pouczenie o niesieniu pierwszej pomocy przy uszkodzeniach cielesnych. (Uczy lekarz szkolny).

Półrocze II.: Powtórzenie materiału naukowego; wskazówki metodyczne do udzielania nauki historii naturalnej podług planów, przepisanych dla szkół ludowych pospolitych, przyczem należy zaznajomić kandydatki z najlepszymi książkami dla młodzieży.

W półroczu drugim ciąg dalszy pouczeń praktycznych w zakresie warzywnictwa i ogrodnictwa, tudzież hodowli kwiatów. (Uczy nauczyciel fachowy).

Nauka historii naturalnej powinna przede wszystkim objąć swojskie twory przyrody i oprzeć się na poglądzie. Nauka nie powinna nigdy odbywać się bez dotyczących okazów lub obrazów, a wspierać ją ma ogród szkolny w każdym półroczu letnim. Należy także podać kandydatkom wskazówki do zestawiania zbiorów przyrodniczych ze szczególnem uwzględnieniem potrzeb szkoły ludowej.

Roboty praktyczne w ogrodzie szkolnym, do których należy także wzywać uczennice kursu I. i II., odbywają się dla kursu III i IV. w wymiarze conajmniej dwu godzin tygodniowo i wykonują pod kierunkiem nauczyciela historii naturalnej podług planu, przez niego ułożonego, a przez Radę szkolną krajową zatwierdzonego. Nauka warzywnictwa i ogrodnictwa jest przeważnie praktyczną i obudzać powinna u kandydatek zrozumienie rzeczy, oraz żywy interes dla tych działów gospodarstwa.

Przy nauce historii naturalnej należy więc na tę okoliczność ciągle zwracać uwagę i udzielać kandydatkom w tym względzie potrzebnych wiadomości.

Fizyka.

Cel nauki: Poznanie najważniejszych zjawisk fizycznych i chemicznych, spotykanych w życiu codziennym, tudzież ich praw na podstawie doświadczeń (eksperymentów). Wprawa w objaśnianiu tych zjawisk.

KURS I.

2 godziny tygodniowo.

Najważniejsze wiadomości z chemii nieorganicznej (półrocze I.) i organicznej (półrocze II.), przyczem należy uwzględnić zjawiska z życia codziennego, szczególnie zaś gospodarstwo domowe.

KURS II.

2 godziny tygodniowo.

Najważniejsze dla życia praktycznego wiadomości z mechaniki ogólnej. Dynamika ciał stałych, cieczy i gazów. Akustyka.

KURS III.

2 godziny tygodniowo.

Najważniejsze dla życia praktycznego wiadomości z nauki o ciepłe, elektryczności, magnetyzmu i optyki.

KURS IV.

1 godzina tygodniowo.

Powtórzenie materiału naukowego, a szczególnie zapomocą zjawisk przyrody. Wskazówki metodyczne do nauczania fizyki i ćwiczenia w wykonywaniu najprostszych doświadczeń które należy podług ustępów z książek szkolnych ludowych zestawić i przerobić.

Na wszystkich stopniach nauki należy zawsze wychodzić od spostrzeżenia i doświadczenia, a uwzględnić szczególnie wyjaśnianie zjawisk w gospodarstwie domowym.

Kaligrafia.

Cel nauki: Wyraźne i kształtne pismo. Wprawa w pisaniu kredą na tablicy.

KURS I.

1 godzina tygodniowo.

Kształty liter polskiego i niemieckiego pisma zwykłego w genetycznym porządku i związku ze sobą, podług wzoru, napisanego przez nauczyciela na tablicy, przyczem należy przede wszystkim wyuczyć tych kształtów liter, które są używane w elementarzach. Pismo rondowe i frakturowe należy ograniczyć do potrzeb nauki w szkołach ludowych. Pisanie kredą na tablicy.

W zakładach z językiem wykładowym polskim i ruskim także pismo ruskie.

Ćwiczenia w różnych rodzajach pisma mają się odbywać przez cały czas studyów za pomocą comiesięcznych wypracowań domowych. Celem dopilnowania ich i kontroli na kursie II., III. i IV. ma Dyrektor poczynić potrzebne zarządzenia.

Prócz tego są obowiązani wszyscy członkowie grona nauczycielskiego zważać z całą ścisłością przy wszelkiem pisaniu na prawidłowość, czystość i piękność pisma.

Do swobodnych ćwiczeń w pisaniu na tablicy należy uczniom dawać sposobność przez cały czas studyów.

Rysunki odręczne.

Cel nauki: Kształcenie zdolności widzenia, spostrzegania, pamięci i wyobraźni w zakresie kształtów i kolorów. Kształcenie poczucia piękna. Sprawność w rysowaniu, malowaniu i szkicowaniu prostych przedmiotów z natury. Sprawność w rysowaniu na tablicy szkolnej. Znajomość typowych form stylowych zdołnictwa historycznego i współczesnego.

KURS I.

2 godziny tygodniowo.

Rysowanie kształtów płaskich na kartkach rysunkowych ołówkiem, tudzież w dużym rozmiarze węglem na papierze do pakowania i kredą na tablicy szkolnej, jako wstęp do rysowania kształtów bryłowych. Te ćwiczenia należy wykonywać przeważnie z pamięci. Najpóźniej w czwartym miesiącu nauki należy rozpocząć naukę rysunku perspektywicznego z poglądu zapomocą rysowania kształtów bryłowych podług modeli przedmiotów z otoczenia, przeważnie w konturach, również na kartkach rysunkowych, papierze do pakowania i na tablicy szkolnej.

Rysowanie pendzlem i kolorem obojętnym sylwet liści, owoców, kwiatów, gałązek, motyli i przedmiotów o charakterze płaskim. Ćwiczenia w trafianiu kolorów zapomocą malowania sylwet wspomnianych przedmiotów z uwzględnieniem ich koloru miejscowego (właściwego).

Materyały rysunkowe: ołówek, węgiel, farba.

KURS II.

2 godziny tygodniowo.

Dalszy ciąg nauki rysunku perspektywicznego z poglądu najpierw w konturach, bez użycia gumy do wycierania¹⁾ następnie z oznaczeniem mas oświetlenia, rozgraniczanych dobitnie, bez uwzględniania tonów (walorów) pośrednich. Rysowanie niepolewanych naczyń glinianych, naczyń drewnianych, narzędzi i innych przedmiotów z otoczenia o wyrazistych kształtach z ścisłym przestrzeganiem zasady podporządkowywania szczegółów na korzyść wrażenia całości²⁾. Dalszy ciąg nauki w trafianiu kolorów zapomocą rysowania roślin i kwiatów żywych, owoców, motyli, owadów i t. p.

1) Lekko, chociaż śmiało i swobodnie znaczonych rysów nie wyciera się, ostateczny zaś kontur wyciąga się linią pełniejszą. Tak należy postępować czy to przy rysowaniu ołówkiem na kartce rysunkowej, czy też przy rysowaniu węglem na papierze do pakowania lub kredą na tablicy szkolnej.

2) Nie wyginać i nie miąć konturów, nie brudzić papieru przez wrysowanie półtonów w świetle. Nie rozrywać cieniów refleksami.

Ciągłe ćwiczenia w rysowaniu z pamięci i na tablicy szkolnej.

Przygodne ćwiczenia w piśmie ornamentalnem w celu estetycznego opisywania rysunków. Omawianie, a o ile czas pozwoli, i szkicowanie typowych form stylowego zdobnictwa historycznego na podstawie modeli i wzorowych wydawnictw z tego zakresu.

Materyały rysunkowe: ołówek, węgiel, farba, kredka czarna i biała.

KURS III.

2 godziny tygodniowo.

Rysowanie i malowanie natury martwej ze stopniowem uwzględnieniem walorów oświetlenia i koloru przy równoczesnem dążeniu do zdecydowanego odgraniczania w płaszczyznach stopni światła i cieniów. Na tym stopniu nauki należy już także dążyć z wolna do charakteryzowania materyałów, jak: drzewa, metalu, szkła, porcelany i t. p.

Obok tego rysowanie podług ornamentalnych modeli gipsowych, zwłaszcza gotyckich, dla ćwiczenia w ciętym traktowaniu płaszczyzn.

Dalszy ciąg ćwiczeń w rysowaniu i malowaniu roślin i kwiatów żywych. Próby w układaniu ornamentów na podstawie motywów geometrycznych, tudzież motywów, zaczerpniętych z natury, przyczem należy zdawać sobie sprawę ze związku, jaki zachodzi między przeznaczeniem, wątkiem i kształtem ornamentu.¹⁾

Dalszy ciąg nauki pogładowej o stylowych, historycznych formach zdobniczych, jak na kursie II. Ćwiczenia w szkicowaniu i rysowaniu na tablicy szkolnej.

Materyały rysunkowe: ołówek, węgiel, farba, pastele, kredki i ołówki kolorowe, pióro.

KURS IV.

2 godziny, w seminaryach utrakwistycznych 1 godzina tygodn.

Omawianie metody nauki rysunków i środków naukowych

¹⁾ Do tego celu niezbędne są liczne okazy przemysłu artystycznego z uwzględnieniem rzeczy swojskich, osobiwie zaś rodzimej sztuki ludowej.

w zakresie szkoły ludowej przy pomocy szkiców, tudzież odpowiednich podręczników i okazów.

Dalszy ciąg ćwiczeń w rysowaniu i malowaniu z natury, w rysowaniu z pamięci, rysowaniu na tablicy szkolnej i w szkicowaniu.

Uwaga. Więcej czasu należy poświęcić nauce rysunku dekoracyjnego zastosowanego do ręcznych robót kobiecych. Ćwiczenia w układaniu ornamentów odbywać się powinny zawsze na podstawie dokładnie określonego tematu z zakresu haftu białego i kolorowego, wyszywań na kanwie, aplikacji, koronek, wyszywań taśmowych i t. p. Studya w rysowaniu i malowaniu roślin ornamentalnych będą przeto miały przewagę.

Nauka muzyki i śpiewu.

Nauka jest klasową.

Cel nauki: Uzdolnienie do udzielania nauki śpiewu w szkołach ludowych.

KURS I.

1 godzina tygodniowo.

Ton, nazwy tonów, gama, pisanie nut, klucze, ćwiczenia muzyczne w pisaniu i czytaniu nut w kluczu wiolinowym i basowym; wyprowadzanie dalszych gam, znaki transpozycyjne, interwale, rodzaje gam, tonacje; poznanie tonacji durowych i ich pisanie, nauka o interwalach, wartość nut, pauzy, takt, rodzaje taktów, tempo.

Ćwiczenia w zakresie kształtowania głosu i trafiania nut głosem, o ile na to zezwala zdolność głosowa młodzieży ze względu na mutację głosu, należy łączyć z teoretycznymi wskazówkami. Pieśni ludowe i kościelne.

KURS II.

1 godzina tygodniowo.

Tonacje molowe. Poznanie tonacji molowych. Trójdźwięk. Skrócenia w pisowni muzycznej, figury melizmatyczne, terminologia muzyczna. Ozdobniki.

Ćwiczenia w zakresie kształtowania głosu i trafiania nut głosem.

Wyuczanie pieśni ludowych i kościelnych ze szczególnem uwzględnieniem potrzeb szkoły ludowej.

KURS III.

1 godzina tygodniowo.

Powtórzenie materiału naukowego z kursu drugiego; akord septymowy, akord nonowy; rodzaje głosów, pozycje akordów.

Ćwiczenia w trafianiu nut i kształtowaniu głosu; wyuczanie pieśni ludowych i kościelnych ze szczególnem uwzględnieniem potrzeb szkoły ludowej. Nieco o najwybitniejszych postaciach z historii muzyki.

KURS IV.

1 godzina tygodniowo.

Wskazówki metodyczne do udzielania nauki śpiewu na różnych stopniach nauki w szkole ludowej; ciąg dalszy ćwiczeń w trafianiu nut głosem. Kształtowanie głosu; śpiew chórally z uwzględnieniem pieśni kościelnych i łatwiejszych mszy.

Kształcenie poczucia piękna należy mieć ciągle na oku. Poszczególne, zwłaszcza patryotyczne pieśni należy utwierdzać w pamięci.

Gra na skrzypcach.

Nauka jest klasową, przyczem kursa rozdziela się na grupy od 20 do 25 uczniów.

Cel nauki: Uzdolnienie do pewnego i poprawnego używania skrzypców przy nauce śpiewu w szkołach ludowych.

KURS I.

2 godziny tygodniowo, w zakładach utrakwistycznych 1 godzina tygodniowo.

Zasady trzymania skrzypców, ćwiczenia w prowadzeniu smyczka. Wprawa w poszczególnych strunach w zakresie pierwszej pozycji. Łatwe ćwiczenia i mniejsze utwory do wprawy. Zwroty smyczka (ze struny na strunę). Gama C-dur, G-dur, D-dur, A-dur, E-dur, H-dur, F-dur, B-dur, Es-dur, As-dur; ćwiczenia interwałowe. Odpowiednie melodie ludowe i małe duety. Ćwiczenia z pamięci.

KURS II.

2 godziny tygodniowo, w zakładach utrakwistycznych 1 godzina tygodniowo.

Ćwiczenia w prowadzeniu smyczka. Ciąg dalszy ćwiczeń interwałowych. Gama A-moll, E-mol, H-moll, Fis-moll, D-moll, G-moll, C-moll, E-moll. Odpowiednie utwory do wprawy; ozdobniki i tryle. Pieśni ludowe i kościelne; niektórych należy wyuczyć na pamięć.

KURS III.

1 godzina tygodniowo.

Powtórzenie materiału z kursu II. Gama E-dur, Cis-moll; H-dur, Gis-moll; Cis-dur, Dis-moll; Des-dur, B-moll; Ges-dur, Es-moll; Cis-dur, As-moll (utwory do wprawy w tych gamach zbyt ciężkie). Trzecia pozycja. Utwory do wprawy w trzeciej pozycji i duety. Gamy przez dwie oktawy aż do szóstej pozycji. Pieśni ludowe i kościelne.

KURS IV.

1 godzina tygodniowo.

Metodyczne wskazówki do używania skrzypców przy nauce śpiewu. W razie sprzyjających warunków ćwiczenia w transponowaniu, oraz ze zmianą pozycji. Ćwiczenia w gamach i akordach rozłożonych. Pieśni ludowe i kościelne.

Roboty ręczne kobiece.

Cel nauki: Gruntowna znajomość robót kobiecych, niezbędnych w gospodarstwie domowym. Uzdolnienie do udzielania nauki robót ręcznych kobiecych w szkołach ludowych.

KURS I.

2 godziny tygodniowo.

Roboty szydełkowe. Rodzaje ściągów: ułożenie kilku rodzajów ściągów we wzornik podług wzorów szydełkowych i opisów z pomocą czasopism z wzorami. Szydełkowanie gwiazdek.

Ścieg Wiktorya (tuneski). Wykonywanie robót szydełkowych do użytku domowego.

Nauka kroju i szycie bielizny. Rzymska zapaska (fartuszek). Różne ściegi i szwy i ich ułożenie w systematycznym porządku na płótnie. Miereżowanie.

Przykrawanie zapasek (fartuszków) w kliny, krój koszuli dziecięcej.

KURS II.

2 godziny, w zakładach utrakwistycznych 1 godzina tygodniowo.

Krój i szycie bielizny. Rysowanie, przykrawanie i szycie koszuli kobiecej (krojem t. zw. wiedeńskim).

Dzierganie; znaczenie bielizny z uwzględnieniem liter; znaczenie chustek do nosa.

ciąg dalszy ćwiczeń w zastosowaniu rozmaitych ściegów i szwów. Łatanie i cerowanie bielizny.

KURS III.

2 godziny, w zakładach utrakwistycznych 1 godzina tygodniowo.

Krój i szycie bielizny. Szycie na maszynie. Szycie bielizny domowej i do ubrania. Krój spodnicy i poszewki.

Haft biały. Siatkowanie (kwadrat, prostokąt).

KURS IV.

2 godziny, w zakładach utrakwistycznych 1 godzina tygodniowo.

Wskazówki metodyczne do udzielania robót ręcznych kobiecych podług planów, przepisanych dla szkół ludowych w Galicyi.

Powtórzenie i przerobienie całego materiału naukowego ze szczególnem uwzględnieniem potrzeb nauczania w szkołach ludowych pospolitych.

Na wszystkich stopniach nauki powinna teoria pozostawać w bezpośrednim związku z praktyką. Nauce towarzyszy ciągle pouczanie o materiałach, używanych do robót (pod względem rodzaju, jakości i pochodzenia), jak również o używanych do wykonywania robót przyborach.

Przy wszystkich robotach należy kształcenie poczucia piękna szczególnie mieć na oku.

Osobliwszą uwagę zwracać należy na poprawność rysunku, tej podstawy gustownych robót, na prawidłowe i dokładne wykonanie, na trafność doboru i zestawienia barw.

Uwaga. Na miejscowe właściwości należy również zwracać uwagę. Rozszerzenie nauki na inne roboty albo zmiana planu naukowego, odpowiadająca miejscowym potrzebom, nastąpić może na wniosek grona nauczycielskiego za zezwoleniem Rady szkolnej krajowej.

Nauka ma być udzielana grupami od 20 do 25 uczenic.

Gimnastyka.

Cel nauki: Uzdolnienie do udzielania nauki gimnastyki dziewczętom szkół ludowych, tudzież do urządzania i prowadzenia gier i zabaw dla młodzieży.

Zaznajomienie z pedagogicznym zadaniem gimnastyki szkolnej wogóle, następnie z istotą i materiałem ćwiczeń gimnastycznych dla dziewcząt, a w szczególności z zasadami traktowania go przy nauce.

Pouczenie o budowie przyrządów gimnastycznych, przyborów do gier i zabaw, tudzież o urządzeniu boisk gimnastycznych, oraz miejsc do gier i zabaw.

KURS I.

2 godziny tygodniowo.

Materiał ćwiczeń, objęty planem normalnym dla dziewcząt niższych i średnich stopni nauki w szkołach ludowych, ma się stać teoretycznie i praktycznie pewną i zupełną własnością uczenic. Gry i zabawy dla młodzieży.

KURS II.

2 godziny tygodniowo.

Materiał ćwiczeń, objęty planem normalnym dla dziewcząt wyższych stopni nauki w szkołach ludowych, ma się stać teoretycznie i praktycznie pewną i zupełną własnością uczenic.

Pouczenie o budowie najbardziej używanych przyrządów gimnastycznych i przyborów do gier i zabaw. Gry i zabawy dla młodzieży.

KURS III.

2 godziny tygodniowo.

- a) *Teorya*: Wskazówki metodyczne do udzielania nauki gimnastyki na różnych stopniach nauki w szkołach ludowych ze wskazaniem dotyczącej literatury.
- b) *Ćwiczenia praktyczne*: Poruczenie prowadzenia ćwiczeń poszczególnym kandydatkom i wskazówki do urządzania gier i zabaw dla młodzieży.

KURS IV.

2 godziny tygodniowo.

- a) *Teorya*: Nieco o istocie i wychowawczem zadaniu gimnastyki w szkołach ludowych, a gimnastyki dla dziewcząt w szczególności. Hygiena gimnastyki, gier i zabaw.
- b) *Ćwiczenia praktyczne* w gimnastyce, gry i zabawy z uczennicami szkoły ćwiczeń. Ciąg dalszy ćwiczeń gimnastycznych.

Uwolnień od nauki gimnastyki i od prowadzenia zabaw dla młodzieży udziela Dyrektor jedynie na podstawie świadectwa lekarskiego, a i to tylko chwilowo i w ten sposób, że kandydatki mogą być uwolnione od ćwiczeń, muszą jednakże przypatrywać się im i brać udział w dotyczących pouczeniach na godzinach wyznaczonych.

Wybierać należy ćwiczenia o ruchach miarowych, działających bardziej ożywiająco, aniżeli zbyt natężająco, a unikać wszystkiego, coby raziło pod względem estetycznym.

Na wszystkich stopniach nauki należy zdążać do wyrobienia wprawy gimnastycznej u kandydatek zapomocą ćwiczeń, zastosowanych do ich wieku, następnie do zrozumienia techniki ruchów ciała ludzkiego i do poprawnego używania wyrażeń gimnastycznych.

Języki obce.

Język francuski może być przedmiotem nauki nadobowiązkowej. Uczennice, które z niej chcą korzystać, należy podzielić odpowiednio do ich przygotowania na dwie lub trzy grupy,

z których każda może mieć najwyżej 4 godziny nauki tygodniowo. Plan ustanawia Rada szkolna krajowa na wniosek grona nauczycielskiego.

Celem, do którego przy tej nauce zmierzać należy, jest poprawne używanie języka w mowie i piśmie.

Inne przedmioty nauki.

Jako przedmiotów nadobowiązkowych uczy się gry na fortepianie.

Uczenice tych seminaryów nauczycielskich, z którymi połączone są ogródki dziecięce, mogą się ubiegać o uzdolnienie na kierowniczkę ogródków. W tym celu mają one w półroczu zimowym pobierać na kursie IV. osobno naukę o formach froeblovskich w dwu nadzwyczajnych godzinach tygodniowo. Uzdolnienie na kierowniczkę ogródków dziecięcych należy przyznawać tylko takim uczenicom, które nie były uwolnione od nauki gimnastyki, egzamin dojrzałości zdały ze skutkiem pomyślnym, w nauce o formach froeblovskich brały skutecznie udział i zdobyły sobie praktyczną i teoretyczną znajomość ogródków dziecięcych. Uzdolnienie zaznacza się w świadectwie dojrzałości.

Ma wreszcie władza szkolna krajowa, o ile to rzecz możliwa, poczynić starania, ażeby wszystkie uczenice w czasie swych studyów mogły pobierać naukę pływania.

Zaprowadzenie innych nadobowiązkowych przedmiotów może nastąpić za osobnem zezwoleniem Ministra oświaty.

Kurs naukowy dla kształcenia nauczycielek ogródków dziecięcych.

Celem kształcenia mistrzyń ogródków dziecięcych, o ile to nie dzieje się za pośrednictwem publicznych seminaryów nauczycielskich żeńskich, z którymi jest połączony ogródek dziecięcy, zakłada się osobne kursa naukowe przy poszczególnych seminaryach żeńskich.

Na kursach tych należy dać kandydatkom to wykształcenie, które jest potrzebne do skutecznego podjęcia pracy w ogródku

dziecięcym; potrzebne jest zwłaszcza zrozumienie natury dziecka, dokładna znajomość celów, środków i sposobów wychowania w ogródkach, wprawa i pewność w wykonywaniu obowiązków mistrzyń ogródka dziecięcego.

Warunki przyjęcia są:

- a) Ukończony z początkiem roku szkolnego 16-ty rok życia.
- b) Nieskazitelnosc moralna i uzdolnienie fizyczne.
- c) Przygotowanie naukowe, przepisane do przyjęcia do seminaryum nauczycielskiego.
- d) Słuch muzyczny i dobry głos do śpiewu.

Warunki pod c) i d), o ile je kandydatka posiada, należy stwierdzić przy egzaminie wstępnym.

Dyspenzy od wieku nie udziela się.

Kandydatki, które w czasie trzech pierwszych miesięcy po przyjęciu okażą się podług opinii grona nauczycielskiego niezdolnemi, należy z kursu usunąć.

Kurs jest jednoroczny.

Nauki udzielają siły nauczycielskie seminaryum nauczycielskiego żeńskiego.

Plan naukowy.

Religia. (dla każdego wyznania osobno 1 godzina tygodniowo).

Cel nauki oznacza naczelną władza kościelna (dla izraelitek przełożęństwa gmin wyznaniowych), a przepisuje Rada szkolna krajowa.

Nauka o wychowaniu i teoria ogródka dziecięcego. 3 godz. tygodniowo.

Najważniejsze wiadomości o duchowym i fizycznym rozwoju dziecka, cele i środki wychowania w wieku dziecięcym.

Istota i znaczenie ogródka dziecięcego, stosunek jego do rodziny i szkoły; zadanie i specjalne środki wychowania; obowiązki mistrzyni; zewnętrzne urządzenie, historia ogródków dziecięcych i dotycząca literatura. Pouczenie o ochronkach dla dzieci i zakładach dla niemowląt (żłóbkach).

Ćwiczenia praktyczne w ogródku dziecięcym. 8 godzin tygodniowo.

Kandydatki mają przez cały rok przy odpowiednich wskazówkach kierowniczkii brać udział praktyczny we wszystkich czynnościach w ogródku dziecięcym.

Nauka języka i nauka o rzeczach. 6 godz. tygodn.

Lektura wzorowych ustępów prozaicznych i poetycznych z wypisów z rzeczowemi i językowemi objaśnieniami. Podawanie treści i następstwa myśli.

Pouczenie o sposobie prowadzenia rozmowy o przedmiotach z natury i na obrazach.

Wyuczenie się materiału do opowiadań, do nauki z poglądu i do memorowania dla użytku w ogródku dziecięcym, tudzież wskazówki do praktycznego traktowania tych przedmiotów.

Ćwiczenia w ustnem opowiadaniu i opisanii. Opowiadania podług własnej inwencji:

Miesięcznie 2 wypracowania domowe i 1 szkolne.

Rysunki odręczne. 2 godziny tygodniowo.

Rysowanie figur z uwzględnieniem potrzeb ogródka dziecięcego

Formy frebłowskie i modelowanie. 2 godziny tygodniowo.

Kandydatki należy zaznajomić z materiałami, narzędziami, formami i sposobami wykonania tak dokładnie, żeby mogły dotyczące przedmioty pewnie, wprawnie i z poczuciem piękna wykonać.

Roboty ręczne kobiece. 2 godziny tygodniowo.

Sporządzanie i naprawianie bielizny dziecięcej.

Najważniejsze wiadomości z higieny szkolnej. 2 godziny tygodniowo.

Zasadnicze wiadomości z somatologii i higieny wieku dziecięcego.

Śpiew. 2 godziny tygodniowo.

Kształcenie głosu i słuchu, zaznajomienie z doborowemi piosnkami do zabaw i uzdolnienie do prześpiewywania i wyuczania łatwych pieśni dziecięcych. Memorowanie i śpiewanie na pamięć łatwych pieśni dziecięcych i do gier i zabaw.

Gimnastyka. 1 godzina tygodniowo.

Łatwe ćwiczenia wolne i rzędowe, tudzież łatwe ćwiczenia na przyrządach.

Pouczenia, jak należy dzieci w wieku przedszkolnym prowadzić, podnosić, nosić, zajmować zabawami ruchowemi i udzielać trafnych do tego wskazówek.

III.

TEMATY ZADAŃ.

Tematy polskie.

Ia.

1. Osobliwości starożytnego Egiptu szkolne. 2. Skromność jest ozdobą młodzieży dom. 3. Jesień szk. 4. Rozwiązać myśl zawartą w wierszu A. Asnyka „Człowiek a rzeka“ dom. 5. Zwięzła treść wiersza p. t. „Maraton“ przez Kornela Ujejskiego szk. 6. Boże Narodzenie jako święto kościelne i rodzinne, dom. 7. Zima na Syberyi szk. 8. Pochlebca a przyjaciel dom. 9. Charakterystyka Grażyny szk. 10. Karol Wielki jako wódz i organizator szk. 11. Prostota a prostactwo dom. 12. Przystosowanie się w świecie zwierzęcym szk. 13. „Legenda tatrzańska p. t. Św. Kinga“ dom. 14. List do koleżanki z zaproszeniem na wieś na wakacje szkol.

Ib.

1. O ważności zdrowia szk. 2. Co i jak czytać (na podstawie dyspozycji) dom. 3. Urszulka Kochanowskiego na podstawie „Trenów“ szk. 4. Flora i fauna krajów gorących, dom. 5. Zwięzła treść wiersza p. t. „Maraton“ szkol. 6. Wyjaśnić znaczenie przysłowia: Ziarnko do ziarnka, a będzie miarka dom. 7. Zima na Syberyi szkol. 8. Ojców, jego piękności i wspomnienia historyczne dom. 9. Widok z okien mego pokoju szk. 10. Koncert Wojskiego szk. 11. Tok myśli w rozprawie K. Brodzińskiego „Praca i nudy“ dom. 12. Powstanie skorupy ziemskiej szk. 13. Rozwinąć myśl zawartą w wierszu Mickiewicza „W słowach tylko chęć widzim“ — w działaniu potęgę dom. 14. Moje plany na wakacje szk.

II a.

1. Wieczór w Soplicowie szk.
2. Życie, to podróż dom.
3. Opowiadanie Gerwazego szk.
4. Jak rozumieć zdanie Kochanowskiego: Ten pan zdaniem mojem, co przestał na swoim dom.
5. Uczucia sympatyczne i ich kształcenie szk.
6. Jeden dzień z mego życia dom.
7. Plany ks. Robaka szk.
8. Zwierzęta w zimie szk.
9. Powstanie skorupy ziemskiej dom.
10. Rozwinąć myśl zawartą w wierszu Z. Krasińskiego: „Młodość nasza jest rzeźbiarką, co wykuwa żywot cały, choć przeminie sama szparko, cios jej dłuta wiecznotrwały dom.
11. Tło historyczne Pana Tadeusza szk.
12. Jaka podróż najwięcej mnie nęci dom.
13. Charakterystyka Jacka Soplicy szk.
14. Odkrycie a wynalazek. szk

II b.

1. Dwór w Soplicowie szk.
2. Módl się i pracuj dom.
3. Więcej boli od języka niż od miecza szk.
4. Cmentarz w dniu zadusznym dom.
5. Jeden dzień z mego życia szk.
6. Znaczenie uczuć estetycznych dom.
7. Plany ks. Robaka szk.
8. Koncert Wojskiego szk.
9. Powstanie skorupy ziemskiej dom.
10. Rozwinąć myśl zawartą w wierszu Mickiewicza: W słowach tylko chęć widzim, — w działaniu potęgę dom.
11. Skutki wypraw krzyżowych szk.
12. Jaki obraz skomponowałabym na podstawie IV. ks. P. Tadeusza dom.
13. Tadeusz a Hrabia szk.
14. Cudze rzeczy wiedzieć, ciekawość jest a swoje potrzeba szk.

III a.

1. Jakie znaczenie mają słowa Szymonowicza: „Powoli prędzej dojdzie, niż ten, co się kwapi dom.
2. Znaczenie humanizmu dla naszego piśmiennictwa szk.
3. Zasługi Jana Zamojskiego około podniesienia oświaty i piśmiennictwa w Polsce dom.
4. Dlaczego Skarga narodowi tak smutną wróży przyszłość szk.
5. Metodyczne opracowanie bajek i utworów poetycznych treści moralnej dom.
6. Pogrzeb starosłowiański (na podstawie „Starej baśni“ Kraszewskiego) szk.
7. Stanisław Konarski jako reformator smaku i stylu w naszej literaturze dom.
8. Jakie skarby

wydobywa się z ziemi i jak je ludzie użytkują. 9. Znaczenie Staszica szk. 10. Grzegorz Piramomicz, jako sekretarz komisji edukacyjnej dom.

III b.

1. Zgoda buduje, niezgoda rujnuje dom. 2. Wpływ reformacji na rozwój naszego piśmiennictwa szk. 3. Jan Skrzetuski jako ideał człowieka, obywatela, rycerza dom. 4. Stopniowanie żalu w „Trenach” Kochanowskiego szk. 5. Metodyczne wskazówki przy opracowaniu powiastek dom. 6. Działalność Konarskiego na polu politycznym szk. 7. Rozwinąć i uzasadnić czterowiersz Kochanowskiego:

„Cnota skarb wieczny, cnota klejnot drogi,
Tegoć nie wydrze nieprzyjaciel srogi,
Nie spali ogień, nie zabierze woda,
Nad wszystkim innem panuje przyroda (dom.)

8. Znaczenie rzek dla cywilizacji szk. 9. W jaki sposób nauczycielka ożywi naukę i uczyni ją przyjemną dom. 10. Wychowanie w Polsce za Stanisława Augusta (na podstawie Doświadczyńskiego i dzieł Kotowicza.) szk.

IV a.

1. Im kto wyżej stał, w większy trud się wpręga
I tem się nawet niża, że wyżej nie sięga dom.
2. Rodzaje uczuć Mickiewicza w sonetach szk. 3. Rozwinąć ideę przewodnią jednej z przeczytanych powieści dom. 4. Który z utworów naszej literatury najwięcej mi się podoba i dlaczego? dom. 5. Rosa i Lilla Weneda (porównanie) szk. 6. Wzajemne stosunki i wpływy Mickiewicza, Słowackiego i Krasińskiego.

IV b.

1. Rozwinąć myśl Mickiewicza: Ze słabością łamać uczmy się za młodu dom. 2. Charakterystyka Halbana szk. 3. Rozwinąć ideę przewodnią jednej z przeczytanych powieści dom.

4. Bohaterowie utworów Słowackiego z I-go okresu i ich wspólne cechy. 5. Skreśl i krótko powody, przebieg bitwy pod Grunwaldem i jej skutki dla Polski. 6. Znaczenie Wisły w naszych dziejach.

Tematy niemieckie.

I a.

1. Unser Schulgebäude (dom.) 2. Eine beliebige Fabel mit der Morallehre (szk.) 3. Wie soll ich zu des Hauses Ordnung u. Behagen beitragen (dom.) 4. Beschreibet ein Haustier und gebet dessen Nutzen an (szk.) 5. Wie wird ein Haus gebaut? (dom.) 6. Die Tätigkeit der Hemzelmönchen nach Kopisch (szk.) 7. Der Nutzen des Wassers (dom.) 8. Die Marienkirche in Krakau (szk.) 9. Unser Wochenmarkt (dom.) 10. Kornelia, eine vornehme Römerin (szk.) 11. Die Nahrung der Menschen (dom.) 12. Der Mönch berichtet im Kloster von der edlen Tat des Grafen Rudolf von Habsburg (szk.) 13. Der Morgen in der Stadt und im Dorf (dom.) 14. Dank für ein geschenktes Buch (szk.) 15. Die Freuden des Frühlings (dom.) 16. Der Nutzen der Bäume (szk.)

I b.

1. Unser Schulzimmer (szk.) 2. Meine Kleidung (dom.) 3. Wie entsteht ein Buch (szk.) 4. Wie sich der Herbst in der Küche bemerkbar macht? (dom.) 5. Das Leben und Sterben des Waldes (szk.) Der Weihnachtsbaum, Das Kameel. Was lehrt uns die Baumpredigt von A. Grün (dom.) 7. Hand und Fuss (Vergleich) (szk.) 8. Beschreibet einen Vogel! (dom.) 9. Die Kreuzschau von A. Chamisso (szk.) 10. Der Landmann (dom.) 11. Barmherzigkeit nach dem polnischen (szk.) 12. Beschreibet eine Frühlingsblume (dom.) 13. Auf dem Kinderspielplatze (szk.) 14. Plan für die Ferienzeit (dom.)

II a.

1. Meine Ferien (dom.) 2. Die Schülerin benachrichtigt in der Briefform ihre Freundin von dem Beginne des Schuljahres

(szk.) 3. Die Freuden des Herbstes (dom.) 4. Warum kündigt Amasis dem Polykrates die Freundschaft (szk.) 5. Die Steinkohle (dom.) 6. Kalif Storch (szk.) 7. Unser Ringplatz (dom.) 8. Wie habe ich meine Weinachtsferien zugebracht? (szk.) 9. Zimmermann, Stemmetz und Maler (dom.) 10. Brief an eine Freundin mit der Bitte um das Mieten einer Wohnung (szk.) 11. Fluss und Strasse (dom.) 12. Der Triumph der Freundschaft (szk.); (nach Bürgschaft von Schiller). 13. Betrachtungen bei meinem Frühstück (dom.) 14. Die Frauengestalten in der Nibelungensage (szk.) 15. Die Erfindung der Buchdruckerkunst (dom.) 16. Krakau (szk.) 17. Das Eisen (dom.) 18. Die Hautpflege (szk.)

II b.

1. Schreibe eine euch gut bekannte Fabel nieder (szk.) 2. Die Hütte — der Palast (dom.) 3. Auf der Post (szk.) 4. Freie Bearbeitung des Gedichtes: vom Bäumlein, das andere Blätter hat gewollt (dom.) 5. Die Viehzucht im Bauernhofe (szk.) 6. Boleslaus Schiefmunds Testament und dessen Folgen (dom.) 7. Mein Vaterhaus (szk.) 8. Fisch und Vogel (dom.) 9. Kondolenzbrief (szk.) 10. Das Osterfest (dom.) 11. Die Apfelschusscene aus W. Tell (szk.) 12. Insektenleben im Frühlinge (dom.) 13. Die Germanen (szk.) 14. Der Optimist und der Pessimist (Charaktervergleich) (dom.) 15. Das Eisen (szk.)

III a.

1. Ein Herbstmorgen in der Stadt (szk.) 2. Mein Besuch im Kindergarten (dom.) 3. Der Allerseelentag (szk.) 4. Gold u. Eisen (dom.) 5. Kasimir der Grosse als Begründer der Macht Polens (szk.) 6. Oesterreich-Ungarn (szk.) 7. Das Bild einer guten Schule (dom.) 8. Die Macht des Gebetes (szk.) 9. Auf Grund der Ballade „Powrót taty“ (dom.) 10. Welchen Segen hat die Einführung des Ackerbaues gebracht (dom.) 11. Wozu dienen die Steine? (szk.)

III b.

1. Ein Stundenbild im Kindergarten (szk.) 2. Die Kunst jeden Tag glücklich zu sein (dom.) 3. Was der Marktbrunnen erzählt? (szk.) 4. Die Hygiene im täglichen Leben (dom.) 5. Herzogtum

Niederösterreich szk. 6. Welchen Einfluss übt der Wohnort auf den Menschen aus? dom. 7. Ehre das Alter szk. 8. Die Pflanzenwelt der österreichischen Monarchie dom. 9. Ein Brief (nach gegebener Disposition) szk. 10. Verzeihe anderen vieles, dir nichts.

IV a.

1. Kurze Charakteristik Tellheims aus „Minna von Barnhelm“ szk. 2. Das Reisen einst und jetzt dom. 3. Das Sängertum im Mittelalter szk. 4. Der Fluss ein Bild menschlichen Lebens dom. Die Apfelschusscene aus Wilhelm Tell szk. 5. Das Schulwesen in Galizien szk. 6. Mein Lieblingsheld in der Geschichte dom. 7. Eine beliebige Scene aus Hermann u. Dorothea szk. 8. Meine künftigen Pflichten dom.

IV b.

1. Die Eindrücke aus der Kunstausstellung szk. 2. Zwischen heut und morgen, Liegt eine lange Frist, Drum lerne schnell besorgen, Da du noch munter bist. dom. 3. Die Steinkohle im Haushalte der Menschen szk. 4. Die ersten Träger und Pflegetetten der Poesie dom. 5. Die Schlacht bei Grunwald und deren Folgen szk. 6. Rütlicene aus W. Tell dom. 7. Der wohlthätige Einfluss des Turnens szk. 8. Mein Beruf dom.

Tematy zadań maturalnych (dla uczenic).

Pedagogiczne: 1) Co należy rozumieć przez szkołę macierzyńską zalecaną przez Komeniusza i Pestalozzowego?

2) Przepisy dotyczące uczęszczania do szkoły.

Polskie: 1) Irydion a Konrad Wallenrod (charaktery i idee).

2) Para i elektryczność na usługach człowieka.

3) W słowach tylko chęć widzimy, w działaniu potęgę, Trudniej dzień dobrze przeżyć, niż napisać księgę (Adam Mickiewicz).

Niemieckie: 1) dla oddziału A): Was verdanke ich der Schule? „

2) dla oddziału B): „Kenntnisse sind besser als Reichtum“ (Eine Erzählung eigener Erfindung).

Dla prywatystek:

Pedagogiczne: 1) Znaczenie fantazyi przy nauczaniu.

2) Jaki typ szkoły jest najodpowiedniejszym dla wsi i dlaczego?

Polskie: 1) Bolesław Chrobry a Kazimierz Wielki (charakterystyka porównawcza).

2) Skreślić działalność kobiety w naszej literaturze.

3) Znaczenie roślin w przyrodzie i dla człowieka.

Niemieckie: Das Bild einer guten Schule.

Matematyczne: dla oddziału A.

1) 12 akcji pewnego przedsiębiorstwa kupiono 1-go maja za łączną kwotę 8.600 K. po kwocie 95%, a sprzedano 15 października po cenie nominalnej; ile zarobiono i ile to czyni % rocznie?

2) Jaką ratę trzeba wkładać z początkiem każdego roku do banku na procent składany przez lat 5, aby z końcem piątego roku otrzymać 2500 K., jeśli bank procentuje po 4% i kapitalizuje rocznie?

3) Jaka jest średnica krążka żelaznego grubego na 5 cm., jeśli zanurzony w wodzie traci na ciężarze 1004·8 gr. i ile waży on w rzeczywistości, jeśli ciężar właściwy żelaza wynosi 7·4?

4) Jak pouczyć o mieszczeniu?

Dla oddziału B.

1) Ktoś umieścił swój kapitał wynoszący 18000 K. w dwu przedsiębiorstwach, z których jedno niosło mu 5%, a drugie 4% i miał rocznie 820 K. dochodu; ile umieścił w każdym przedsiębiorstwie?

2) Ktoś zobowiązał się, że przez rok z końcem każdego miesiąca płacić będzie po 120 K. jaki jest średni termin wypłaty o ile zależy ten termin od wysokości raty?

3) Ze stożka ściętego o średnicy dolnej $2R = 24$ cm. i górnej $2R = 16$ ·2 cm., wysokiego na $14\frac{1}{2}$ cm. wytoczono stożek zwykły możliwie największy; ile materiału odpadło przy toczeniu?

4) Jak pouczyć o liczbach dziesiętnych?

IV. Spis książek używanych w c. k. Seminarjum naucz. żeńskiem.

Kurs	Religia	Język polski	Język niemiecki	Pedagogika	Geografia	Historja powszechna	Matematyka	Historja naturalna	Fizyka	Śpiew i muzyka
I	Dr. Szuster Dzieje biblijne star. i now. przymierza	Wypisy pol. K. Meche-ryziński. Gramatyka A. Małecki wydanie 8.	L. German Deutsches Lesebuch für III und IV. Cl. der Mädchenbürgerschulen	—	B. Baranowski i L. Dziedzicki Lwów 1905	Weller-Sawczyński Ostatnie wydanie tom I i II.	Miecz. Janró-giewicz, Aryt-metyka dla Semin. naucz. i S. Morjaniak: Geometrya pogrąkowa na niż. gimn.	Dr. Einhaach-Nowicki; Zoologia St. Madziński somato logia i Hygiene	Dr. Wł. Natanson: Fizyka dla Sem. naucz. 1902	Do Spiewu Dietz II. do gry na skrzyp. Zimmer, Zimmery, do gry na for. Bayer
II.	Ks. Walenty Gadowski Historia kościelna	jak na I k.	Gayezak Lesebuch für Mädchen-schulen B. I.	M. Baranowski: Pedagogika ostatnie wydanie	jak na I k.	jak na I k. tom II. i III.	jak na I k.	Dr. M. Kominicki; Mineralogja, Dr. Roskalfński: Botanika na niższe gimn.	Alberti: Wia-domości z chemii	jak na I k.
III.	Katechizm wielki, wydany przez ordynaryat biskupi w r. 1901	Wypisy R. Bobin i St. Tar-nowski t. I. Gramatyka jak na I k.	jak na II k. II. B.	M. Baranowski: Dydaktyka ostatnie wydanie	St. Majerski Geografia mon. austro-węger. i L. Tatomir Geografia Galicyi	Dzieje monarchii aust. węg. jak na I k.	jak na I k.	jak na II k.	jak na I k. jak na I k.	jak na I k.
IV.	jak na III k.	jak na III k. tom II.	jak na III k. III. Teil	K. Piotrzyński, Ustawy i rozporządzenia w zakresie szkół i-dyocnych Dr. J. Majerski pedagogiki	jak na I k.	jak na I. II. i III. k.	jak na I k.	jak na I. II. i III. k.	jak na I k. jak na I k.	jak na I k.

V.

Zbiory naukowe.

- A. Biblioteka zakładu liczy dzieł: 1915 w 3194 tomach, zeszytów 332, programów szkolnych 1151.
  - B. Do nauki geografii i historii powszechnej jest 5 globusów i telury, 7 atlasów, 78 map, 242 obrazów i 2 książki i stereoskop z 54 obrazami.
  - C. Gabinet przyrodniczy ma do zoologii okazów i obrazów 376, do botaniki 98, do mineralogii 430.
  - D. Gabinet fizyczny posiada przyrządów 462, tablic 40, do chemii przyborów i aparatów 165, preparatów 218.
  - E. Do nauki rysunków i matematyki znajduje się przyrządów 22, modeli z drutu i gipsu 96, z natury 109, ornamentów gipsowych 65, glinianych 19, wzorów 53.
  - F. Sala gimnastyczna zaopatrzona jest we wszystkie niezbędne przybory do nauki gimnastyki według systemu szwedzkiego, nadto posiada niektóre przybory do zabaw i gier.
-

VI.

Pomoc koleżeńska uczniom.

Dochód stanowią: wkładki dyrektora, grona nauczycielskiego, datki uczniom i inne przygodne dochody. Rozchód stanowią: zapomogi i pożyczki, udzielane niezamożnym uczniom, wydatki na lekarza, aptekę i bilety do kąpiel, przeznaczone dla uczniom.

W roku szkolnym 1908-9	wynosił dochód	623—	kor.
	rozchód	623—	„
W roku szkolnym 1908-9	wynosił dochód	768—	„
	rozchód	757·37	„
	pozostałość	11·05	kor.
W roku szkolnym 1909-10	wynosił dochód	970·03	kor.
(do kwietnia włącznie)	rozchód	866·11	„
	pozostałość	103·92	kor.
W tem na bilety do kąpiel	wydano w r. 1907-8	98—	„
	w r. 1908-9	154—	„
	w r. 1909-10	128—	„
	razem	380—	kor.
Razem za 3 lata	dochód	2361·45	kor.
	rozchód	2246·48	„
	pozostałość	114·97	kor.

Pomoc posiada od r. 1909 własną apteczkę szkolną, zaś od 1 kwietnia 1910 ustanowiła dla uczniom, zostających przez południe w szkole, sporządzanie herbaty.

Kasą „Pomocy koleżeńskiej“ zarządzają nauczycielki: Ludwika Bojarska i Antonina d'Endel.

W r. 1908, za inicjatywą prof. Pachońskiego, powstał odrębny dział „Pomocy koleżeńskiej“, mający na celu dostarczanie uczniom podręczników szkolnych.

Z końcem roku szkolnego 1909-10 stan jego przedstawia się:	Ucznice złożyły w tym czasie	226·42	kor.
	Z wystawy rysunków	21·21	„
	Za wypożyczone podręczniki	96·20	„
	Od Pań	8—	„

Razem 351·83 kor.

Z tego zakupiono podręczników szkolnych za 200·60 „

Pozostaje w kasie 151·23 Kor.

Z biblioteki „Pomocy koleżeńskiej“ korzystało 174 uczniom. Ogólna suma książek szkolnych, znajdujących się w bibliotece wynosi 547, z której zakupiono 253, zaś 294 książki stanowią dar uczniom.

Biblioteką zarządzają delegatki kursów pod kierownictwem prof. Pachońskiego.

VII. Statystyka uczenic w r. 1909/10.

	KURSA								Razem	Kurs frelowski	Szkoła ćwiczeń				Razem
	Ia	Ib	IIa	IIb	IIIa	IIIb	IVa	IVb			1	2	3	4	
1. Liczba uczenic.															
Przy końcu r. szk. 1908/9	41	40	42	39	40	38	58	—	298	6	26	34	32	21	113
Na początku roku szkol- nego 1909/10	40	41	40	40	40	41	41	39	322	17	34	29	42	30	135
W ciągu roku wystąpiło	—	5	—	2	2	—	4	—	13	—	2	—	3	1	—
2. Według miejsca uro- dzenia było:															
a) Miasto Kraków	13	9	12	6	16	6	11	11	84	2	23	22	31	19	95
b) W. Ks. Krakowski	1	2	1	1	—	2	3	3	13	2	—	—	—	—	—
c) Galicya	26	27	22	31	21	31	25	23	206	9	9	6	9	11	35
d) Królestwo Polskie	—	2	3	1	—	—	—	1	7	—	—	—	1	—	1
e) Śląsk austriacki	—	—	1	1	—	1	—	—	3	3	—	—	—	—	—
f) W. Ks. Poznański	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—
g) Czechy	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	1
h) Węgry	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	1
i) Herzogowina	—	—	1	—	—	—	—	1	2	—	—	1	1	—	2
k) Rosya	—	—	—	—	2	—	2	—	4	—	—	—	—	—	—
l) Ameryka	—	1	—	—	1	1	—	—	3	—	—	—	—	—	—
3. Według języka ojczy- stego było:															
Polek	40	41	40	40	40	41	41	39	322	17	33	29	42	30	134
Rusinek	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	1
4. Według wyznań było:															
Wyznania rz.-kat.	40	41	38	40	40	41	40	39	319	16	30	27	39	28	124
„ gr.-kat.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1	—	—	—	1
„ prot.-augsb.	—	—	2	—	—	—	—	—	2	1	1	—	—	—	1
„ mojżeszowego	—	—	—	—	—	—	1	—	1	—	2	2	3	2	9
5. Według miejsca pobytu było:															
a) miejscowych	24	20	26	26	24	26	25	29	200	3	31	28	41	30	130
b) zamiejscowych	16	21	14	14	16	15	16	10	122	14	3	1	1	—	5
6. Klasyfikacja końcowa r. 1909/10.															
I. stopień z odznaczeniem otrzymało	2	3	7	4	6	9	8	13	52	18	14	10	9	6	39
I. stopień otrzymało	36	26	30	32	29	24	29	26	232	—	16	17	26	23	82
II. stopień otrzymało	—	3	—	—	1	1	—	—	5	—	2	2	—	—	6
Do egz. popr. przeznacz. Do egzaminu uzupełn.	2	4	3	2	2	5	—	—	18	—	—	—	2	—	—
	—	—	—	—	—	2	—	—	2	—	—	—	—	—	2
Stypendya.															
Stypendya z fund. krajo- wego pobrało	7	7	10	10	15	17	19	21	106	—	—	—	—	—	—
Stypendya z fundacyi Boznańskiego	—	—	—	—	1	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—
Stypendya z fund. Saramy z nadwyżek karn.	—	—	—	—	1	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—
Suma pobranych stypen- dyów wynosiła	—	—	—	—	—	—	—	—	11500	—	—	—	—	—	—

Wykaz

frekwencji na kursach, kursie freblowskim i w szkole
ćwiczeń od r. 1907/8 — 1908/9.

Rok	K U R S A							Razem	Kurs fre- blowski	Szkoła ćwiczeń				Razem				
	Ia	Ib	IIa	IIb	IIIa	IIIb	IV.			1	2	3	4					
1907/8	40	40	41	41	61	—	56	279	9	29	38	21	24	112				
1908/9	41	40	42	40	40	40	59	302	19	26	34	32	21	113				
1909/10	40	42	40	40	40	41	<table style="display: inline-table; border: none;"> <tr> <td>a</td> <td>b</td> </tr> <tr> <td>41</td> <td>39</td> </tr> </table>	a	b	41	39	323	17	34	31	40	30	135
a	b																	
41	39																	

Wynik

egzaminu dojrzałości w latach 1906/7 — 1908/9.

Rok	U C Z E N I C E			P R Y W A T Y S T K I		
	zdało z odznac.	zdało	reprobo- wano	zdało z odznac.	zdało	reprobo- wano
1906/7	21	40	2	1	35	26
1907/8	16	33	3	—	36	38
1908/9	27	31	—	—	70	48
Razem za 3 lacie	64	104	5	1	141	112

Wynik

egzaminu na nauczycielki robót kobiecych w latach
1906/8 — 1908/9.

Rok	Zgłosiło się do egzaminu kandydatek	Egzamin do szkół wydzia- lowych zdało	Egzamin do szkół ludowych zdało	Egzaminu nie zdało
1906/7	73	43	28	2
1907/8	66	31	35	—
1908/9	19	10	0	—
1909/10	26	9	17	—
Razem za 4 lacie	184	93	89	2

VIII.

KRONIKA ZAKŁADU.

Rok szkolny rozpoczął się dnia 3. września 1909 uroczystym nabożeństwem w kościółku na Smoleńsku, a ponieważ egzamin wstępny na I. kurs odbył się przed wakacjami, przeto regularna nauka zaczęła się zaraz 4 września.

W dniu 9 września odbyło się w szkolnym kościele nabożeństwo żałobne za spokój ś. p. Cesarzowej Elżbiety, jako w rocznicę Jej zgonu.

Od 24 do 30 września odbył się poprawczy i cały egzamin dojrzałości pod przewodn. JWP. Rady Dworu M. Zaleskiego.

Dnia 4 października obchodził zakład Imieniny Najj. Pana uroczystym nabożeństwem.

Toż samo w dniu 15 października, jako w dzień patronki zakładu św. Jadwigi, odbyło się uroczyste nabożeństwo.

Dnia 21 października w czasie odbywającego się egzaminu do szkół wydziałowych, przybył na lekcye praktyczne JWP. Prezydent Dr. Ignacy Dembowski.

W dniu 4 grudnia odbył się uroczysty poranek ku czci Juliusza Słowackiego z następującym programem:

1. Słowo wstępne;
2. Deklamacya z akompaniamentem „Smutno mi Boże“;
3. „Noktorn“ Chopina śpiew z akompaniamentem;
4. Scena z dramatu „Lilla Weneda“;
5. Inwokacya (Konopnickiej) deklamacya.

Uczennice cały ten program wykonały z największą dokładnością i przejęciem się.

Pierwsze półroczcie zakończono dnia 30 stycznia, a drugie rozpoczęło się 3. lutego.

W miesiącu marcu i kwietniu wizytował zakład JW Pan Radca Dworu, Inspektor Krajowy M. Zaleski.

W dniu 10 maja odbyła się wycieczka uczenic z Gronem nauczycielskiem do Salin Wielickich, których Zarząd porobił wszelkie możliwe ułatwienia dla uczenic, za co Mu Dyrekcyja we własnem i całego Grona nauczycielskiego imieniu należne podziękowanie składa.

Dnia 17 maja rozpoczął się piśmienny, a 24 maja ustny egzamin dojrzałości.

Do tego egzaminu zgłosiło się 54 prywatystek, 29 uczenic pryw. Seminarjum Św. Rodziny i 76 uczenic zakładu. Egzaminowi prywatystek przewodniczył Dr. August Sokołowski, radca szkolny, em. profesor gimn. Egzaminowi uczenic Seminarjum Św. Rodziny przewodniczył JW Pan Radca Dworu, Krajowy Inspektor szkół M. Zaleski, a egzaminowi uczenic zakładu Najprzew. Ks. Prałat Dr. Czesław Wądołny. Egzamin ustny trwał od 24 maja do 25 czerwca br.

IX.

Ważniejsze rozporządzenia.

C. k. Rada Szk. Kraj. pod dn. 22. XII. 1906 l. 16521 ogłasza rozp. J. E. Ministra W. i O. w sprawie przedkładania dat statystycznych, dotyczących zakładu wedle stanu z dn. 31. grudnia każdego roku najdalej do końca stycznia następnego roku.

C. k. Rada Szk. Kraj. pod dn. 31. XII. 1906 l. 57806 przesyła rękrypt c. k. Ministerstwa W. i O., że przyrządy fizykalne tylko wtenczas za granicą kupować wolno, jeżeli firmy tutejsze ich nie produkują.

Rozp. z dn. 5. I. 1907. l. 57372 przypomina c. k. Rada Szk. Kraj. przepis statutu organizacyjnego, na mocy którego abiturientkom przeznaczonym do egzaminu dojrzałości z jednego przedmiotu po wakacjach, nie należy wydawać żadnego świadectwa.

C. k. Rada Szk. Kraj. pod dn. 12. I. 1907 l. 556899 przesyła rozp. c. k. Ministryum W. i O. z dn. 18. V. 1905 w sprawie widymowania kwitów stypendystek klauzulą: „godna dalszego poboru stypendyum“.

C. k. Rada Szk. Kraj. pod dn. 11. IV. 1906 l. 14608 komunikuje rozp. c. k. Ministryum W. i O. z dn. 24. III. 1907 l. 12730, na mocy którego egzamin wstępny na I. kurs ma się odbywać przed wakacjami, a po wakacjach tylko wtenczas, gdyby dopuszczalna najwyższa liczba uczenic nie była zupełną.

C. k. Rada Szk. Kraj. pod dn. 20. IV. 1907 l. 17437 ogłasza rozp. w sprawie policzenia lat służby spędzonych po egzaminie przed otrzymaniem stałej posady do wymiaru pięcioleci.

C. k. Rada Szk. Kraj. pod dn. 23. IV. 1907 l. 17459 ogłasza rozp. w sprawie liczenia lat służby spędzonych w publicznych szkołach ludowych do wymiaru pięcioleci.

Prezydyum c. k. Rady Szk. Kraj. pod dn. 10. IV. 1907 l. 164 poleca przesyłać tematy do wypracowań piśmiennych dla egzaminu dojrzałości jak najstaranniej opakowane wprost na ręce dotyczącego c. k. krajowego inspektora szkół.

C. k. Rada Szk. Kraj. pod dn. 7. VII. 1907 poleca popierać Muzeum szkolne przez przysyłanie sprawozdań, wydań i informacji o życiu i pracy młodzieży.

C. k. Rada Szk. Kraj. pod dn. 12. VIII. 1907 l. 33659 oznajmia, że J. E. Minister W. i O. reskryptem z dn. 17. VII. 1907 l. 24367 zezwolił na otwarcie drugiego a ewentualnie i dalszych oddziałów równorzędnych w tutejszym Zakładzie.

C. k. Rada Szk. Kraj. pod dn. 7. XI. 1907 l. 52897 poleca surowo przestrzegać, by służba szkolna nie wyczyszczała abiturjentek, domagając się od nich różnych świadczeń za przysługi oddane przy różnych nadużyciach.

C. k. Rada Szk. Kraj. pod dn. 27. XI. 1907 l. 44525 oznajmia, że J. E. Minister W. i O. reskryptem z dn. 10. XI. 1907 l. 34739 oświadczył, że jest skłonny do udzielenia zast. nauczycieli w seminariach nauczycielskich, celem ułatwienia im złożenia egzaminu naucz. dla szkół średnich,niżenia liczby godzin nauki i innych ułatwień w taki sam sposób, jak zastępcom nauczycieli w szkołach średnich, z pozostawieniem pobieranej przez nich należności substytucyjnej.

C. k. Rada Szk. Kraj. pod dn. 24. III. 1908 l. 8072 komunikuje reskrypt c. k. Ministerstwa W. i O. z dn. 9. II. 1908 l. 6033, mocą którego wszelkie wnioski w sprawie nadzwyczajnej dotacji, najpóźniej do 15. lutego każdego roku przedkładane być mają.

C. k. Rada Szk. Kraj. pod dn. 12. VI. 1908 l. 25554 komunikuje rozp. J. E. Ministra W. i O. z dn. 31. V. 1908 l. 15596 przepisy normujące porządek egzaminów dojrzałości w seminariach naucz., które obowiązują aż do wejścia w życie nowej ustawy krajowej z dn. 12. VI. 1907.

C. k. Rada Szk. Kraj. pod dn. 9. VI. 1908 l. 12450 zawiadamia, że „Towarzystwo opieki nad polskimi zabytkami sztuki i kultury“ prosiło o pouczenie młodzieży, by w razie wycieczek szkolnych nie uszkadzała lub niszczyła takich zabytków.

C. k. Rada Szk. Kraj. pod dn. 16. VII. 1909 l. 23386 komunikuje rozp. J. E. Ministra W. i O. z dn. 24. IV. 1903

1. 31033 1907, by przy zakupie przedmiotów potrzebnych do urządzenia zakładu, środków naukowych i wszelkich potrzeb szkolnych, uwzględniano bezwarunkowo, wśród różnych warunków wyroby krajowe, a w razie niezbędności zakupu wyrobów zagranicznych, postarać się przedtem o pozwolenie na to c. k. Ministerium Wyznań i Oświaty.

Ponieważ wskutek otwarcia równorzędnych kursów liczba uczenic znacznie się powiększyła, a wskutek tego kościółek Bożego Miłosierdzia, w którym się odprawia nabożeństwo dla młodzieży szkolnej okazał się za szczupłym, przeto według zawiadomienia c. k. Rady Szk. Kraj. z dn. 26. XI. 1908 l. 58560, przyzwolił J. E. Minister W. i O. reskrytem z dn. 7. XI. 1908 l. 36478 na odprawianie drugiej Mszy św. i egzorty w niedziele i święta i wyznaczył na to osobną dotację.

C. k. Rada Szk. Kraj. pod dn. 31. XII. 1909 przesyła reskrypt J. E. Kierownika c. k. Ministerium W. i O. z dn. 11. XII. 1909 l. 3248 w sprawie udzielenia większych zaliczek na płać celem uporządkowania stosunków majątkowych.

C. k. Rada Szk. Kraj. pod dn. 26. II. 1909 komunikuje rozp. c. k. Ministerium W. i O. z dn. 12. II. 1909 l. 2809, że ćwiczenia wojskowe członków Grona naucz. obowiązanych do tychże na wakacje przełożone być mają.

Prezydium c. k. Rady Szk. Kraj. pod dn. 23. III. 1909 l. 72 ogłasza wyjaśnienie o dwutypowości Seminarjów naucz. męskich.

C. k. Rada Szk. Kraj. pod dn. 24. IV. 1909 l. 21914 ogłasza rozp. c. k. Ministerium W. i O. z dn. 9. IV. 1909 l. 1004 w sprawie pomocników kancelaryjnych i tymczasowych sług powołanych do odbycia służby lat ćwiczeń wojskowych.

C. k. Rada Szk. Kraj. pod dn. 30. IV. 1909 l. 22191 ogłasza rozp. c. k. Ministerium W. i O. z dn. 24. III. 1909 l. 594 zabraniające umieszczania wewnątrz zakładu ogłoszeń zagranicznych towarzystw przewozowych i żeglugi parowej, trudniących się transportem wychodźców.

C. k. Rada Szk. Kraj. pod dn. 3. V. 1909 l. 22188 komunikuje rozp. c. k. Ministerium W. i O. z dn. 26. III. 1909 liczba 23926 w sprawie zaprowadzenia gier i zabaw dla młodzieży szkolnej.

C. k. Rada Szk. Kraj. pod dn. 5. V. l. 22715 zwraca uwagę

Dyrekcji na wydawnictwo portretów królów polskich Dra Maryana Gumowskiego, adjunkta Muzeum Narodowego w Krakowie.

C. k. Rada Szk. Kraj. pod dn. 6. V. 1909 l. 23301 przesyła orzeczenie c. k. Ministerium W. i O. z dn. 30. IX. 1908 i 22. IV. 1909 l. 43743, że dzieci podoficerów w czynnej służbie wolne są od opłaty szkolnej, pobieranej w szkole ćwiczeń, bez względu na swą przynależność.

C. k. Rada Sz. Kraj. pod dn. 25. V. 1909 l. 25847 komunikuje rozp. c. k. Ministerium W. i O. z dn. 6. V. 1909 liczba 10176, na mocy którego abiturientkom gimnazyów i liceów, świadectwo dojrzałości z odznaczeniem tylko wtenczas przyznaniem być może, jeżeli w dwóch najwyższych klasach szkoły średniej otrzymały postępek bardzo dobry z języka wykładowego.

C. k. Rada Szk. Kraj. pod dn. 27. VIII. 1909 l. 30231 ogłasza rozp. dotyczące warunków uwolnienia uczenic szkoły ćwiczeń od opłaty szkolnej.

C. k. Rada Szk. Kraj. pod dn. 24. VII. l. 36379 ogłasza rozporządzenie dotyczące ochrony wzroku uczenic przy nauce rysunków i robót kobiecych.

C. k. Rada Szk. Kraj. pod dn. 4. VIII. 1909 l. 39416 wydaje rozporządzenie co do zaznajomienia młodzieży szkolnej z grzybami jadowitymi.

C. k. Rada Szk. Kraj. pod dn. 11. X. 1909 l. 56824 zawiadamia, że J. E. Pan Minister W. i O. reskr. z dn. 25. IX. 1909 l. 20789 zezwolił dodanie Dyrektorowi od 1. I. 1910 siły pomocniczej do pomocy przy załatwianiu agend administracyjnych i kancelaryjnych za remuneracją roczną w kwocie 400 K. Rozp. z dn. 11. XI. 1909 l. 61445 poruczyła c. k. Rada Szk. Kraj. tę czynność Henrykowi Pachońskiemu, pr. nauczycielowi głównemu.

C. k. Starostwo w Krakowie pod dn. 25. X. 1909 liczba 34160 donosi o zarządzeniu c. k. Namiestnictwa w sprawie przeprowadzenia desinfekcyi w wypadkach choroby zakaźnej.

C. k. Rada Szk. Kraj. pod dn. 23. X. 1909 l. 41552 poleca fabrykę Franciszka Niemczyka we Lwowie w razie zakupna instrumentów muzycznych.

C. k. Rada Szk. Kraj. pod dn. 28. 10. 1909 l. 39120 zawiadamia, że w myśl c. k. Ministerstwa W. i O. z dn. 8. IV. 1909 l. 3280 diapozytywy z pochodzu jubileuszowego odbytego

w r. 1908 można wypożyczać od Dyrekcyi c. k. Seminaryum naucz. w Czerniowcach.

C. k. Rada Szk. Kraj. pod dn. 3. XII. 1909 l. 66996 zawiadamia, że reskr. J. E. Pana Ministra W. i O. czas służby, spędzony w charakterze suplenta ukwalifikowanego przy c. k. Seminaryum naucz. jak i przy publicznych szkołach ludowych, względnie w charakterze suplenta c. k. Seminaryum naucz. osobno aż do najwyższego wymiaru lat ośmiu, w celu przyznania dodatków pięcioletnich, nauczycielom głównym c. k. Seminaryów policzonym być może.

C. k. Rada Szk. Kraj. pod dn. 28. II. 1910 l. 19094 przypomina pismo odręczne Jego Ces. Król. Apostolskiej Mości z dn. 5. XI. 1859, na mocy którego czynnym urzędnikom państwowym (a zatem i nauczycielom szkół państwowych) nie wolno przyjmować posad w stowarzyszeniach akcyjnych i zarobkowych, które połączone są z pobieraniem udziału w zyskach, wypłatą za marki prezencyjne, remuneracyami lub innymi wynagrodzeniami.

C. k. Rada Szk. Kraj. pod dn. 28. II. 1910 l. 9916 przesyła reskrypt J. E. Ministra W. i O. z dn. 30. I. 1910 l. 33071 w sprawie egzaminu dojrzałości abiturjentek gimnazyów i liceów ze specjalnej metodyki i ćwiczeń praktycznych.

C. k. Rada Szk. Kraj. pod dn. 11. IV. 1910 l. 15420 ogłasza, że kandydatki zgłaszające się do uzupełnienia egzaminu dojrzałości, zdanego w gimnazyum lub w liceum, w razie niemożności wykazania się świadectwami z ostatnich trzech względnie dwóch klas, t. j. gdy egzamin dojrzałości jako prywatystki zdawały, mają zdawać ten egzamin dojrzałości w Seminaryum w całej rozciągłości jak wszystkie prywatystki.

C. k. Rada Szk. Kraj. pod dn. 18. IV. 1910 l. 10023 ogłasza, że przepisy, dotyczące egzaminu dojrzałości z nauk gry na skrzypcach, ogrodnictwa i sadownictwa, dopiero wtenczas wejdą w życie, gdy nauka tych przedmiotów stanie się obowiązkową na przepisanych kursach.

C. k. Rada Szk. Kraj. pod dn. 9. V. 1910 l. 26725 przesyła rozp. J. E. Pana Ministra W. i O. z dn. 18. IV. b. r. liczba 16500 normujące ferye świąteczne w r. 1911.

X.

Egzamin dojrzałości w r. 1906/7 zdały:

Bałanda Marya, Bierówna Stefania, Bischofówna Helena, Bischofówna Zofia, Bugiera Stefania, **Cepurska Stefania**, **Ciani Ludwika**, Cichówna Helena, Dębowska Marya, Dylażanka Marya, Friszówna Sylwestra, **Furmankiewiczówna Kazimiera**, Gajewska Marya, Gutkowska Zofia, Huberówna Helena, Jachimowiczówna Anna, **Jaglarzówna Jadwiga**, Jetłówna Marya, **Kapiecówna Zofia**, **Kowanetzówna Karolina**, Kruczkówna Stefania, **Krupska Marya**, **Kuliżanka Marya**, Lemieszczukówna Aniela, **Lohnówna Marya**, Machnicka Zofia, Mertówna Helena, Mondalska Helena, **Natterówna Mieczysława**, Nowakówna Józefa, **Olszanecka Wiktorya**, Olszewska Feliksa, Pilchówna Helena, **Pisarska Ida**, Pislówna Wiktorya, Polakiewiczówna Zofia, Poznańska Amalia, **Pridonówna Henryka**, Przewoźnikówna Helena, **Radomska Helena**, Radwanówna Anna, **Rakucka Marya**, Reimanówna Henryka, Rzepecka Helena, Salówna Marya, Rogozińska Karolina, **Schrottówna Helena**, Semelkówna Wanda, Ślebodzińska Kazimiera, **Ślósarzówna Janina**, **Smetankówna Antonina**, Stenzlówna Zofia, Szalewska Marya, **Szpakówna Antonina**, Szustówna Olga, Trześniowska Zofia, Tyranowska Stanisława, **Wacieżanka Joanna**, Wasilkowska Wanda, **Wiluszówna Karolina**, Wysoczańska Olga.

Nadto eksternistki: Baczyńska Marya, Bobrzyńska Joanna, Bochyńska Józefa, Chrapińska Marya, Chwalibożanka Helena, Cieszyńska Zofia, Cynkówna Marya, Dankówna Marya, Grenikówna Antonina, Grenikówna Helena, Grenikówna Marya, Hodakowska Zofia, Kolbówna Anna, Krukierkówna Józefa, Laurynówna Stefania, Lewajówna Władysława, Ludwinówna Helena, Majewska Marya, Malečkówna Franciszka, Murdzieńska Marya, Okońska Antonina, Orłowska Paulina, Pardalewiczówna Stanisława, Przyborowska Urszula, Rogulska Sabina, Rybińska Te-

resa, Ryszplerówna Janina, Skalska Zofia, Skórczewska Wanda, Smoleniówna Julia, Sokołowska Helena, Solecka Stanisława, Strehłówna Marya, Suska Jadwiga, Szafrąńska Zofia, Szymańska Weronika, Walterówna Marya, Zabłocka Irena, Zawadówna Agnieszka, Żarnecka Anna.

Egzamin dojrzałości w r. 1907/8 zdały:

Antolakówna Aleksandra, **Bajorkówna Marya**, Bentkówna Janina, Bielawska Bronisława, Bielerówna Paulina, Brózdówna Marya, Czajówna Melania, Dydułówna Salomea, Giełczyńska Aleksandra, **Gucwówna Janina**, **Chamielcówna Jadwiga**, Hamulińska Irena, **Hanusiakówna Helena**, Hołubowiczówna Marya, **Hołystówna Franciszka**, **Iwańska Helena**, **Jasiewiczówna Amalia**, Jaworska Stanisława, **Kolarzowska Zofia**, Kremerówna Wilhelmina, Krzesiwówna Feliksa, **Kulczyńska Joanna**, Łapicka Marya, **Mielczarkówna Irena**, **Niemczykówna Helena**, **Nowicka Zofia**, Oleaczkówna Stanisława, **Oraczewska Helena**, Otrębska Emilia, Potmęsilówna Emma, **Regiecówna Jadwiga**, Rychwicka Marya, Schickówna Ida, Schmidówna Marya, Sierosławska Marya, **Skoczylasówna Zofia**, Skrzyniarzówna Helena, Spławińska Sylwia, Spytkowska [Stefania, Staniekówna Helena, Sulczewska Stefania, Świadkowska Stefania, Świerżówna Wanda, Szymoniakówna Kazimiera, Szypulanka Wanda, Tatarówna Wacława, **Woroszówna Marya**, Zathejówna Marta, Zegartowska Marya, Zembaczyńska Stefania.

Nadto eksternistki: Bieńkowska Ludwika, Birnbaumówna Stefania, Czaplńska Zofia, Czarnecka Jadwiga, Godulanka Stefania, Goldhammerówna Aniela, Gollenhofer Helena, Hejdówna Zofia, Klimowska Ludwika, Kmiecikówna Józefa, Krasicka Jania, Lipecka Stefania, Łodzińska Kornelia, Łozińska Janina, Malicka Wanda, Migdałówna Marya, Millerówna Gizella, Moczulska Eugenia, Musiałówna Anna, Nenkówna Marya, Obmińska Marya, Pindelska Ludwika, Pokrzywka Wiktorya, Rebenówna Jadwiga, Riedlówna Feliksa, Roszyńcówna Gabryela, Prokopowiczówna Helena, Rybakiewiczówna Aurelia, Stronerówna Jadwiga, Strzelbicka Anna, Tellekówna Helena, Trzewiczówna Julia, Urbańczykówna Julia, Warzycka Janina, Zieleniewska Joanna, Żytkiewiczówna Helena.

Eksternistki po wakacyach: Barańska Karolina, Borsówna Gizela, Haftkiewiczówna Adela, Maciaszkówna Franciszka, Michalska Honorata, Olszanowska Helena, Przybylska Wanda, Staszkiewiczówna Leopoldyna, Szczyrbułówna Anna, Tadrzyńska Władysława, Wilczkiewiczówna Jadwiga, Wejwodówna Kazimiera, Wojnarówna Karolina.

Egzamin dojrzałości w r. 1908/9.

Arztówna Jadwiga, Balówna Marya, **Batkówna Stanisława**, Białkówna Józefa, **Boczówna Anna**, Chmielowska Marya, Dąbrowska Helena, **Dobrowolska Marya**, Druciakówna Bolesława, Drzygiewiczówna Jadwiga, **Dynowska Jadwiga**, Fieldorfówna Emma, **Foxówna Marya**, Graffówna Bronisława, Hejdówna Stanisława, **Jasieniakówna Bronisława**, **Karasińska Elżbieta**, **Kaszycka Zofia**, Knapikówna Zofia, Kosobucka Marya, Kozerówna Joanna, **Krausówna Marya**, **Krotoska Marya**, Kruczkowska Anna, **Kulczyńska Zofia**, **Kunzówna Teodora**, **Kunzówna Walerya**, **Kutkówna Janina**, **Lisowska Marya**, Malikówna Helena, Maślanówna Anna, Matyjanka Marya, Mrozówna Stefania, **Paszczówna Janina**, Piwowarczykówna Stanisława, **Pizłówna Marya**, Połciówna Stanisława, Proficówna Walerya, Prugarówna Władysława, Rathówna Stanisława, Schmidówna Henryka, Serwońska Marya, **Siwy Anna**, **Skabowska Bronisława**, **Sowińska Stefania**, **Starklówna Teresa**, Stępiowska Marya, Śliwówna Helena, **Świderska Stefania**, **Taborska Józefa**, **Tuchowska Marya**, Udzielanka Zofia, Wachałówna Marya, **Wadolna Olimpia**, Witkowska Zofia, Wójcikówna Agnieszka, **Wójcikówna Marya**, **Wysoczańska Marya**.

Następnie uczennice pryw. Seminarium im. św. Rodziny w Krakowie: Adlersfeldówna Jadwiga, Antosiakówna Franciszka, Butkowska Marya, Dankówna Katarzyna, Januszkiewiczówna Paulina, Jelonkówna Karolina, Kobielanka Stefania, Kornecka Marya, Kowalkowska Stefania, Luceńko Wanda, Paleczkówna Henryka, Pawikowska Aniela, Stecówna Marya, Sukniewiczówna Zofia, Szymońska Helena, Ważanka Anna, Woźniakówna Zofia, Wójcikówna Marya, Zimmerówna Alojza.

Nadto eksternistki: Albińska Józefa, Brachlówna Otylia, Byliczanka Adela, Cholewska Marya, Dembińska Zofia, Dutkiewiczówna Helena, Dziurówna Marya, Figwerówna Walerya,

Gołębiowska Marya, Gołyskówna Helena, Hićkiewiczówna Marya, Jędrzejowska Eugenia, Kačka Marya, Kłosińska Zofia, Kono-
pińska Helena, Kowalska Zofia, Lisikiewiczówna Joanna, Łabę-
dziówna Julia, Machnicka Ewa, Majewska Helena, Marcisiewi-
czówna Felicya, Matusikówna Petronela, Migasówna Marya, Ol-
brychtówna Stefania, Pitalówna Kazimiera, Przybylska Marya,
Ptaszyńska Honorata, Rożańska Marya, Silbermanówna Sisel,
Słupska Marya, Solecka Wilhelmina, Stankiewiczówna Jadwiga,
Stankiewiczówna Klara, Stefczykówna Marya, Studniarzówna Ja-
dwiga, Świątkówna Eugenia, Szeligiewiczówna Marya, Szeliska
Marya, Taborska Marya, Tarnawska Bronisława, Urselówna Zofia,
Zielińska Feliksa.

I po wakacyach eksternistki: Czaplińska Janina, Dąbrowska
Stanisława, Lorencówna Aniela, Łazorakówna Marya, Matusze-
wska Jadwiga, Piasecka Ludmiła, Pstruchówna Stefania, Sanoko-
wska Wiktorya, Senkarówna Bronisława, Stafiejówna Jadwiga.

XI.

Klasyfikacya uczenic.

(grubszy dryk oznacza stopień pierwszy z odznaczeniem).

KURS I. A.

Klasyfikowanych 40.

Hałacińska Irena, Kupcówna Mieczysława, Baranówna Karolina, Bartmańska Marya, Berbekówna Marya, Bułówna Zofia, Burzyńska Helena, Chalawówna Stefania, Chybałówna Stanisława, Dańkowska Walerya, Dihmówna Zofia, Domaradzka Marya, Donasiówna Marya, Drobna Emilia, Dyczkowska Ludwika, Dzikówna Anna, Gajewska Irena, Gawinówna Katarzyna, Gawlikówna Stanisława, Górkiewicz Wanda, Grzelewska Zofia, Jackowska Jadwiga, Janku Ludmiła, Jarosińska Stanisława, Jeziorowska Jadwiga, Kasprzykówna Zofia, Kluskówna Aniela, Kominkowska Zofia, Kopczyńska Helena, Kościńska Marya, Kostyrzanka Amalia, Kowalska Wiktorya, Krawczykówna Marya, Książkówna Leonarda, Kulczyńska Teresa, Kurnikówna Marya, Ligasówna Stefania, Liptakówna Jadwiga.

Do egzaminu poprawczego przeznaczono 2.

KURS I. B.

Klasyfikowanych 36.

Naziemska Marta, Pindelska Marya, Sierosławska Marya, Ledererówna Marya, Miksteinówna Helena, Ostachowska Bronisława, Pawlikowska Ewa, Peterówna Marya, Prokopowiczówna Zofia, Rechtówna Helena, Rogowska Marya, Rzeszowska Marya, Seidlówna Zofia, Skiminianka Zofia, Skrzyszowska Zofia, Stadnicka Apolonia, Stecówna Karolina, Suderówna Stanisława, Tobiasiewiczówna Klara, Tomaszewska Natalia, Trendotówna Marya, Wacieżanka Henryka, Węgrzynowska Józefa, Wiśniewska Zofia, Wojewodzicówna Gabryela, Wolańska Marya, Woźnówna Feliksa, Zaćwilichowska Helena, Żelazna Marya.

Stopień drugi otrzymały 3; do egzaminu poprawczego przeznaczono 4.

KURS II. A.

Klasyfikowanych 40.

Arztówna Zofia, Baronówna Stefania, Grządzielówna Zofia, Koncka Marya, Krawczykówna Stefania, Kulczyńska Marya Wanda, Lelkówna Irena, Antosiewiczówna Stanisława, Bacówna Aniela, Bayłówna Marya, Bednarska Teresa, Bilczewska Aniela, Bochenkówna Zofia, Brandtówna Helena, Chmielowska Zofia, Chromówna Ksawera, Drozdowska Halina, Gerłowska Jadwiga, Göttlówna Leokadya, Gruszecka Walerya, Grzybkówna Marya, Herasymowiczówna Marya, Jakliczówna Anna, Jakubcówna Elżbieta, Kamińska Zygmunta, Kańska Jadwiga, Karczmarczykówna Ewa, Kaszycka Wanda, Klinkówna Marya, Komadowska Janina, Kosydorówna Rozalia, Krawczukówna Paulina, Kubiszówna Marya, Kułachówna Marya, Lachmanówna Janina, Lachowiczówna Marya.

Do egzaminu poprawczego przeznaczono 3.

KURS II. B.

Klasyfikowanych 38.

Majchrówna Stefania, Manaczyńska Stanisława, Pawłowiczówna Marya, Stanówna Jadwiga, Laskowska Joanna, Liptakówna Zofia, Łysakówna Emilia, Maceluchówna Stefania, Maceluchówna Walerya, Machnicka Wiktorya, Marciszewska Jadwiga, Malusińska Stanisława, Migdałówna Wanda, Obstarczykówna Emilia, Orczykowska Marya, Orędarzówna Wiktorya, Pachońska Zofia, Podgórska Jadwiga, Polkówna Helena, Połomska Emilia, Sienczakówna Stefania, Skórska Marya, Spitzmüllerówna Marya, Smolkówna Marya, Stasicka Stefania, Terlikiewiczówna Irena, Waśkowska Stanisława, Wątorówna Marya, Weinertówna Janina, Wilkołkówna Wiktorya, Wróblówna Władysława, Wyrobiszówna Emilia, Wysoczańska Romualda, Zajchowska Zofia, Zaleska Jadwiga, Żakowska Honorata.

Do egzaminu poprawczego przeznaczono 2.

KURS IIIa.

Klasyfikowanych 37.

Chruścicka Stanisława, Chrzęszczyńska Marya, Fritzówna Kazimiera, Józefikówna Michalina, Konarkówna Marya, Barzykówna Helena, Bebakówna Marya, Bierzynska Zofia, Bissinger Henryka, Bobrownicka Anna, Boguszówna Marya, Borowczykówna Władysława, Böhmówna Marya, Brożonowiczówna Marya, Brzostyńska Stanisława, Buczkowska Zofia, Burzyńska Marya, Cieślanka Helena, Dankówna Anna, Dobrzańska Marya, Dreścikówna Anna, Gilówna Helena, Guzdkówna Jadwiga, Jaśkiewiczówna Zuzanna, Kaparska Michalina, Kielkowska Elżbieta, Kierkoryus Stanisława, Kierońska Józefa, Kofińska Anna, Kopystyńska Helena, Kordylówna Marya, Kowalska Marya Franciszka, Kowalska Marya Janina, Kowalska Zofia.

Stopień drugi otrzymała 1; do egzaminu poprawczego przeznaczono 2.

KURS IIIb.

Klasyfikowanych 39.

Łapicka Janina, Migdałówna Władysława, Mroszczakówna Aniela, Raczkówna Franciszka, Słomczyńska Władysława, Sternalska Marya, Talapkówna Zofia, Wojewodzcówna Felicya, Woźniakówna Marya, Krassuska Aleksandra, Kulikowska Janina, Lambertówna Anna, Lewicka Janina, Maciaszkówna Helena, Pawłowiczówna Stanisława, Peterówna Karolina, Podrazikówna Irena, Raczyńska Władysława, Rapaczyńska Marya, Roblówna Ludmiła, Schmidtówna Anna, Soroczyńska Józefa, Starklówna Jadwiga, Stehlikówna Jadwiga, Świętoniówna Stanisława, Udzielanka Stanisława, Wachulska Helena, Wachulska Janina, Waligórowna Marya, Wątróbska Helena, Wnękówna Helena, Zabierzewska Eugenia, Zberowska Anna.

Stopień drugi otrzymała 1; do egzaminu poprawczego przeznaczono 5.

WYNIK

ustnego egzaminu dojrzałości.

A. Prywatystki.

Egzamin dojrzałości z odznaczeniem zdała:

1. Tchórznicka Anna

Egzamin zdały:

2. Bandrowska Zofia	10. Mildnerówna Stanisława
3. Baranowska Teofila	11. Mroczkowska Stanisława
4. Batkówna Zofia	12. Nimczewska Anna
5. Bujakówna Helena	13. Stasiniewicz Marya
6. Czaderska Anna	14. Trepkówna Marya
7. Gackówna Anna	15. Trębaczówna Helena
8. Honkiszewska Marya	16. Trojanowska Aniela
9. Łodzińska Aleksandra	17. Zarzycka Marya

Od ustnego egzaminu odstąpiło 6

Do egzaminu poprawczego przypuszczono 26

Reprobowano 35

B. Uczniowie Zakładu.

IV. A kurs.

Egzamin dojrzałości z odznaczeniem zdały:

1. Bałówna Stefania	6. Hörlówna Stefania
2. Chmielowska Marya	7. Krawczyńska Jadwiga
3. Dworżańska Zofia	8. Kucharczykówna Wiktorya
4. Gardzielówna Marya	9. Lachowiczówna Krystyna
5. Gocówna Zofia	10. Lukasówna Anna

Egzamin zdały:

11. Baczyńska Marya	25. Hahnówna Marya
12. Bissingerówna Helena	26. Hołodówna Emilia
13. Bobakówna Marya	27. Jarczykówna Aniela
14. Choliwkiewicz Helena	28. Karasińska Helena
15. Ciszewska Marya	29. Karpińska Gabryela
16. Dalewska Marya	30. Kolmanówna Helena
17. Dziusiówna Helena	31. Krzywacka Stanisława
18. Fiutowska Zofia	32. Kulinowska Julia
19. Florkówna Marya	33. Kusibianka Stefania
20. Frohnówna Henryka	34. Luxówna Stefania
21. Gorgoniówna Helena	35. Łabudzińska Jadwiga
22. Grabczakówna Ludwika	36. Łazarówna Stanisława
23. Griffłówna Sabina	37. Łosikówna Jadwiga
24. Grzeniówna Genowefa	

IV. B kurs.

Egzamin dojrzałości z odznaczeniem zdały:

1. Musiałówna Helena	8. Świeżówna Stefania
2. Nowicka Marya	9. Wajdowiczówna Emilia
3. Pizłówna Jadwiga	10. Warchałowska Helena
4. Rzeszowska Karolina	11. Wiatrówna Anna
5. Sewerynówna Antonina	12. Zajączkowska Janina
6. Stadnicka Bronisława	13. Zajchowska Janina
7. Szczerbińska Albina	

Egzamin zdały:

14. Malenowska Matylda	26. Senissonówna Zofia
15. Miętkówna Helena	27. Stefańska Marya
16. Millerówna Janina	28. Szczepanikówna Helena
17. Mnichówna Kłotylda,	29. Tyrlikówna Bronisława
18. Mroczkowska Marya	30. Ustupska Janina
19. Murdzyńska Marya	31. Wilgocka Marya
20. Papiernikówna Michalina	32. Wójcikówna Helena
21. Parczyńska Amalia	33. Zabżanka Teodora
22. Probulska Zofia	34. Zawadówna Marya
23. Ryłkówna Helena	35. Zellówna Magdalena
24. Schattankówna Franciszka	36. Zembaczyńska Bronisława
25. Seidlerówna Zofia	

Do egzaminu poprawczego przypuszczono: 3.

OGŁOSZENIE.

Wpisy na kursa, kurs freblowski i uczenie do szkoły ćwiczeń odbędą się dnia 30 i 31 sierpnia br. od 9–12 i od 3–5.

Warunki przyjęcia na kurs freblowski są te same, co i na I kurs, wymaga się tylko ukończonego 16 roku życia.

Ponieważ liczba uczenic w c. k. szkole ćwiczeń jest ograniczona, przeto zechcą P. P. Rodzice zawczasu do zapisu się zgłosić, gdyż późniejsze zgłoszenia mogłyby być nie uwzględnione. Opłata szkolna wynosi 4 K na półroczu.

Toż samo i liczba dzieci w ogródku freblowskim jest ograniczona, przeto tylko wcześniejsze zgłoszenie może być uwzględnione.

Kandydatki zamiejscowe zechcą przed najęciem pomieszkania zasięgnąć opinii Dyrekcyi, której obowiązkiem jest czuwać nad odpowiedniem pomieszkaniem uczenic i która tylko na pomieszczenie w domach, dających gwarancję odpowiedniej opieki, które otrzymały od Dyrekcyi pozwolenie trzymania na stancyi uczenic, zezwolić może. W Podgórzu mogą tylko te uczenice mieszkać, których rodzice lub krewni, u których są umieszczone, mieszkają tam stale.

Do zapisu mają się zgłaszać uczenice tylko w towarzystwie rodziców lub opiekunów i przedłożyć dwa egzemplarze wypełnionych rodowodów.

Egzamina poprawcze odbędą się dnia 31. sierpnia rano, a w razie potrzeby i po południu.

Dnia 1. września o 9 rano odbędzie się uroczyste nabożeństwo, w kościółku na Smoleńsku, poczem dnia 2. września rozpocznie się regularna nauka.
